

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Disertační práce

2018

Mgr. Kateřina Dobrovolná

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Disertační práce

**TEMATICKÉ A MOTIVICKÉ TRANSFORMACE
AKTÉRŮ**

ČESKÝCH DÉMONOLOGICKÝCH POVĚSTÍ

Mgr. Kateřina Dobrovolná

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra antropologie

Studijní program Historické vědy

Studijní obor Etnologie

Disertační práce

**TEMATICKÉ A MOTIVICKÉ TRANSFORMACE
AKTÉRŮ**

ČESKÝCH DÉMONOLOGICKÝCH POVĚSTÍ

Mgr. Kateřina Dobrovolná

Školitel:

PhDr. Petr Janeček, Ph.D.

(Ústav etnologie, Filozofická fakulta, Univerzita Karlova)

Plzeň 2018

Tuto disertační práci jsem zpracovala samostatně a vyznačila jsem použité prameny tak, jak je to ve vědecké práci obvyklé.

datum a podpis studenta

Poděkování

Tímto chci poděkovat všem, kteří se podíleli na vzniku této disertační práce, zejména informátorům, bez jejichž rozhovorů se mnou by tato práce nemohla vzniknout. Dále děkuji Mgr. Janu Lufferovi, Ph.D., jenž byl ochoten poradit mi ohledně katalogizace dokumentovaných pověstí, a Mgr. Zuzaně Budačové za vlídné posouzení mých pokusů o interpretaci narativů z psychologického hlediska. Největší dík patří samozřejmě mému školiteli PhDr. Petru Janečkovi, Ph.D., který vždy obratem reagoval na mé dotazy a ochotně mi pomáhal po celou dobu studia.

OBSAH

1	ÚVOD	1
2	VÝZKUMNÉ METODY	6
2.1	Shrnutí metodiky rozhovorů a dotazníkového šetření	9
3	KLÍČOVÉ POJMY	10
3.1	Tradiční a současná pověst.....	10
3.2	Dělení pověstí.....	13
3.3	Démonická bytost.....	14
3.4	Tematika a motivika.....	16
3.5	Lokalita, místo a prostor	16
4	TEORIE A STAV (NEJEN) SOUČASNÉHO BĀDÁNÍ	18
5	LOKALITY, V NICHŽ FIGURUJÍ DÉMONICKÉ BYTOSTI	22
6	AKTĚŘI VYSTUPUJÍCÍ V DÉMONOLOGICKÝCH POVĚSTECH	28
6.1	Fluidum	35
6.1.1	Uncanny	43
6.1.2	Ukázky z rozhovorů	45
6.2	Tzv. „skrytá hrozba“ a realističnost a agresivita postav.....	47
6.3	Pedagogická funkce	49
6.3.1	Výběr informátorů, kteří by nestrašili své děti, a jejich důvody ..	51
6.3.2	Výběr informátorů, kteří by strašili své děti, a jejich důvody	53
6.3.3	Ukázky z rozhovorů	54

6.4	Čert jako současná pedagogická postava.....	57
6.4.1	Ukázky z rozhovorů	59
6.5	Specifikace fenoménu „Krvavé koleno“ v rámci dětského folkloru ...	61
6.5.1	Ukázky z rozhovorů	64
7	ZASTÍRANÁ VÍRA V NADPŘIROZENO.....	66
7.1	Ukázky z rozhovorů	67
8	KATALOGIZACE DÉMONOLOGICKÝCH POVĚSTÍ A JEJICH INTERPRETACE	69
8.1	Katalogizace a interpretace vybraných narativů.....	75
8.2	Podzemí	76
8.3	Vodní plochy a mosty	77
8.4	Lesy	84
8.5	Louky, pole, mýtiny, aleje, parky	87
8.6	Hřbitovy	94
8.7	Hrady a zámky.....	97
8.8	Silnice, cesty.....	103
8.9	Náměstí a okolí.....	116
8.10	Domy, v nichž straší	121
8.11	Vysokoškolské koleje a internáty.....	137
8.12	Obchodní domy	145
8.13	Ostatní	148
8.14	Narativy, u nichž jsou informátoři přesvědčeni, že se udály přímo jim	167
9	ZÁVĚR.....	176

10	LITERATURA	180
10.1	Seznam pramenů	189
11	RESUMÉ	193
12	SUMMARY	195
13	RESÜMEE	197
14	PŘÍLOHA	199
14.1	Seznam informátorů a datum provedení rozhovoru (rozhovor naživo)	199
14.2	Seznam informátorů a datum provedení rozhovoru (rozhovor na dálku)	200
14.3	Seznam démonických postav a jevů spontánně zmíněných informátory	200
14.4	Seznam lokalit zmíněných informátory	206
14.5	Osnova rozhovoru	213
15	SEZNAM PUBLIKOVANÝCH PRACÍ STUDENTA.....	214

1 ÚVOD

Nejrozšířenějším žánrem ústně šířeného prozaického folkloru v dnešní (nejen) české společnosti jsou, společně s anekdotami, fámami a memoráty současné pověsti (Janeček 2006: 13). Tyto příběhy je možné v rozličných verzích a variantách nalézt téměř po celém světě a napříč snad všemi sociálními i věkovými kategoriemi. Současné pověsti tematicky i motivicky mnohdy vycházejí z pověstí tradičních a oba tyto žánry společně mohou tvořit poetiku určitého místa v krajině, ve městě apod. Hranice mezi tradičními a současnými narativy tohoto typu není tedy tak ostrá, jak by se na první pohled mohlo zdát, zejména u démonologických pověstí, s nimiž se v textu pracuje. To samé platí o konkrétních aktérech těchto narativů – démonických bytostech, mezi nimiž nelze jednoduše vytvořit pomyslnou dělicí čáru a prohlásit například, že vodník patří do tradičního folkloru a duch do moderního. Nic nelze paušalizovat, neboť i v současnosti může být v různých kontextech šířena pověst, jež hovoří o vodníkovi či čertovi vyskytujícímu se na určitém místě. V některých případech může tradiční pověst (tj. starší pověst, neodehrávající se v nedávné minulosti vypravěče) sloužit jako potvrzení věrohodnosti vyprávění recentního (Pohunek 2015b: 63).

Předkládaná disertační práce tedy na teoretické a metodologické úrovni nepracuje s žádnou ostrou konceptuální dělicí čarou mezi tradiční a současnou pověstí ani mezi tradičními a současnými démonickými bytostmi. Ač jsou tato označení („tradiční“/„současný“) v textu hojně užívána, je potřebné chápat je spíše jako pracovní označení s předpokladem specifčnosti každého jednotlivého dokumentovaného vyprávění, jeho sociálního a kulturního kontextu a časového horizontu daného příběhu. Můžeme tak v tomto smyslu pouze sledovat jistý pomyslný vývoj povahy

samotných démonických bytostí ze staršího časového období až do dnešních dnů, provést komparaci archivních a literárních pramenů s výpověďmi dnešních informátorů¹ a zjistit, v jakých rámcích o této problematice společnost uvažovala a uvažuje, jak si představuje konkrétní démonické bytosti vystupující v pověstech a dalších folklorních narativech a jak se v souvislosti s těmito příběhy lidé chovají na určitých místech, jež jsou s takovými příběhy spojena.

Ve své disertační práci se zabývám jak fenoménem postupné přeměny démonických bytostí, které vystupují v tradičních a současných pověstech v západních Čechách, tak jejich komparací, a dále nastiňuji transformaci lokalit, v nichž se dle folkloru tyto bytosti zdržují. V neposlední řadě se zaměřuji též na vnímání pedagogické funkce těchto postav ze strany obyvatel tohoto regionu. Z metodologického hlediska byla využita primárně metoda polostrukturovaných rozhovorů společně s analýzou literatury.²

V textu dále nastiňuji vnímání případné proměny démonických bytostí v domněle reálné jedince a též vnímání jejich agresivity západočeskými informátory. Tyto bytosti se – na rozdíl od tradičních démonických postav – v mnoha případech více vyžívají například v mučení oběti (Janeček 2006: 67). Kupříkladu vrazi a perverti bývají v dnešním světě vnímáni jako reálné hrozby, avšak tito jedinci v pověstech do značné míry mnohdy oplývají stejně nadpřirozenými schopnostmi jako jejich tradičnější předchůdci – vodníci, můry, škalníci, čarodějnice atd., tudíž jsou příběhy s nimi řazeny taktéž do démonologických pověstí. Mým záměrem zde nebylo obsáhnout

¹ Zpočátku jsem v rámci této práce volila pojem „respondenti“, ale jelikož mne někteří z nich později sami kontaktovali ohledně dalších pověstí, na něž si během rozhovoru nevzpomněli a prakticky dodnes se mnou udržují kontakt a informují mne o dalších pověstech či osobních zážitcích, rozhodla jsem se pro označení „informátoři“. V poslední době je možné setkat se též s termínem „informant“, nicméně z důvodu, že spisovná čeština tento pojem nezná a jedná se tudíž o jakýsi zvláštní novotvar, nepřipadá mi v současnosti příliš vhodné jej používat (Budilová 2015: 15; Toušek 2012: 60).

² Literaturou jsou zde myšleny neoborné publikace, v nichž se vyskytují pověsti ze zkoumaného regionu, společně se sbírkami pověstí a jejich literárními zpracováními.

všechny démonické bytosti a jevy obvyklé v pověstech v západních Čechách, nýbrž pokusit se postihnout ty, které zmiňovali informátoři během rozhovorů nejčastěji.

Cílem této disertační práce je dokumentace, klasifikace, katalogizace a interpretace neformálně šířených a kolektivně sdílených narativů, v nichž vystupují démonické bytosti a jevy v západních Čechách, zejména v oblasti města Plzně a okolních měst a obcí (tj. v Plzeňském kraji)³, a dále dokumentace vnímání hypotetického zrealističtvození a stoupající agresivity těchto aktérů ze strany informátorů. Kromě toho se pokouším nastítnit transformaci či staticnost lokalit, v nichž se dle folklorních narativů tyto bytosti vyskytovaly či vyskytují, a také se snažím alespoň částečně postihnout možnou pedagogickou funkci těchto postav.

V neposlední řadě je v práci pozornost věnována vyprávěním typu memorátu, v nichž vypravěč hovoří v ich-formě a u kterých je přesvědčen, že se udály právě jemu. Samozřejmě z badatelského hlediska nevylučuji, že se jisté nadpřirozené příhody mohly určitým jedincům udát, avšak zde je nutno brát zřetel na jejich zdravotní a psychický stav – zda neměly tyto osoby ve chvíli, kdy se jim údajně cosi numinózního přihodilo, horečku, zda neměly již předem jistá očekávání ze znalosti dosud slýchaných pověstí a neměly tím pádem strach, kterýžto v určitých situacích může vyvolat jisté nepříjemné pocity, sluchové i zrakové halucinace, iluze atd. – a též je mj. důležité přihlídnout k dané atmosféře místa, na němž mělo k příhodě dojít (Pohunek 2015b: 16). Mezi cíle práce však nepatří posouzení pravosti či nepravosti tvrzení informátorů (Banks Thomas 2007: 25), nicméně i tyto příběhy mohou posloužit jakožto zdroj dalších možných současných pověstí,

³ Výraznější odchylka se vyskytuje v případě pověstí týkajících se hotelu Nimrod u Mariánských Lázní, které formálně spadají již do Karlovarského kraje, a dále několik narativů z Chebu a okolí. Informátoři se o těchto pověstech zmiňovali, tudíž jsem se rozhodla zařadit je do výzkumu.

podle nichž může být skutečná příhoda vypravěčem upravena či na jejímž základě mohou další pověsti vzniknout a dále se šířit.

V disertační práci zaznamenávám taktéž specifické okamžiky, kdy informátoři hovoří o konkrétním místě ve vztahu ke svým pocitům – jak na ně místo emocionálně působí. S tím bývá v současnosti v mnoha případech spojen pojem „energie“, jenž se může pojit s přívlastkem „negativní“ či „pozitivní“ (Pohunek 2015b: 29; Dobrovolná 2017: 309), mnohdy bývá místo spojeno s popisem „divného“ či „zvláštního“ pocitu, v některých případech je též zmíněn pocit neutrální.

Přínos práce spatřuji mimo jiné ve spojení folkloristických a antropologických přístupů k terénnímu výzkumu, díky němuž lze zkoumat soudobou společnost skrze neformální narativy, které jsou mezi jejími členy transmitovány. Například odpověď na věčné hledání narativních univerzálií, které by byly společné celému lidstvu, nepodali komparativní folkloristé, nýbrž kulturní antropolog Clyde Kluckhohn, jenž za *„antropologickou konstantu folkloru celého lidstva považuje komplex představ o nebezpečných čarodějnicích/čarodějnících zrozených z incestu nebo provádějících incestní svazky, působících skrytě uvnitř lidské společnosti a škodících pomocí magického sesílání nemocí a neštěstí“* (Janeček 2009: 15; Kluckhohn 1959: 270). Dále bych se svou prací ráda pokusila o zmírnění dnešního dominantně pejorativního chápání konceptu folkloru, kdy bývají pověsti a podobné zdroje poznání, ať již společností z dob minulých, či těch soudobých, někdy považovány (a to dokonce i odborníky) za překonaný typ pramenů. *„Signifikanční je i fakt, že jen minimum standardních úvodů do antropologie obsahuje větší množství informací o folkloru“* (Janeček 2009: 16). Osobně jsem se v tomto ohledu setkala dokonce s výrazem „mrtvé“ (tedy v současné společnosti „neexistující“ či s „minimální výpovědní hodnotou“). Ráda bych prostřednictvím mé disertační práce dokázala, že

pověsti jsou i v současné společnosti sociálně a kulturně „živé“ (Šrámková 2008: 41) a že díky nim lze postihnout a interpretovat různorodé jevy ve společnosti. „... právě prostřednictvím pověr a mýtů můžeme porozumět světu, v němž žijeme.“ (Cichá 2015: 11).

Přidanou hodnotou disertační práce jsou samotné narativy, jejich citace a následný pokus o jejich katalogizaci, která je jedním z cílů práce. Záměrem tedy nebylo pouze „vypreparovat“ holé syžety pověstí a přiřadit k nim formálně dle katalogu číslo, nýbrž zabývat se informátorovým textem jakožto celkem, pokusit se porozumět sdělení, které je v něm obsažené, a dále s těmito významuplnými informacemi pracovat. Při dokumentaci a analýze současných pověstí je totiž také nutné brát zřetel nejen na jejich motivy, ale též na okolnosti a způsob jejich předávání (Ellis 2003: 8–13; Pohunek 2015a: 144). Každý další vypravěč příběh v podstatě znovuvytváří podle základní osnovy a případně dalších prvků, čímž narůstá variabilita příběhu. Z čistě folkloristického hlediska mohou konkrétní narativy posloužit také jako zdroj pro případnou budoucí badatelskou činnost, přinejmenším pro srovnávací studie, kde by texty bylo možno komparovat například se současnými obdobnými zdokumentovanými narativy odlišné geografické oblasti, ať už v rámci České republiky, či zahraničí.

2 VÝZKUMNÉ METODY

Během výzkumu bylo využito metody polostrukturovaných rozhovorů a jednalo se jak o rozhovory skupinové, tak o rozhovory s jednotlivci. Tyto rozhovory byly provedeny s 90 osobami. Dále proběhlo dotazníkové šetření⁴ na anonymizované⁵ střední škole v západních Čechách, jehož se účastnilo celkem 102 osob. Rozhovory i dotazníkové šetření probíhaly v období od července 2015 do dubna 2016. Informátoři byli mladí obyvatelé tohoto kraje ve věku od 10 do 35 let a nacházeli se mezi nimi jak žáci či studenti, tak ekonomicky činné osoby, pracující v rozličných oborech. Hlavní metodou výběru vzorku byl tedy účelový výběr (Toušek 2012: 56), cílený na mladé lidi, kteří již vyrůstali s internetem, či jej v současnosti hojně využívají. Důvodem výběru byla skutečnost, že tyto osoby, dle pracovní hypotézy, již nejsou tolik ovlivněny starší ústní tradicí a k transmisi pověstí u nich dochází především na internetu či orálně v malých sociálních skupinách, jako např. ve škole v přírodě, na táboře, ve škole, později kupříkladu v hospodě, pro některé z nich občas neobvyklým, výjimečným, prostorem, který ovlivňuje způsob podání, v němž transmise graduje (Pohunek 2015b: 13). Předpokládám, že pokud by byl výzkum cílen na osoby vyššího věku, moderní postavy folklorních narativů by znaly spíše minimálně. Informátoři si tyto bytosti často vybavovali samovolně, probing (Toušek 2012: 70) však pomáhal při vybavování si vyššího počtu postav narativů či obecně syžetů pověstí. Dále byl v rámci výzkumu použit tzv. snowball (řetězový výběr),

⁴ Dotazníkové šetření bylo na začátku okomentováno mnou a kdokoliv měl dotaz, mohl se v průběhu vyplňování dotazníku zeptat. Bylo to tedy svou formou spíše komentované dotazníkové šetření, něco mezi rozhovorem a psaním.

⁵ Všichni informátoři, studenty zmiňované školy nevyjímaje, zůstávají v anonymitě. Namísto celých jmen jsou v práci uvedeny pouze iniciály, dále to, zda v období provedení rozhovoru studovali, či zda byli ekonomicky činní (pro další případné výzkumy této oblasti), jaký byl v té době jejich věk a kdy byl rozhovor pořizen. U informátorů z řad žáků nejmenované základní školy je v textu uvedeno vždy písmeno „Z“ a v některých případech je rozlišeno na Zx (ženské pohlaví) a Zy (mužské pohlaví). To samé platí u informátorů z řad studentů střední školy, jen s rozdílem označujícího písmene, a to „X“. Písmena byla vybrána náhodně.

spadající taktéž do nepravděpodobnostního typu výběru vzorku, kdy někteří informátoři odkazovali na své známé, kteří by byli ochotni poskytnout za tímto výzkumným účelem rozhovor (Toušek 2012: 95). Během rozhovorů i v rámci dotazníkového šetření jsem se informátorů dotazovala na jejich znalost démonických bytostí, dále jaké znají pověsti a podobné příběhy, zda se jim nebo jejich známým či příbuzným událo něco „nadpřirozeného“ a, v neposlední řadě, která místa v jejich okolí, či obecně v západních Čechách, jim připadají strašidelná, kde se například údajně něco děsivého přihodilo, či kde mají třeba jen špatný nebo zvláštní pocit (Dobrovolná 2017: 307). Jako doplňující otázku jsem zvolila tu, kde zjišťuji, jak si informátoři démonické bytosti představují – jak tyto bytosti vypadají, které barvy by jim dotazovaní přiřadili a tak dále. Odpovědi informátorů mohou posloužit jakožto zajímavý materiál pro případné budoucí výzkumy, například s využitím metody freelisting za pomoci programu ANTHROPAC (Borgatti 1996). Jedná se o metodu kognitivní antropologie, během níž jsou získávány určité termíny, náležející do jisté kulturní domény. Vysoká frekvence stejných či podobných výrazů pak může indikovat sdílené kulturní představy a normy (Dobrovolná 2014: 7).⁶

Informátoři si většinou přáli zůstat v anonymitě, jelikož se dle svých slov obávali negativní reakce okolí. Obávali se, že se svými výpověďmi zesměšní nebo že budou dokonce považováni za duševně choré. Ač se na první pohled nejedná o společensky citlivé téma, neboť během výzkumu ani po něm není nakládáno s tolik citlivými daty (maximálně v případě, kdy se hovořilo o případných vlastních nadpřirozených prožitcích a zkušenostech či názorech na pedagogickou funkci démonických bytostí či narativů), jako například u výzkumu bezdomovectví, osob nakažených HIV a zákonem

⁶ Odpovědi informátorů na tuto doplňující otázku nebyly ve většině případů do disertační práce zahrnuty z důvodu již tak velké obšírnosti tématu. Na toto téma však plánuji v budoucnu vytvořit samostatnou studii.

trestaných osob, někteří informátoři se odpovědi snažili v určitých chvílích vyhnout. Po mé otázce, zda věří na různé nadpřirozené bytosti či pověsti, tvrdili, že na ně nevěří. Vzápětí však přiznali, že se těchto postav obávají, což značí, že na ně přeci jen alespoň částečně věří, a to také následně přiznali. Několik informátorů se dokonce v souvislosti s některými pověstmi a dalšími narativy pohybuje i v prostoru – nezdržují se v určitém místě po setmění apod. (ne však tolik z důvodu výskytu „reálného“ nebezpečí, ale právě z důvodu obav z tohoto místa kvůli jim známým pověstem a fámám).

Co se využití literatury (respektive folklorních sběrů tradičních pověstí) týče, byla využita zejména třídílná sbírka pověstí Jaroslava Schiebla s názvem *Plzeň v pověsti, legendě, tradici a škádlivce (I–III)* z let 1933 a 1934 a obdobné novodobější texty znázorňující démonické postavy, jevy a prostředí, v němž jsou vyobrazovány, za účelem komparace s jejich současnými popisy od západočeských informátorů. Tyto novodobější texty ve velké míře vycházejí právě ze sbírky Jaroslava Schiebla. Až na několik výjimek specifických lokálních pověstí kupříkladu z Manětínska či Nepomucka se tyto pověsti spíše opakovaly, nebylo tím pádem potřeba zkoumat všechny dílčí sbírky a všechny tituly zabývající se pověstmi západních Čech, ač jsem jich osobně prošla velké množství právě za účelem vyloučení nějaké výraznější odchylky od obecně známějších a frekventovanějších pověstí. Práce s tímto druhem literatury původně měla probíhat tím způsobem, že měly být prostudovány v ní obsažené pověsti, načež by proběhla komparace s dokumentovanými narativy západočeských informátorů, přičemž by se přihlíželo k popisu vzezření démonické bytosti či jevu, dále k jejímu chování/vystupování v příběhu (zda daná bytost jedná agresivně, pasivně a podobně) a v neposlední řadě též k lokalitě, v níž se postava v konkrétním příběhu zdržuje. Jelikož však mnoho současných narativů odkazuje spíše na abstraktní „energie“ a pracuje mnohdy s ryze

moderními bytostmi a jevy, k samotné komparaci tak v praxi došlo zcela minimálně, neboť ve sbírkách tradičních pověstí se tyto, pro současnou dobu typické, moderní bytosti nevyskytují.

2.1 Shrnutí metodiky rozhovorů a dotazníkového šetření

V rámci výzkumu byly absolvovány polostrukturované rozhovory s 27 osobami ze západních Čech a stejné rozhovory byly zároveň provedeny též na dálku (s využitím programu Skype, sociálních sítí, e-mailu a telefonu) s 8 osobami. Mimo jiné byly provedeny skupinové rozhovory s žáky 4., 5., 6., 7., 8. a 9. třídy nejmenované základní školy na Plzeňsku, přičemž počet dětí ve třídách se vždy lehce lišil, celkem se však z tohoto okruhu výzkumu zúčastnilo 55 osob. Následně bylo provedeno dotazníkové šetření s 1., 2., 3. a 4. ročníkem nejmenované střední školy v Plzni, kde se nacházely většinou plné třídy, čili se do výzkumu v tomto okruhu zapojilo 102 osob.

Celkem se výzkumu, co se rozhovorů a dotazníkového šetření na střední škole týče, zúčastnilo 192 osob, přičemž zkoumaná věková skupina zahrnovala osoby ve věku 10–35 let.

3 KLÍČOVÉ POJMY

3.1 Tradiční a současná pověst

Folklorista Oldřich Sirovátka připisuje pověsti jako takové v rámci prozaických folklorních žánrů plnění odlišné funkce, než jakou plní pohádka: zatímco pohádka disponuje uměleckou formou, pověst jen zřídka. V pověstech bývá důležitý obsah a zásadním prvkem se stává vypravěč. Pověst se dále spokojí jen s minimem postav a odehrává se spíše v kratším časovém období, kde se nevypráví pouze pro pobavení, nýbrž pověst plní funkci informativní, explanační a poučnou (Sirovátka 1998: 50). Pověst se také skládá ze dvou hlavních částí: z dějového jádra (podává děj, vyprávění, fabuli) a komentáře (názory vypravěče na danou pověst, jeho poznámky, kdy a kde ji slyšel on sám). Komentář může být obsažen na začátku nebo na konci vyprávění, v některých případech jej můžeme nalézt rozdělený na začátku a na konci. Někdy se zde však nemusí nacházet vůbec (Sirovátka 1998: 50).

Pověst nemá za úkol reflektovat univerzální „pravdu“, reflektuje spíše pravdu symbolickou, takovou, jež je pravdivá a skutečná pro její konkrétní vypravěče a posluchače, takovou, jež je konstruována sociální realitou (Janeček 2007: 14–15). Pověst má tedy více společného se skutečností nežli pohádka, a to i v případě, že se jedná o pověst démonologickou, v níž se mnohdy objevují vedle lidských aktérů numinózní postavy a jevy, například vodník, čert, duch, divoženka, čarodějnice, španělská zeď, přičemž se tato stvoření mohou v některých případech překrývat právě s postavami pohádkovými. Pověsti totiž zároveň vyprávějí i o skutečných lidech a místech, přičemž se pro větší věrohodnost vypravěč většinou zmiňuje o konkrétní lokalitě, kde se ona pověst měla odehrát (Dobrovolná 2017: 307).

Jak je zmíněno již v úvodu textu, nelze se domnívat, že je možné vytvořit striktní dělicí čáru mezi tradiční a současnou pověstí a mezi tradičními a současnými démonickými bytostmi. Současné pověsti byly současnými v určité době vypravěče, pokud byly živě transmitovány a pokud jim bylo věřeno. Do dnešních dob se sice některé z nich mohly dochovat, nicméně spíše ve formě literárních zpracování, jako stěžejí uvěřitelné příběhy, v nichž vystupují draci, čarodějnice, bezhlaví rytíři apod., nikoliv jako živá látka s dnes již více realistickými motivy a postavami, avšak i zde existují výjimky (Pohunek 2015b: 63). Za současné pověsti v pravém slova smyslu tak považuji ty pověsti, jež v současnosti (tzn. v horizontu několika let, maximálně desetiletí...) kolují ve společnosti a jimž je věřeno. Nicméně pro jisté pracovní dělení, chápané primárně jako metodologickou pomůcku, není zcela od věci, když zachováme tyto pomyslné kategorie „tradiční“ a „současné“, přičemž je nebudeme chápat jako dichotomii, dva pojmy stojící proti sobě v rozporu či druhy oddělitelné jednoduše na časové ose, nýbrž jako jakési orientační kategorie.

Na druhou stranu lze dle odborné literatury tradiční i současnou pověst popsat na základě určitých atributů, a to například, že tradiční pověst může působit spíše staticky, především s ohledem na její vlastnosti, kdy se např. váže ke konkrétním lokalitám, k nimž bývá její děj připoután. Ve folkloru obecně se v minulosti objevovaly pohádky a pověsti, které byly transmitovány na kupeckých stezkách či prostřednictvím migrace obyvatel (Janeček 2007: 14). Pro pochopení rozdílů mezi tradiční a současnou pověstí zde postačí vymezení současné pověsti, podle kterého tyto narativy a fámy bývají transmitovány širokým spektrem obyvatelstva a mohou odrážet mj. aktuální společenské a kulturní trendy a normy. Současné pověsti reprezentují pokus využít tradiční témata v postindustriálním kontextu, to znamená, že si je vypůjčují a nahrazují je kontextem soudobým

(Fine 1992: 2). Texty tohoto typu bývají přenášeny jak orální cestou, jako u pověstí tradičních, tak prostřednictvím sociálních sítí a obecně internetu, kde pak bývají často označovány jako tzv. hoaxy neboli nepravdivá tvrzení či poplašné zprávy (Dobrovolná 2014: 19). Současné pověsti (contemporary legends), často též známé jako městské legendy (urban legends - což byl původní název těchto orálně předávaných textů, navržený zakladatelem moderní americké folkloristiky Richardem M. Dorsonem (Janeček 2006: 329); uznávaným termínem, na němž se v současnosti většina světových odborníků shoduje, je současná pověst (Ellis 2003: xiii)); pověsti-fámy (rumor legends), moderní pověsti (modern legends) (Hlôšková 2001: 176), se vyznačují zejména následujícími charakteristikami: aktérem příběhu bývá zpravidla hypotetický a vágně definovaný jedinec, jenž bývá od posluchače vzdálen většinou o další dva prostředníky – „známý kolegy z práce“, „sestřenice sousedky“, „kamarád kamaráda“, případně může být vypravěčem konstatováno, že o dané události "psali/se psalo v novinách" (Fine a Rosnow 1976: 97). Především v anglosaské folkloristice se z těchto důvodů mnohdy užívá označování tohoto žánru jako "foaftales", neboli narací, jejichž aktéra nazýváme foaf – "friend of a friend" – „kamarád kamaráda“. Dále vypravěč nezapomíná zdůraznit, že se jedná o příběh, jenž se skutečně stal. Historika taktéž zpravidla obsahuje varování, morálnítu či poučení a mívá v závěru výraznou pointu (Dobrovolná 2014: 10).

I přes jisté rozdíly, ať již v charakteristice či způsobu transmise, však mohou zejména v případě démonologických pověstí tradiční a současné pověsti do jisté míry splývat a jejich hranice se mohou místy rozostřovat. Za současné démonologické pověsti lze totiž v některých případech pokládat i pověsti věnující se dávným událostem nebo příběhy s archaickými rysy, kterým může být v současné době věřeno (Pohunek 2015b: 15). Striktně ostrá hranice tak nemůže být vedena ani mezi „tradičními“ a „moderními“

démonickými bytostmi. Kupříkladu duch totiž může vystupovat jak v tradičních, tak v současných pověstech (Dobrovolná 2017). Jako příklad lze uvést Červený most mezi obcemi Nepomuk a Klášter na jižním Plzeňsku. V minulosti (konkrétně v 15. století) se zde skutečně odehrála krvavá bitva, k níž se váže pověst o tom, jak krev padlých vojáků zbarvila tento most do ruda (od té doby název Červený most). Dle pověsti se most samovolně barvil do červena i po pokusech o jeho nabílení. Ani dnes však toto místo pro obyvatele Nepomuku a okolí mnohdy nevěstí nic dobrého. Informátoři se během rozhovorů zmiňovali o podivných, až nepříjemných pocitech v blízkosti mostu, o tom, že lze prý dodnes v době výročí bitvy slyšet v těchto místech nářek vojáků, a dokonce zde měl být příbuzný přítel informátorky sledován postavou, která nemluvila, jen se ve tmě v tichosti přibližovala, až to dotyčný psychicky nevydržel a rozběhl se domů, kde již po postavě nebylo ani stopy.⁷

3.2 Dělení pověstí

Pověsti lze dále zpravidla dělit na etiologické, historické a démonologické. Do pověstí etiologických patří ve zkratce pověsti o vzniku míst a jejich pojmenování, do historických pověstí o osudech kulturních míst, do démonologických poté pověsti o numinózních silách působících na určitých místech. V některých případech se však objevuje překrývání druhových skupin, a to zejména u pověstí etiologických, neboť ty mohou spadat svým obsahem a povahou jak do pověstí historických, tak démonologických (Luffer 2014: 8).

Etiologické pověsti (etiologie = nauka o příčinách vzniku) jsou pověsti, jež nás nutí přemýšlet o nevysvětlitelných úkazech a jevech a žádají si

⁷ Informátorka pod označením „A. K.“.

vysvětlení prostřednictvím mytologického myšlení. Původcem nějakého nevysvětlitelného úkazu zde tedy není fyzikální děj, ale personalizovaný původce (Luffer 2014: 9; Dobrovolná 2012: 11).

Historické pověsti reflektují přírodní či historické události, mohou se však též zaměřit na konkrétní postavu z minulosti. Cílem těchto pověstí není popsat fakta, jež se udála v minulosti, snaží se spíše přiblížit dobovou mentalitu lidí pocházejících z různých sociálních vrstev. Nevypovídají ani tak o skutečných a přesných historických bodech, jako spíše o záležitostech, kterým přiřkládali vypravěči z nějakého důvodu ve své době důležitost a význam (Sirovátka 1998: 57; Dobrovolná 2012: 11).

Pověsti démonologické, nebo též numinózní, reflektují zkušenost s nadpřirozenými silami, které v nás obyčejně vyvolávají strach či údiv. Na rozdíl od historických pověstí jsou démonologické pověsti méně fixované na písemné prameny a nemusejí sahát do hluboké minulosti, mohou se zde objevovat události zcela nedávné (Dobrovolná 2012: 11–12). V *Národopisné encyklopedii Čech, Moravy a Slezska* se uvádí, že nejvíce syžetů a motivů mají právě pověsti numinózní. V těchto příbězích bývá popisován zážitek neobvyklého setkání vypravěče či jeho příbuzného nebo známého s nadpřirozenými bytostmi a jevy (Brouček a Jeřábek 2016: 794).

3.3 Démonická bytost

V disertační práci se velice často pracuje s fantastickými bytostmi. Fantastika jako taková je nadžánrovým pojmem a představuje širokou oblast různých žánrů, v nichž fantastický prvek slouží různým funkcím. Fantastika tedy představuje mj. souhrn motivů stojících mimo realistický svět, zahrnující jak různorodé jevy v rámci fikčního světa (tajemství, zázrak, nadpřirozené jevy), tak specifické reakce postav na ně (v pohádce či legendě zázraky

a nadpřirozené jevy postavy spíše nepřekvapují, chápou je většinou jako běžné jevy, naopak v pověsti či pověrečné povídce bývají postavy udiveny. „... přijímají hodnocení běžné v aktuálním, tj. našem empiricky zakoušeném, světě“ (Šidák 2013: 180).

Co se démonických bytostí týče, v *Národopisné encyklopedii Čech, Moravy a Slezska* jsou definovány jako „... stvoření z paralelního mimolidského světa. Řecký výraz *daimon* označuje bytost z nižšího světa elementárních bohů, souhrnný pojem pro strašidla, nadpřirozené bytosti a monstra; v bibli jsou tak pojmenováni pohanští bozi.“ (Brouček a Jeřábek 2016: 131). Množství nejrůznějších démonických bytostí proniklo do evropského povědomí z antické mytologie, jako například fénix, sfinga, siréna a kentaur. Dokládány bývají však již od starověku ve všech světových kulturách, kde personifikují různé vlastnosti, nemoci a pohromy (Brouček a Jeřábek 2016: Tamtéž). V průběhu času splynuly démonické bytosti s křesťansky pojatým ďáblem a s různými strašidly a revenanty, neboli umrlci. Charakter démonů si zachovaly postavy znázorňující přírodní živly, jako je kupříkladu vodník, a některé lesní bytosti (divoženka, divoký lovec, hejkal atd.) (Brouček a Jeřábek 2016: 132).

Většina démonických postav a jevů je v textu psána s malým počátečním písmenem, jako kupříkladu *upír*, *čarodějnice*, či *zombie*, neboť jsou tyto postavy všeobecně známy a jedná se o obecná označení, avšak u některých specifických bytostí jsem pro účely této práce zvolila při psaní velké počáteční písmeno, neboť je tím myšlena jedna konkrétní bytost, jako například *Krvavá Mary*, *Krvavé koleno* či *Slenderman*. U pojmu *strašení* či *strašidlo/a*, coby výchovné metody a obecného označení, se v textu nevyskytují uvozovky ani kurzíva.

3.4 Tematika a motivika

V názvu práce se mj. vyskytují pojmy „tematické“ a „motivické“. Stručně řečeno se v případě tematiky jedná o souhrn témat, kdy téma znamená souhrn jednotlivých motivů. Jedná se tedy o vyšší kompoziční celek, nežli je tomu u motivu. Tématem zde tedy může být například pověst o mizející stopaře, přičemž jednotlivé motivy mohou být: dívka stopující auto, řidič veze dívku, dívka ze zadního sedadla záhadně mizí, řidič zjišťuje, že stopařka je již delší dobu po smrti, apod. Motivem tedy nazýváme základní jednotku literárního díla, kterou již není možno dále štěpit (Hodrová 1997: 7). To znamená, že motiv je nejmenším základním prvkem tematického plánu (Šidák 2013: 25). V disertační práci jsou tedy zkoumána jak obecná témata pověstí, tak jejich dílčí části – motivy, konkrétně co se démonických postav a lokalit a jejich případné transformace týče.

3.5 Lokalita, místo a prostor

Co se týče termínu *lokalita* či *místo*, jenž je taktéž nedílnou součástí textu, je vhodné alespoň stručně vymezit obecnější pojem *prostor*. Prostor může být označován za jisté konkrétní místo, které lze z hlediska své funkce, významu či vlastnictví považovat buďto za privátní, nebo veřejné, dle míry exkluze a zdroje a povahy sociální kontroly (Low a Smith 2006: 3–4). „*Prostor lze pojímat jako kulturní model (nikoli abstraktní entitu), který je jak prostředkem, tak i výsledkem sociálních procesů.*“ (Kokot 2007: 18; Hejnal 2013: 422). Maurice Halbwachs nečiní rozdíly mezi pojmy *prostor* a *místo* a zároveň propojuje kolektivní paměť a prostor, kdy tento fenomén vysvětluje mj. na příkladu prostoru a skupiny. Halbwachs tvrdí, že místo si uchovává otisk skupiny a totéž platí i opačně. „*Proto lze veškeré počínání*

skupiny vyjádřit v pojmech prostoru a jí obývané místo není ničím jiným, než propojením všech těchto pojmů.“ (Halbwachs 2009: 188; Dobvolná 2014: 18). Pojem místo chápu obdobně, jako například Jan Pohunek, kdy jej lze použít pro vymezení částí prostoru, které jsou informátory subjektivně pojímány jako svébytná entita doplněná významem. Takto chápaný pojem tedy vychází z lidského zakoušení prostoru, přičemž se jedná o slovo dobře srozumitelné pro informátory, s nimiž je na toto téma veden rozhovor, kdy jej lze zároveň užívat pro označení široké škály objektů (Pohunek 2015b: 16). Mezi pojmy *místo* a *lokalita* v textu nečiním rozdíl.

4 TEORIE A STAV (NEJEN) SOUČASNÉHO BĀDÁNÍ

Jiř od dob, kdy se folklorem začali zabývat první badatelé, vystávala v odborných kruzích otázka, jak je možné, že si fabule jednotlivých folklorních textů, které se objevují na různých, i od sebe navzájem vzdálených místech, jsou velmi podobné (Šidák 2013: 130).

V období romantismu se ve vědeckých kruzích objevila *mytologická teorie* (Janeček 2016a: 229), jeř ve folkloru nacházela pozůstatky jednotného indoevropského mýtu, pozůstatky představ předkřesťanských vrstev, které se dochovaly v lidových pohádkách a písních. Tato teorie předpokládala, že rekonstrukce takovýchto mýtů poukáže na národní specifika a odhalí svébytnost jednotlivých národů. Mytologická teorie taktěž rozlišovala pojetí solární (hlavní pohanské bořstvo je v tomto případě Slunce a o Slunci a jeho slávě vypovídají folklorní texty), dále lunární (Měsíc) a astrální (hvězdy). Na základě mytologické teorie však nebylo možné vysvětlit existenci podobných syřetů u jazykově a geograficky odlišných národů, tudíž byla následně nahrazena *teorií migrační* (Šidák 2013: 130). Stoupenci této teorie tvrdili, že folklorní látky vznikly na jednom místě, v tzv. „kolébce lidstva“, odkud se šířily dále (princip monogeneze). Za toto místo byla považována Indie, později bylo podobně nahlíženo na Egyptany, Kelty atd. (Šidák 2013: Tamtéř). Migrační teorie vyústila dále v exaktnější *teorii geograficko-historickou*, spojovanou s historicko-geografickou finskou školou (Bascom 1954: 339). Teorie se snařila shromáždit co největřší množství fabulí a jejich variant a analyzovat posléze jejich stavbu, neboli základní dějové jednotky (morfémy). Na základě tohoto přístupu vznikly mezinárodní katalogy lidové prózy a písní, přičemž nejznámější je pravděpodobně katalog finského badatele Antti Aarneho, později zdokonalený Američanem Stithem Thompsonem a německým badatelem Hansem-Jörgem Utherem, kterýřto obsahuje především látky pohádkové, vedle nich však taktěž látky

mýtů, středověkých romancí, balad, pověstí, anekdot apod. Katalog je doplněn o motivický rozpis těchto fabulí, kde je každé z nich přiřazeno jméno a číslo, což umožňuje sledovat migraci jednotlivých látek na území Evropy (Šidák 2013: 130). V opozici k migrační teorii stála *teorie antropologická*. Zastánci této teorie byli přesvědčeni, že poetické představy (tudíž i motivy a celé fabule) vznikají na základě všeobecné, univerzální jednoty lidské psychiky. Všichni lidé jsou dle této teorie nadáni stejnou psýchou, což znamená, že také jejich tvorba bude stejná či přinejmenším podobná. „*Oproti monogenetické teorii migrační je tato teorie polygenetická, tj. tvrdí, že stejné (analogické) folklorní látky mohly vznikat simultánně a nezávisle na sobě kdekoli, na více místech současně.*“ (Šidák 2013: 131). Zdůraznění takovéto psychické stránky jevu vedlo následně k *teorii archetypální* (Carl Gustav Jung), kterou v literární vědě pěstoval zejména Northrop Frye a Maud Bodkinová, kteří chápou uměleckou tvorbu jako takovou jakožto výraz základních, všem lidem vlastních archetypů (Šidák 2013: Tamtéž).

Co se výzkumu démonologických pověstí týče, nutno říci, že badatelskému zájmu vcelku unikaly. Tento fakt byl u nás zapříčiněn zejména politickou situací, kdy například po roce 1948 byly jako výzkumná témata žádány především pověsti s hornickou, antifeudální či zbojnickou tematikou, neboli „pokrokové a aktuální“, a démonologické pověsti byly považovány za jakýsi přežitek a skomírající žánr. První vědecké práce o tomto žánru vznikají až ke konci 60. let, zejména z pera Dagmar Klímové, Bohuslava Šalandy, Bohuslava Beneše, Marty Šrámkové atd. Specifickou postavou byla v té době zajisté postava péráka, jenž se pohyboval s pomocí bot na pérách a zejména v době nacistické okupace se s touto postavou bylo možné setkat na mnoha místech Čech (Šrámková 2008: 42–43). Postava však v českých zemích byla známa již z dob první republiky a dle recentních

výzkumů Petra Janečka by se mělo jednat o postavu vycházející z anglické předlohy Spring-heeled Jack (Janeček 2016b: 217).

Co se katalogizace týče, první odborné katalogy folklorní prózy je možné zaznamenat již před více než stoletím, kdy si finská historicko-geografická škola vytyčila za cíl zkoumat transmisi a původ pohádkových látek. Pro dosažení takového cíle bylo potřeba shromáždit ohromné množství folklorních vyprávění za účelem analýzy vývoje jednotlivých pohádkových typů. Jistou nezbytností se v tomto případě staly pro výzkumníky folkloristické katalogy, podle kterých bylo možné výsledky sběratelské činnosti třídit a klasifikovat (Luffer 2014: 17). Katalogů zabývajících se výše zmiňovaným žánrem – pohádkou – vzniklo od té doby poměrně velké množství, avšak katalogy zacílené na pověst v badatelském prostředí scházely, jelikož pověst není ze žánrového hlediska tak jednoduché definovat. Co se českého či česko-slovenského badatelského prostředí týče, tak až na několik výjimek (Tille 1929; Polívka 1923–1931; Klímová-Rychnová 1963; Kramařík 1957; Daňkovská 1983 atd.), kdy zůstalo spíše u návrhů a katalogy zůstaly v několika případech nedokončeny, se jeví Lufferův katalog (Luffer 2014) pro práci s démonologickými pověstmi tím nejucelenějším a nejvhodnějším, co se folkloristům a dalším zájemcům o studium tohoto žánru v současnosti nabízí (Dobrovolná 2016: 44).

K nejnámějším badatelům zabývajícím se současnou pověstí v poslední době je v českém badatelském prostředí bezpochyby řazen Petr Janeček a dále Jan Luffer, na Slovensku je to pak kupříkladu Hana Hlôšková a Zuzana Panczová. Z dalších recentních zahraničních autorů lze jmenovat například slovinskou folkloristku Moniku Kropelj, polského badatele Dionizjusze Czubalu, německého badatele Leandera Petzoldta či Američana Jana Harolda Brunvanda. Výzkumem folkloru s démonologickou tematikou se speciálně v současnosti zabývá kupříkladu Elizabeth Tucker ve své knize

Haunted Halls. Ghostlore of American College Campuses, kde zkoumá „duchařský kolejní folklor“ (Tucker 2007), dále Jeannie Banks Thomas v knize *Putting the Supernatural in Its Place. Folklore, the Hypermodern, and the Ethereal*, kde tato autorka upozorňuje na význam souvislosti místa a „nadpřirozených“ jevů (Banks Thomas 2015) a jako další z mnoha lze jmenovat například Gillian Bennett s publikací *Alas, Poor Ghost!*, v níž autorka na základě rozhovorů mj. odhaluje hlubší vztah mezi narativy a vírou v nadpřirozeno (Bennett 1999).

Na Plzeňsku lze nalézt nejstarší folklorní podání obecně prostřednictvím nepřímých ukazatelů, a to skrze literární prameny, kde bývá folklorní látka neintencionálně fixována (Janeček 2008b: 709). Takováto podání týkající se Plzeňska se vyskytují kupříkladu v německy psané sbírce českých pověstí *Sagen aus Böhmen*, již vydal v roce 1863 Josef Virgil Grohmann. První sbírkou zaměřenou vyloženě na pověsti v oblasti Plzeňska je však opět německy psaná sbírka autora Ignáce Lederera z roku 1838, přičemž roku 1869 byla práce rozšířena do díla *Sagen und Geschichten aus Böhmen*. První česky psanou sbírkou pověstí je poté práce Viléma Šály z roku 1877 *Pověsti Plzně a okolí* (Janeček 2008b: Tamtéž). Výzkumem této tematické oblasti na území Plzeňska se však zabýval zejména Jaroslav Schiebl, jenž se do povědomí odborníků i veřejnosti žijící na Plzeňsku zapsal především třídílnou sbírkou obsahující více než 750 folklorních vyprávění, jednak převzatých z historických pramenů, jednak zdokumentovaných přímo od obyvatel Plzeňska, s názvem *Plzeň v pověsti, legendě, tradici a škádlivce*, přičemž první dva díly byly vydány v roce 1933 a třetí díl pak v roce 1934 (Janeček 2008b: Tamtéž). Co se démonologických pověstí týče, jedno z nejstarších vyprávění zaznamenané Janem Štelcarem Želetavským pochází z 16. století. Toto vyprávění se týká

čarodějnice, do níž měl roku 1543 přímo před vrchností u Přeštic udeřit hrom (Janeček 2008b: 710).

5 LOKALITY, V NICHŽ FIGURUJÍ DÉMONICKÉ BYTOSTI

Negativně či pozitivně vnímané lokality a lidské jednání týkající se přístupu k nim na verbální úrovni spolu úzce souvisejí. Ať se již jedná o určité místo na vesnici, o park či dům ve městě, pojí se povětšinou k těmto lokalitám vyprávění, ať už reálné, či nereálné, nebo v nás přinejmenším tato místa vyvolávají určité pocity (přičemž tyto pocity mohou vyvolávat mj. toponyma těchto míst, jako například Šibeniční vrch). Tyto lokality pak nějakým způsobem popisujeme, pojmenováváme a přistupujeme k nim (Dobrovolná 2017: 309).⁸

V minulosti nebylo radno přibližovat se kupříkladu k rybníkům či splavům, neboť dle tradičních narativů zde hrozilo nebezpečí, že nás může pod hladinu stáhnout vodník (Šidák 2012: 272). Dnes se může na první pohled zdát, že se od těchto lokalit v pověstech upustilo a nahradila je místa nová, taková, v nichž se v urbanizovaném prostředí běžně pohybujeme (Dobrovolná 2014: 56–57). Z pověstí a narativů získaných od informátorů zkoumaných částí západních Čech však vychází najevo odlišná skutečnost – ač drtivá většina dotazovaných osob a lidí obecně v dnešní době žije ve městech (Pohunek 2015b: 13), prostředí lesa či polí je může děsit obdobně jako starý dům na náměstí či jakákoliv jiná městská stavba, s níž přicházejí obvykle do styku (Dobrovolná 2017: 309). K výraznější změně lokality jakožto místa děje současné démonologické pověsti tak spíše dochází

⁸ Podskupinou pověstí etiologických bývají mj. pověsti etymologické, které vykládají původ pojmenování určitého místa (Brouček a Jeřábek 2016: 794).

v osobní rovině narátora, jako je tomu u jednotlivých postav pověstí, které se mění a přizpůsobují vývoji člověka od dítěte k dospělému (od čerta, vodníka apod. k například na první pohled reálnějšímu vrahovi). Lokality se tak u dospívajícího vypravěče mění kupříkladu z tajuplného hradu na „běžná“ a známá místa děje, jako je prostředí města, obchodního domu či prostředků MHD (Janeček 2006: 34).

Snahu o věrohodnost pověsti může umocňovat často kupříkladu památka na určitou událost vázající se ke konkrétní lokalitě (obci, kraji, lesu...), kde lze dodnes nalézt sloupy a pomníky či jinou připomínku šťastných i nešťastných událostí. Typickým místem pro lokaci pověsti mohou být tedy kapličky, kostely, hřbitovy, boží muka – čili místa spjatá s náboženskou vírou jako takovou, kde se v mnoha případech odkazuje mj. na údajné zázraky světců či jejich zjevení, ale též místa světská, jako hrady, zámky, lesy, pole a okolí rybníků (Dobrovolná 2012: 10), či naopak městské prostředí, jako jsou sídliště, městské parky, vysokoškolské koleje, bazény či aquaparky, nebo prostředky MHD (Janeček 2006: 66), jež jsou typická spíše pro současnou pověst.

Co se komparace se sbírkami Jaroslava Schiebla týče, z důvodu minimálního prolínání tradičních a současných bytostí ve výpovědích západočeských informátorů bylo smysluplné komparovat pouze duchy a jim podobná strašidla, tudíž i místa jejich výskytu ve sbírkách a literatuře a ve výpovědích dotazovaných osob. Duch v tradičním podání býval povětšinou připoután k určitému místu – ke konkrétnímu domu, k místu svého skonu či k místu, kde se něco špatného za jeho života přihodilo, k hradu, zámku, nebo k nějakým venkovním lokalitám. Také Claude Lecouteux uvádí, že duchové a strašidla obecně nebývají *„žádní velcí cestovatelé: zůstávají připoutána k svému obydlí a zjevují se na svých pozemcích“* (Lecouteux 1997: 109). V dnešní době může duch v mnoha případech cestovat

prostorem, jak se mu zlíbí, jako například Krvavá Mary, strašidlo, které bývá v jedné z mnoha teorií považováno za ducha zemřelé ženy. K jeho vyvolání stačí dle současných narativů pouze zrcadlo, někdy se k zrcadlu přidává též svíčka. Poté postačí vyslovit „kouzelnou formuli“ – třikrát zvolat „*Krvavá Mary*“ a duch takto přijde za tím, kdo jej volá, prakticky až domů (Janeček 2015: 103). Čili připoutanost k místu již neplatí, nebo alespoň ne vždy.

Silnice či cesta může spadat jak do současných, tak do tradičních pověstí a jak do městského, tak venkovského prostředí. Na příkladu silnice (jakožto lokality, v jejímž rámci se odehrává děj démonologických pověstí) lze v některých narativech demonstrovat určité technické vylepšení dopravního prostředku hrajícího zásadní roli u některých typů pověstí. V minulosti se u těchto narativů jednalo především o chodce (4.B.95 – *Duch skočí na záda osamělému chodci*) či koně s jezdcem, nebo o kočár tažený koňmi, na nějž cosi/kdosi naskakuje na určitém úseku cesty či se člověku zjeví a požaduje svezení. Ve druhém zmiňovaném případě se často jedná o mladou dívku, která záhy zpoza jezdce / z kočáru zmizí neznámo kam. Postupem času se dopravní prostředek technicky vylepšoval – cosi/kdosi naskakoval na kolo, vozík (Beardsley a Hankey 1943: 14), motocykl a dnes je jednou z nejznámějších světových pověstí ta s názvem *The Vanishing Hitchhiker* (3.A.115 – *Mizející stopařka*) (Brunvand 1993: 13), kdy duch mladé dívky stopuje (povětšinou v místě svého skonu, v době výročí svého úmrtí apod.) automobil, a když dívce někdo zastaví a zeptá se, kam chce svézt, po chvíli jízdy dívka/žena ze zadního sedadla, kam se posadila, zmizí. Mizí většinou u hřbitova či u domu, kde za svého života bydlela (Luffer 2014: 118; Dobrovolná 2017: 309).

Mnohdy si lidé „strašidelná“ místa spojují s výskytem zástupců určitých etnických menšin či s výskytem cizinců. Démonizace míst ve veřejném prostoru ve městě tak částečně nahradila démonizaci míst na

venkově a mnohdy je spojována právě s výskytem různých etnických menšin v těchto lokalitách (Dobrovolná 2014: 57). Obavy z různých lokalit v našem okolí by se mohly rovnat dávnému strachu z možných příbytků démonických bytostí, jako kupříkladu trolla sídlícího pod mostem, jenž chytá své oběti přecházející po mostě, což je možné přirovnat ke strachu z podchodů u vlakových či autobusových nádraží, a podobně (Aarne a kol. III. díl: 2004: 148; Dobrovolná 2014: 22).

L: „*No, já nevím, mně se nelíbí moc Jateční (smích). Jako ne, že bych, jako jo, projíždím tamtudy nebo tak, ale že bych tam někdy vystoupila nebo že bych tam někdy procházela, to rozhodně ne, no. Že bych tam prošla jakoby pěšky domů, to vůbec.*“ (Dobrovolná 2014: 58).⁹

„*Opuštěný dům na Jateční – pověst se asi neváže, ale nechtěla bych být sama ve dne ani v noci v bývalém doupěti Romů.*“ (X3b, studentka 3. ročníku SŠ, dotazníkové šetření provedeno 22. 2. 2016)

Vnímání těchto míst souvisí mj. s kolektivním nevědomím, které je součástí psýché a které se od osobního nevědomí liší tím, že nepochází z přímé zkušenosti jednotlivce, kterážto byla vnímána vědomě, ale později byla vytěsněna či zapomenuta, čímž pádem se tato zkušenost dostala do nevědomí. K pojmu kolektivní nevědomí patří dále termín archetyp, jenž značí přítomnost určitých všudypřítomných či všude rozšířených forem v rámci psýché, jež mytologický výzkum nazývá „motivy“, kdy odpovídají jak Lévy-Bruhlovu pojmu „représentations collectives“, Hubertovým a Maussovým „kategoriím imaginace“, nebo též Bastianovým „elementárním myšlenkám“ či „pramyšlenkám“ (Jung 1997: 147–148).

Maurice Halbwachs hovoří v tomto smyslu o kolektivní paměti, a to jak ve vztahu k prostoru a času, tak i ve spojení individuální a kolektivní paměti

⁹ Jateční ulice v Plzni je v povědomí Plzeňanů známá jako lokalita s výskytem vyššího počtu zástupců romského etnika.

a kolektivní a historické paměti (Halbwachs 2009). Kolektivní paměť se v případě současných pověstí mnohdy váže k určitému místu, ať už se jedná o konkrétní obchodní dům, roh ulice, určitou čtvrť či město. Pokud tato lokalita v transmitované pověsti nefiguruje, člověk si chybějící místo snadno domyslí a aplikuje jej v mnoha případech na město či obec, kde žije, či na lokalitu, kde již například byl a která mu do příběhu více zapadá. Lze tedy říci, že prostorová představitivost hraje významnou roli v kolektivní paměti (Halbwachs 2009: 188; Dobrovolná 2014: 17). V tomto případě by bylo vhodné pojmut kolektivní paměť jako koncept chápaný jakožto zásobárnu informací vztahujících se k minulosti. Klíčovou roli zde hraje moment vzpomínání a situace, během níž toto vzpomínání probíhá, na základě kódování a dekodování informací. Vzpomínky lidí se mění v čase, čímž pádem je možno chápat je jako procesuální (Krekovičová a kol. 2005: 70; Dobrovolná 2014: 17). Halbwachs také uvádí, že věci, jako například domy a ulice, mají v prostoru své pevné umístění a jsou stejně tak pevně propojeny se zemí (například jako krajinné útvary – les, řeka, hora), což dodává a zajišťuje stabilitu městských sociálních skupin (Halbwachs 2009: 189; Dobrovolná 2014: 18). Města se po své materiální a prostorové stránce mění pomaleji, než po stránce sociální (obyvatelé měst se stěhují a umírají, zatímco budovy zde většinou stojí mnohem déle) (Halbwachs 2009: 191), což znamená, že se k jistým konkrétním lokalitám mohou vázat pověsti, fámy a další vyprávění po několik generací (kupříkladu přetrvávající narativy týkající se určité čtvrti ve městě s údajně vyšší kriminalitou, jelikož se zde dle těchto narativů vyskytují zástupci menšin či odlišných etnik od majoritní společnosti i přesto, že tito obyvatelé mohli být ve skutečnosti v minulosti například již dávno vystěhováni a přemístěni jinam, apod.). V minulosti byla tedy kupříkladu jakožto tzv. „cikánská čtvrť“ díky mnohačetným pověstem známa oblast dnešní Prešovské ulice v blízkosti náměstí Republiky (dříve

ulice Říšská) (Schiebl 1933b: 35), dnes je tímto označením mezi Plzeňany vyhlášena ulice Jateční.

Avšak ani prostor dle Halbwachse není nekonečně trvajícím a neomezeným, jelikož samotná představa tohoto prostoru trvá pouze do té doby, dokud si skupina prostor uvědomuje a pojímá jej jako součást svého myšlení (Halbwachs 2009: 226; Dobrovolná 2014: 18).

6 AKTÉŘI VYSTUPUJÍCÍ V DÉMONOLOGICKÝCH POVĚSTECH

Postavy démonologických pověstí bývají různorodé – lze zde nalézt širokou škálu spíše tradičně chápaných démonických bytostí, jako je vodník, čarodějnice, múra, duch, čert, ale také UFO, zombie, upír apod., které spadají spíše do sféry pověstí současných. Vyskytují se zde mj. postavy zdánlivě reálné – vrazi, perverti, psychopati, různí záškodníci atd. Tyto naposledy zmíněné postavy v dnešním reálném světě skutečně existují, avšak ve folkloru oplývají obdobně nadpřirozenými schopnostmi, jako jejich tradiční předchůdci – bývají v některých případech až nadpřirozeně rychlí, silní, předvídající a také mohou vykazovat jisté až absurdní chování – například zanechávání nejrůznějších stop na místě činu v podobě lístku se vzkazem „Kdybys rozsvítila, zabil bych tě taky.“ (Janeček 2006: 66). Tyto a jim podobné postavy se staly součástí pověstového repertoáru díky médiím, zejména televizi, a populární kultuře, zvláště pak filmu (Janeček 2014: 229). Lze zde tedy vysledovat jistý posun od kultury „poslechové“ ke kultuře „vizuální“. Tyto současné „hororové“ pověsti je tedy možno v tomto textu řadit, zejména díky jednání postav, do démonologických pověstí.

Jistý posun od tradičněji pojatých a více nadpřirozených bytostí k realističtějším a snáze uvěřitelným postavám, co se démonologických současných pověstí týče, lze zaznamenat již v rovině jednotlivého vypravěče, kdy k těmto postupným změnám dochází zpravidla v době přechodu z dětství do puberty. Bytosti, jako jsou strašidla, upíři, vlkodlaci a čarodějnice, v této době střídají stejně fiktivní, leč na první pohled o mnoho reálnější postavy, jako je například vrah, pervert či uprchlý šílenec (Janeček 2006: 34). Tento přechod je tedy patrný jak v osobní rovině narátora, tak v obecné rovině, kdy se tak, s postupující modernizací a technizací, děje ve společnosti globálně. Dětský repertoár byl pak v neposlední řadě ovlivněn televizí, filmy a dalšími médii, ale též počítačovými hrami, kdy je tak

globalizován „dříve lokálně relativně distinktivní folklorní repertoár“ (Janeček 2012: 75).

Reálnější, ale též agresivnější připadají informátorům spíše současné postavy, zrovna tak jako nebezpečnější a více strašidelné. Ve velkém množství případů tento názor dotazovaní podkládají argumenty týkající se podoby těchto postav. Dle jejich vlastních slov je děsí vědomí, že by nemuseli na první pohled danou bytost (ducha, vraha, perverta...) rozeznat od běžného člověka. Tento jev nazývám *skrytou hrozbou*. Dalším důvodem je ten, že dle názorů některých informátorů moderní bytosti útočí mnohdy bezdůvodně, bez závažnější příčiny.

„Moderní démonické bytosti jsou zaručeně agresivnější, ať už v jednání nebo v trestání. Tradiční bytosti nabízely většinou nějaké východisko, člověk měl možnost se ještě vykoupit tím, že litoval, modlil se, měl možnost se schovat nebo strašidlo nějak přelstít. U moderních to nejde, jsou pro nás děsivé právě tím, že nemáme možnost se jejich útoku nebo trestu vyhnout. Jednou se na nás zaměří a není úniku.“ (M. L.2, žena, 26 let, rozhovor proveden 24. 1. 2016)

Tento výňatek z rozhovoru poměrně výstižně v mnoha ohledech dokumentuje stav současné společnosti. V několika rovinách lze totiž skrze verbální manifestaci prostřednictvím současných pověstí a dalších folklorních vyprávění vysledovat jakýsi dnešní společností prožívaný nihilismus a fatalismus, kdy se určité věci „dějí bezdůvodně“ a „není před nimi úniku“. Společností tak mohou být jisté události či činy přijímány takřka nekriticky, bez hledání příčiny, jelikož společnost onu příčinu na první pohled ani nemusí spatřovat. Následně se z dané situace, ač mnohdy nepříznivé či nepohodlné, nemá člověk výraznější snahu nikterak vymanit a setrvává v tomto stavu nadále.

Prostřednictvím obdobných výpovědí informátorů lze dále usuzovat, že člověk se v tomto kontextu cítí neustále v ohrožení, že jej může tato bytost kdykoliv bezdůvodně napadnout. Tradiční postavy démonologických pověstí dotazovaní nepokládají povětšinou za tak velkou hrozbu jako postavy moderní, neboť tyto postavy dle výpovědí informátorů jednají spíše ve smyslu trestání člověka za porušení nějakého tabu, v důsledku ohrožení jejich teritoria (hejkal – les, vodník – rybník atd.) či jich samých apod. Kupříkladu jednání ducha se v současnosti může lišit od tradičních vyprávění, kdy např. Jaroslav Schiebl ve svých sbírkách uvádí nespočet příkladů, kdy se duch zjevoval kupříkladu jen některým lidem, k nimž měl buďto osobní vztah a chtěl se jim např. pomstít, anebo dotyčné znát nemusel, avšak ti se provinili výše uvedeným porušením tabu, narušením duchova teritoria či nějakým prohřeškem vůči nevinným lidem, nebo se duch zjevoval pouze za určitým účelem, kterým bylo v mnoha případech vysvobození duše, jež byla odsouzena ke strašení jakožto následek nějakého špatného činu (Schiebl 1933b: 26–27). Tyto uvedené argumenty však neplatí na některá strašidla dětského folkloru, zejména na strašidla pedagogická. Ač spadají v mnoha případech tyto postavy do folkloru tradičního, žádný závažnější důvod při jejich jednání většinou nenalezneme. Kupříkladu postava klekánička ve sbírce J. Schiebla bezdůvodně unáší děti po setmění za pomoci velkého pytle do tmavého sklepa, kde je mučí a odkud se již děti nemají nikdy více vrátit domů (Schiebl 1933a: 171). Pedagogická strašidla jsou tím pádem spíše výjimkou, co se motivu jejich jednání týče, čímž pádem tvoří specifickou skupinu démonických bytostí.

V současnosti zejména duchové v mnoha příbězích útočí či se zjevují zcela bez důvodu, či se jejich motivy alespoň přinejmenším od těch tradičních mohou lišit, kdy před těmito bytostmi často není úniku, což by

potvrzovalo výše uvedenou transformaci démonických postav v rámci představ informátorů obecně.

Tradiční bytosti mívají dle některých informátorů typické atributy, podle nichž je lze rozpoznat. *„Čarodějnice, tak to je prostě taková stará bába, při těle, s velkou bradavicí na nose, nebo někde na obličejí... Neupravená, s nějakou kočkou nebo kocourem, která je černá. Si představuju nějaký větvičky, že jí trčí z vlasů.“* (J. R., muž, 24 let, rozhovor proveden 13. 1. 2016). V městském prostředí se v dnešní době pohybuje velké množství osob, jež jsou nám cizí, přesto se však mohou dostat až nebezpečně blízko – hovořím o případech jízdy v přeplněném MHD, o městských bazénech a mnoha dalších místech, kdy je snadné démonizovat si sebe navzájem. V městském prostředí se také zpravidla nevyskytuje tolik liduprázdných míst, kde by se mohla naplno rozvinout lidská fantazie (až na strašení v domě duchem apod.) – člověk je tak částečně nucen démonizovat si „reálné“ skutečnosti.

Na místo čarodějnic, vodníků a čertů nastupují v současných pověstech kromě pervertů a vrahů často také zástupci různých etnických menšin. Například strach z pokrmů, jež připravují zaměstnanci vietnamských, čínských a dalších exotických restaurací, potažmo pracovníci ve stáncích s kebabem, lze přirovnat ke strachu z lektvarů čarodějnic a čarodějů (Dobrovolná 2014: 22). Zde je patrný komplex obětního beránka, kdy antropologie svědčí o tom, že se jedná o téměř univerzální jev – jedinec postižený tímto komplexem slouží společnosti tak, že z ní odnímá zlo příliš těžké pro lidské společenství (Perera 2010: 109). Zejména v dobách nepokoju či sociálního napětí se mezi majoritní společností a menšinami mohou šířit fámy a pověsti, které bývají v podstatě totožné (Campion-Vincent et al. 2005: 11), jen s tím rozdílem, že jsou v těchto narrativech otočeny strany proti sobě stojících jedinců, čili v pověstech, které transmitují zástupci například

romské menšiny, je majorita negativní a naopak. Každopádně však takováto pověst podtrhuje vždy odpor a nedůvěru k dané etnické skupině, proti které je cílena (Fine in Campion-Vincent et al. 2005: 3). Fámy a pověsti jsou tedy škodlivé především během etnických nepokojů a potvrzují negativní postoje vůči nečlenům skupiny (Kakar 1996; Horowitz 2001; Bordia a DiFonzo in Campion-Vincent et al. 2005: 96; Dobrovolná 2014: 28). Pověsti a fámy o „těch druhých“ jsou však transmitovány taktéž za klidového období, zvláště pak v těch společnostech, kde ideologie tolerance či tzv. „pozitivní diskriminace“ zakazuje či alespoň moralisticky nahlíží i na nepatrný otevřený výraz odporu a nedůvěry vůči „těm druhým“. Současné pověsti a fámy týkající se menšin tak mohou sloužit jako ventil souvisejícího sociálního napětí (Holbek 1995: 5–6; Campion-Vincent et al. 2005: 12; Dobrovolná 2014: 28).

Informátoři v průběhu výzkumu prokázali celkem obstojnou znalost obecně známých démonických bytostí, až na výjimky, jež nejsou v jejich povědomí tolik rozšířeny, jako je např. škalník a mūra. Může to tak být mj. díky pohádkám a obecně díky filmovému či literárnímu zpracování. *„No, tak to jsou představy, co jsou realizovaný v pohádkách, tak si ho člověk představí, protože ho zná z těch pohádek.“* (P. L., žena, 26 let, rozhovor proveden 12. 1. 2016). S tím souvisí též představivost informátorů, kdy měli popsat, jak si představují jednotlivé bytosti – ve většině případů uváděli v dnešní společnosti „typicky“, dalo by se říci až stereotypně, ztvárňované postavy.¹⁰ Jako například „zelený vodník“, tudíž jsou i jejich představy o bytostech často ovlivněny filmovým či literárním ztvárněním. *„Tak mám takovou tu obecnou představu – zelenej, pentličky, studenej, kape mu prostě ze šosu...“*. (P. H., žena, 30 let, rozhovor proveden 21. 1. 2016). Objevovaly

¹⁰ Pojmem „typický“ mám na mysli obecně známé a rozšířené, společností zažité, mnohdy vizualizované, pojetí démonických bytostí ponejvíce v pohádkách, ať již v literatuře či televizi (např. ztvárnění vodníka Josefem Ladou apod.).

se však též názory, že tyto bytosti nemusejí nutně vypadat odlišně od lidí, nýbrž vypadají jako my a nelze je tím pádem na první pohled rozeznat od běžné populace. *„Já nejsem takovej, že bych se orientoval pohádkama. Tak vodník je člo... může a nemusí to bejt člověk, může to bejt člověk, kterej má nějaký schopnosti třeba... Třeba mezi náma žijou vodníci, jenom my to nevíme.“* (V. F., muž, 29 let, rozhovor proveden 16. 1. 2016). Informátoři znají v hojné míře též postavy modernější, povětšinou převzaté ze zahraničí – Krvavou Mary, Slendermana a tak dále.

Z provedeného výzkumu mj. vyplynulo, že zejména mezi informátory ze střední školy jsou ponejvíce známé postavy upíra a vlkodlaka. Tento fakt by si zasloužil další a podrobnější výzkum, avšak předběžná hypotéza by mohla znít přibližně tak, že tento jev může být zapříčiněn působením vizuální kultury v současné době, která zejména v posledních letech hojně zobrazuje tyto postavy v produktech populární kultury, především ve filmu a televizi. Zářným příkladem by jistě byla kupříkladu sága americké spisovatelky Stephenie Meyer s názvem *Stmívání* (2008). Informátoři mnohdy váhali, kam dané bytosti zařadit – zda do tradičního, či současného folkloru. Informátorka s označením X3b například přiřadila upíra k moderním bytostem a vlkodlaka k tradičním. Jelikož lze tyto bytosti nalézt jak v četných literárních zpracováních a folklorních naracích již v dobách dávno minulých, tak v těch dnešních, lze říci, že upír a vlkodlak se tak díky vlivu vizuální a populární kultury stávají, stejně jako duch, postavou spadající jak do tradičního, tak současného folkloru. Rozdílnost mezi „tradičním“ a „moderním“ lze najít v některých attributech těchto postav, kdy například upíra ve starších vyobrazeních můžeme popsat jakožto individuum s velkými zuby, dlouhými nehty na rukou a nezdravě vyhlížející barvou kůže. Oproti tomu v soudobém ztvárnění nalezneme upíra coby mladého, krásného a silného člověka s méně nápadnými upírskými rysy, v některých případech

dokonce se třpytící se kůží a hypnotickým pohledem. V tradičním folkloru upíra mnohdy dokáže zabít sluneční paprsek, ne vždy však v současném folkloru. V tradičních literárních a jiných zpracováních se upír povětšinou schovává před slunečním svitem v průběhu dne v rakvi či hrobce a v noci vyráží na lov. Avšak kupříkladu v již jmenovaném *Stmívání* sluneční paprsek dovoluje upírům dokonce navštěvovat tamní střední školu, pokud zrovna nesvítí příliš ostře. Nejde o to, že by je sluneční svit zranil, ale zvýraznil by jejich třpytící se kůži a odhalil by tak upíry ostatním smrtelníkům. Slunce tedy v tomto případě již nefiguruje jako zaručená ochrana před upíry, nýbrž jako pouze jakýsi odhalující prvek, díky němuž sice upíra poznáme, nijak nám to však v případném boji s ním nepomůže. Lze se tedy domnívat, že i tento postupný přechod od „zaručených“ pomůcek v boji proti těmto démonickým bytostem k nepříliš funkčním a pouze upozorňujícím či odhalujícím markerům, může být jedním z důvodů, proč současným informátorům připadají současné démonické postavy brutálnější a celkově děsivější – není proti nim zaručená obrana, anebo se liší od té, kterou znali a na niž jsou zvyklí z tradičního folkloru. Dalším obecně známým atributem upíra je jeho lačnění po lidské krvi. V tradičním folkloru pije upír krev z různých důvodů, nejčastěji však proto, aby se nasytil a načerpal z ní sílu. Současné vyobrazení konzumentovi populární kultury nabízí dokonce „upíra vegetariána“, jenž se spokojí s umělou či zvířecí krví a z přesvědčení či jiných důvodů lidskou krev odmítá.

Současně s objevováním se tzv. „reálných“ postav v současných pověstech, jako jsou již zmínění vrazi, perverti apod., krystalizuje na základě rozhovorů s informátory zajímavý jev, a to popisovaný výskyt „energií“. Postavy se tak obecně mění spíše v jakési fluidum, jež je neurčité, dotazované osoby mu mnohdy nepřisuzují vzhled ani tvar, pouze jej dávají do souvislosti s pocitovými vjemy. „[...] ale tak člověk občas něco takového

zvláštního cítí, asi jsou tam nějaký prostě energie, nevím.“ (M. K.2, žena, 27 let, rozhovor proveden 1. 4. 2016). Častý výskyt pojmu „energie“ v současných démonologických pověstech popisuje také folklorista Jan Pohunek ve své knize *Stíny mezi stromy: Extravilán v současných pověstech* (2015). Energie bývá v rozhovorech mnohdy spojována s přívlastkem „negativní“ či „pozitivní“, v některých případech je místo spojeno s popisem „divného“ či „zvláštního“ pocitu. Lze říci, že cítění energií či sil souvisí s emocemi, a to jak s minulými, kdy se například na určitém místě stala v minulosti určitá negativní či zneklidňující událost, jež se tzv. „otiskla“ do dnešní podoby místa, tak se soudobými, kdy mohou být takovéto pojmy prostředky k vyjádření silného emočního a estetického prožitku (Pohunek 2015b: 29; Dobrovolná 2017: 309).

6.1 Fluidum

Záměrem textu je mj. postihnout transformace aktérů démonologických pověstí. Dosavadním výzkumem bylo zjištěno, že dochází k určitému trendu v současné orální kultuře, kdy se již příliš nehovoří o konkrétních démonických postavách, ale spíše o *energiích* či *silách* (Pohunek 2015a: 130). Jedná se tedy o jistý narativní přechod od hmotného k nehmotnému, od pevného k *fluidu*.

Termín *fluidum* byl v rámci disertační práce vybrán z důvodu odlišení od pojmů užívaných pro tento jev samotnými informátory, kteří většinou hovoří o výše zmíněných *energiích* a *silách*. Jedná se tedy pouze o rozlišení na rozhraní mezi emickým a etickým vnímáním terminologie, kdy jsem se rozhodla z badatelského hlediska užívat etický pojem *fluidum*, pro vyjádření oné tekutosti, určité nestability, svébytným způsobem odrážející i povahu moderní společnosti jako takové.

Fluidum je tedy nehmotného charakteru, cosi, co se podobá více nežli pevné látce kapalině. Pro představu by snad bylo možné odkázat na tomto místě na myšlenky Zygmunta Baumana v knize *Tekutá modernost*, kde autor mj. popisuje hlavní rozdíl mezi tekutou a pevnou látkou tak, že tekutá látka si nedokáže udržet svůj tvar a tím pádem nepoutá prostor a neváže čas. Čas je v případě kapalin o něco důležitější než prostor, na rozdíl od pevných látek, kde na čase téměř nezáleží. Co se tekutých látek týče, jsou to „... *zpravidla momentky, které musí mít na dolním okraji obrázku datum a čas*“ (Bauman 2002: 10). Tyto argumenty korespondují do určité míry s již nastíněnou transformací aktérů démonologických pověstí, kdy informátoři částečně upouštějí od popisů konkrétních bytostí vystupujících v těchto příbězích, a nahrazují je spíše neurčitými energiemi a pocity. V tradičním folkloru se démonické postavy vázaly povětšinou k určitým místům, popřípadě se zde zjevovaly v určitém čase, kdežto současné démonické postavy a energie nemívají vazbu na jedno místo, přinejmenším ne vždy. Bauman dále uvádí, že pokud se setkají pevné a tekuté látky, má toto setkání dopad spíše na látky pevné, které mohou vlivem tekutých látek navlhnout či nasáknout, avšak látky tekuté „obtečou“ pevnou látku bez újmy (Bauman 2002: 11). Pokud vztáhneme na teorii fluida také tento Baumanův argument vycházející ze základních principů fyziky, znamenalo by to, že tradiční konkrétní postavy jsou v průběhu času (čili v „toku“ času) pozměňovány, upravovány a přizpůsobovány potřebám moderní společnosti, která je modifikuje, zobecňuje a používá v rámci neustále se měnícího moderního prostředí. *„To jsou některé z důvodů, proč lze „kapalnost“ či „tekutost“ považovat za vhodné metafory pro zachycení povahy současné, v mnohém ohledu originální fáze dějin modernosti.“* (Bauman 2002: 11).

Fluidum, jak si dovolím tento jev tedy nadále nazývat, lze tudíž charakterizovat jako nehmotné nekonkretizované obecné, řekněme až „tekuté“ cosi, co si sami informátoři neumějí představit – nedokážou jev konkretizovat ve svých myslích. K popisu jim slouží právě již zmíněné pocity a stavy, dále je velice častý pojem „energie“ či „síla“. V dnešní z velké části ateistické české společnosti se nelze vždy zcela přiklánět k odkazu na duchovno v náboženském pojetí v pravém smyslu slova, čili je nutné hledat smysl těchto fluid v něčem, co je naší současné společnosti bližší, co je pro ni více charakteristické.

Aby bylo možné alespoň částečně pochopit či uchopit fluidum v kýženém slova smyslu, je zapotřebí uvědomit si základ tohoto jevu. V rámci pohybu na poli slovesného folkloru, kdy výraz *fluidum* či *energie* značí ve výpovědích informátorů cosi nehmotného, avšak citelného a dalšími smysly vnímatelného, je vhodným výchozím bodem pro úvahy o fluidu *duch*. Michaela Křivancová rozebírá slovo *duch* po lingvistické stránce, kdy uvádí, že bázové slovo „*duch*“ může nést vícero významů, přičemž v pohádkách a pověstech znázorňuje nehmotnou antropomorfizovanou bytost oplývající kladnými, či zápornými vlastnostmi. Z excerpovaných frazeologických obrátů je možno vyvodit následující atributy, které jsou s bytostí, jež je zastoupena daným bázovým slovem, spojovány:

Slabost (malá síla): být slabý jako *duch* = člověk po nemoci apod. krajně vyčerpaný a zesláblý.

Nečekanost zjevení, nenápadnost, tichost: objevit se (někde) jako *duch* = zjevit se (někde) jako *duch* = tiše, nepozorovaně, náhle, bez ohlášení; zmizet (někde) jako *duch* = ztratit se (někde) jako *duch* = tiše, nepozorovaně, náhle, bez ohlášení; chodí jako *duch* = neslyšně a pro druhé

překvapivě, neočekávaně; vznášet se jako duch = chodit tiše a jakoby nadpřirozeně lehce.

Dobro, nebo zlo: dobrý duch x zlý duch = 1. v pohádkách nadpřirozená bytost konající lidem dobro x zlo; 2. v přeneseném významu osoba pomáhající či škodící druhým (Křivancová 2017: 85).

Carl Gustav Jung, jehož některé úvahy se postupně prolínají celým textem, uvádí několik významů pro tento pojem. Německý výraz „Geist“, neboli duch, bývá označován za princip, jenž stojí v protikladu ke hmotě, jež může být vnímána jako nejvyšší nemateriální substance zvaná „Bůh“ a může být nositelem psychických jevů, či dokonce života (Jung 1997: 266). Duch v tomto ohledu stojí v pomyslné opozici, kdy značí něco nadpřirozeného, něco co stojí proti řádu. Další názory na toto téma jsou takové, že *duch* je substance na vyšší úrovni, zatímco *duše* je na úrovni nižší, ale také takové, že duše i duch jsou jedno a to samé. Dále význam slova duch může vyjadřovat ducha doby (tj. určité kolektivně sdílené jednání, přístupy a názory v daném historickém období) či duchaplnost člověka, kdy je duchaplný jedinec považován za bystrého a vtipného. Duch však také může značit duši zemřelého, tzv. přízrak (Jung 1997: 267–268). Německé slovo „Geist“ má oproti větrnému a vzdušnému významu řeckého slova „pneuma“ základ v něčem, co pění, co kypí, tudíž lze vysledovat spojitost s výrazy „Gischt“ (zpěněné vlny), Gäscht (sprška) a s emocionálním pojmem „aghost“ (zděšený) (Jung 1997: 268), což by korespondovalo s výše uvedenými odkazy na Baumana. Emoce byla v minulosti považována za posedlost, pokud někdo projevil na veřejnosti v danou chvíli pro společnost nepatřičné emoce (avšak mohl se pro své okolí chovat „podivně“ i v soukromí), věřilo se, že dotyčný je posedlý d'áblem, zlým duchem, či že si jej „osedlal čert“ (Jung 1997: Tamtéž). Duchové jsou dle některých názorů

tvoření z jemné látky přirovnatelné k závanu vzduchu či kouři, lze je popsat jako „*neviditelnou přítomnost, prchavou jako dech*“ (Jung 1997: 268–269).

Pro naše předky bylo přirozené personifikovat si určité jevy a energie ve spojení s určitým pocitem, čímž pádem dali vzniknout četným démonům či přízrakům. Duše a duchy lze tedy chápat jako projevy pokračování něčeho živého, v souvislosti s původními významy těchto slov je možné popsat je jako aktivní, pohyblivé a dynamické (Jung 1997: 269). Jung také naznačuje, že duch, zjevující se ve snech nebo v pohádkách či pověstech, je díky křesťanské nauce demonizován a že tento duch je pouze odrazem nás samých – je jím duch lidský, vycházející z nevědomí (Jung 1997: 319). Jiní badatelé, vycházející z evropských i mimoevropských etnologických pramenů, uvádějí, že existuje velké množství zdokumentovaných představ o duši jakožto o nehmotné substanci, jež přetrvává fyzickou smrt a je dále schopna života v rozličných podobách. Tak například u Slovanů se jednalo v drtivé většině o podobu zvířete, jež přijalo lidské vlastnosti, a dále nebylo ojedinělé vtělení do stromů a rostlin (Mencej 1996; Tolstaja 2000; Navrátilová 2005: 116). Dalšími obdobnými pojmy mohou být například *strašidlo*, což je pojem odvozen od pocitu strachu a děsu, *přízrak*, který vyvolává dojem iluze, snu, dále pojem *stín* a v neposlední řadě *revenant* znamenající „ten, kdo se navrací“ (Lecouteux 1997: 15).

Duchové mohou být v rámci slovesného folkloru tedy nehmotní, jak uvádí Jung, ale mohou mít na druhou stranu rozličné podoby a funkce, jako například v textu uvedené popisy vzezření duchů – mizejících stopařů, Krvavé Mary, která je také mnohdy představována jako konkrétní forma ducha, či často vyvolávaného ducha české spisovatelky Boženy Němcové. Ve folkloru bývají mnohdy zobrazováni též duchové v podobě věcí a zvířat, čili antropomorfizace v tomto případě nemusí vůbec proběhnout (Luffer 2014: 153).

Fluidum dle výpovědi informátorů není empiricky registrovatelné: nemusí být lidským okem vidět, nehovoří ani nevydává jiný zvuk, nemá zřetelný zápach a nelze se jej dotknout. Jedná se tedy do značné míry pouze o pocit samotného jedince, jenž kontakt s údajným fluidem prožívá, což by do určité míry odpovídalo výše uvedené teorii C. G. Junga a jednalo by se tím pádem o pouhou projekci lidského nevědomí. Lidské nevědomí bývá samozřejmě odráženo též prostřednictvím postav, bytostí a zvířat vystupujících v pověstech, kde je příznačná právě ona symbolika, kterou psychoanalýza reflektuje lidské obavy, tužby a přání. Nicméně pokud je tímto odrazem lidského nevědomí a ducha i v poslední době velice často v pověstech a narativěch zmiňované neantropomorfizované ani nikterak jinak konkretizované fluidum, může tento jev značit jistý posun ve vývoji postav a pověstí obecně a ve vnímání světa celkově. Pokud bylo zvíře, ohnivý sud, čarodějnice či skřet jakýmsi pomyslným zprostředkovatelem mezi nevědomím a přímým odrazem „skutečnosti“ (ve smyslu lidských pocitů a duševních pochodů), pak je postupně tento zprostředkovatel odstraňován a zároveň není ničím nahrazován – pokud pomineme zmodernizované verze tradičních postav a bytostí, jakými jsou dnes vrazi, perverti, agresivní duchové či postavy z počítačových her a filmových zpracování. Jeden z možných výkladů tohoto postupného masivně rozšířeného procesu by mohl být ten, že v dnešní uspěchané a zároveň racionalizované době jednoduše není čas na prostředníky našeho nevědomí, je potřeba, aby docházelo k věcem rychleji a přímočařeji. Výskyt fluida či energie v prostoru, ať už v uzavřeném, či otevřeném prostranství, se tak jeví více ideálním a typickým pro současnou společnost – fluidum má v sobě již obsažen samotný pocit, jenž se jinak složitě a nepřímou snážíme reflektovat vysvětlením si našeho vnitřního pocitu skrze jeho antropomorfizaci či jiným zhmotněním. I když se jedná o více přímočarou symboliku lidského nevědomí, lze konstatovat, že je to způsob značně

zobecňující. Pocit lze tímto způsobem sice sdělit takřikajíc téměř „narovinu“, avšak skrze různorodé postavy, bytosti a jevy, jež jsou ve folkloru barvitě popsány, lze proniknout hlouběji do nevědomí a konkretizovat tak skryté myšlenkové pochody jedince.

Oporu v teorii fluida lze nalézt mj. v publikaci *Přízraky a strašidla středověku*, kde tuto změnu v chronologii užívání pojmů označujících výše uvedené jevy naznačuje již Claude Lecoteux, jenž uvádí, že dle mnohačetných písemných dokladů došlo postupem času k přechodu od reálné skutečnosti, kdy se hovořilo o *mrtvém, jenž se vrací*, k *přeludu* a v závěru „*k ektoplasmě, nehmotné formě*“ (Lecoteux 1997: 16), přičemž z této proměny viní zejména církve, jež upustila od pohanského uctívání kultu předků a přešla ke kultu svatých (Lecoteux 1997: 17–18).

Ve sbírkách Jaroslava Schiebla, z nichž byly v průběhu psaní této práce čerpány paralely k současným pověstem západních Čech, lze nalézt výhradně antropomorfní či zoomorfní duchy, popřípadě duchy připomínající určité konkrétní věci, jako například hořící sud. V nejzazších případech se zde setkáváme s popisy poltergeista v podobě strašení a obecného označení strašidla či „zjevu“, kdy není specifikovaná postava, nýbrž jen její projevy, jako určité lomození, strašidelné zvuky, hlasy (Schiebl 1933a: 124–125) či pohybující se předměty a mluvící dobytek (Schiebl 1933b: 63–64). Energie ani fluida v těchto historických naracích Plzeňanů hledat nelze. Přerod v popisy duchů coby nekonkretizované energie v takové míře, v jaké se tomu děje v současnosti, je tedy poměrně dobře doložitelný a lze tak tím pádem skutečně hovořit o současném fenoménu odehrávajícím se ve společnosti 20. a 21. století, hmatatelném právě díky spojení metod a přístupů antropologie a folkloru.

Jednou z interpretací stále častěji se vyskytujícího pojmu energie neboli fluida při uvažování o pověstech, démonických bytostech či

strašidelných místech by mohla být také ta, že současná společnost hledá jakési „superstrašidlo“, tedy superhrdinu, kterého by mohla obdivovat, ale zároveň se ho ve skrytu bát. Zde je příhodné uvést opět myšlenkovou paralelu k Zygmutu Baumanovi, jenž uvádí, že moderní společnost není tekutá (zde fluidní) v mnoha ohledech z toho důvodu, aby ničila pevná tělesa a pouze je přeměňovala v tekuté, nýbrž aby vytvořila prostor pro nová a zdokonalená pevná tělesa, čili aby je prostřednictvím tekutosti nahradila pevnými tělesy ještě lepšími, oplývajícími trvalou pevností a stabilitou, na něž by se společnost mohla spolehnout a díky nimž by byl svět více předvídatelný a tím pádem lépe ovladatelný (Bauman 2002: 12–13) a aby nedocházelo k přetrvávání tzv. „kategorií zombií“ a „institucí zombií“ Ulricha Becka, které jsou „mrtvé zaživa“ – čili přetrvaly, avšak jsou nefunkční (Bauman 2002: 17). Lze říci, že v období druhé světové války a také po ní byl takovýmto „superstrašidlem“ pérák. V některých verzích příběhů týkajících se této postavy byl pérák spíše zápornou bytostí, kdy kradl kupříkladu ženám spodní prádlo, přepadal blondýnky apod., z níž se musel hrdina teprve stát (Janeček 2017: 215). Společnost hledá v současnosti ono „superstrašidlo“ nejen v českých předlohách, ale též v zahraničních – v Krvavé Mary, Slendermanovi a dalších, což v dnešní době není nikterak překvapující. Populární kultura v čele s filmem a internetem rozšířila a zviditelnila určité výraznější démonické postavy, avšak tyto postavy se v české společnosti neuchytily (a ani nemohly) tak dobře, jako právě třeba zmiňovaný pérák, jehož postava zapadla do mnoha ulic a koutů českých měst zejména díky době, v níž se pérák ve slovesném folkloru vyskytoval. I když je pérák sice původem z viktoriánské Anglie v podobě Spring-heeled Jacka (Janeček 2017: 120), jeho pozměněné další verze doputovaly s postupem času až do Čech, kde se právě díky období druhé světové války, kde bojoval proti nacistům, a později díky éře vlády komunistů, kde bojoval zase proti sovětům, plně implementoval. V dnešní době společnost

tápe a hledá své „superstrašidlo“, z něhož by mohla udělat postrach a posléze nakonec hrdinu; dokud k tomu však nedospěje, potácí se v popisech tzv. energií, čili fluida.

Velká část informátorů tedy hovořila nejen o konkrétních postavách, ale v hojné míře též o neurčitých energiích, mnohdy spojovaných s jistým pocitem, s vnímáním této energie. Obecně se v těchto pojmech častěji vyjadřovaly ženy, čili se zde otevírá možnost dalších výzkumů na toto téma, kdy by bylo na místě zkoumat genderové aspekty výše uvedené problematiky (Henken 2004: 237). Pocity týkající se buďto samotných prožitků, míst či postav objevujících se v pověstech, lze v tomto případě dle rozhovorů s informátory rozdělit na 3 typy: 1) negativní, 2) neutrální a 3) pozitivní pocit. Do negativního či nepříjemného pocitu lze dle výpovědí zařadit strach, deprese, úzkost a další podobné vjemy. Neutrální pocit je možné charakterizovat jako nikterak nevybočující vnímání, informátorům v tomto případě dané místo, prožitek či postava nevadí. Poslední kategorie je kategorie příjemných pocitů, kam může spadat například pocit štěstí, dojetí, radosti. Nejvíce pocitových vjemů ze strany informátorů, co se „strašidelných“ míst či zážitků týká, bylo negativních, pozitivních bylo jen velmi pomálu.

6.1.1 Uncanny

Další okolnosti pocitu spjatého s místem, ať již negativního, či pozitivního, uvádí antropolog Petr Gibas ve svém textu *Duchařský obrat společenských věd, aneb duchové (a lidé) v pražském metru*, kde řeší převážně současnou rétoriku sociálních a humanitních vědců, kteří mnohdy hovoří v metaforách a zacházejí s pojmy spjatými s duchovnem, tajuplností a strašidelností

(Gibas 2008: 1¹¹). Vychází zde především z textu Anthonyho Vidlera *The Architectural Uncanny* (1992), „kde se Vidler pokusil převést do přemýšlení o (architektonickém) prostoru Freudův termín *unheimlich* (*uncanny*) a jeho prostřednictvím uchopit moderní architekturu 20. století“ (Gibas 2008: 1). Anglický výraz *uncanny*, ať už užívané jako příslovce, nebo jako podstatné jméno, má vícero významů: *uncanny* má (skutečně, či zdánlivě) nevysvětlitelný či nadpřirozený základ, je to něco, co je nezvyklé, pozoruhodné, tajupné, ale též vyvolávající strach a hrůzu. Vidler chápe, stejně jako Freud, *uncanny* jakožto mentální stav a prožitek (Gibas 2008: 1). Autor dále uvádí, že pocit *uncanny* má na člověka emocionální dopad jakési hrozivé tajupnosti, neboť *uncanny* se nachází na hranici známého a všedního a neznámého a záhadného (Gibas 2008: 1). Tento pocit *uncanny* však není čistě záležitostí týkající se prostoru a dle Gibase není ani jeho přímou vlastností. Je spíše než čímkoliv jiným stavem lidské mysli. Autor ve svém článku opět cituje Vidlera, jenž tvrdí, že tento pocit nemůže být „*vyprovokován nějakým jednoznačným prostorovým uspořádáním; v estetické rovině jde o ztělesnění mentálního stavu, o projekci, jež překračuje hranici mezi skutečným a neskutečným a tak vyvolává dojem zneklidňující nejednoznačnosti, jakéhosi propojení snění a skutečnosti*“ (Gibas 2008: Tamtéž). Nýbrž právě onen prostor představuje dle autora v jistém smyslu „depozitář“ *uncanny*, kdy, zejména co se týče určitých staveb, cítíme, že se tento pocit určitým způsobem zhmotňuje (Gibas 2008: 2). Takovouto stavbou, kde můžeme tento druh pocitu vyloženě očekávat, může být třeba stará hradní zřícenina či dům, v němž straší, ale též pro někoho na první pohled místo, na němž by tento *uncanny* pocit zrovna neočekával, a to kupříkladu prostředky MHD, kinosál a nebo prostředí

¹¹ Strany nejsou číslovány, text je pracovní verzí textu publikovaného jako Gibas, P. 2008. Duchařský obrat společenských věd, aneb duchové (a lidé) v pražském metru. *Sborník HMČ UK 7*, 9-12. Praha: Univerzita Karlova. Číslování zde je tedy dle pořadí stran v samotném vyřatém pracovním textu.

metra, na němž autor dokládá, že i zdánlivě všední místo, jako je například pražské metro, lze uchopit prostřednictvím pojmu *uncanny*, skrze promyšlení ne vždy úplně jasně vytyčené hranice mezi každodenním a nevšedním, známým a cizím, až „*hrozivě tajuplným, a tak se ptát po lidské zkušenosti a prožitku (daného) prostoru, po prostoru v celé jeho komplexitě, složitosti a nejednoznačnosti, jež mnohdy společenským vědám i přes veškeré snahy uniká.*“ (Gibas 2008: 2).

Koncept *uncanny* lze tedy propojit s teorií fluida v tom smyslu, že vnímání místa bývá obvykle spojeno s mnohdy nadpřirozenými, neobvyklými pocity a lidé si tato místa posléze často spojují s výskytem nadpřirozené entity, ať už se jedná o místa, kam s tímto pocitem člověk již vstupuje (např. výše zmíněný hrad či místo, kde se odehrálo v minulosti nějaké neštěstí), či o místa, kde bychom tyto pocity zpočátku vůbec neočekávali, jako třeba právě metro, městský bazén a podobně, tedy zvláště místa nacházející se v současném městském prostředí.

6.1.2 Ukázky z rozhovorů

„Aha, takže ty věříš na duchy ve formě nějakých stínů třeba? Že nemaj podobu člověka?“

„No, nějaký stíny, nějaký síly. Nevěřim, že tady se postaví do rohu nějaká holka a budu s ní jako mluvit, to mi přijde takový nevim.“ (K. D., autorka disertační práce, a A. K., žena, 25 let, rozhovor proveden 1. 11. 2015)

„[...] a jako co se týče těch duchů, tak to neberu jako že jo, támhle někdo straší, ale vopravdu čistě jako plynutí ty energie prostě po tom zesnulým člověku. [...] a právě tehdy tam partyzáni popravili nějakýho sedláka a jako

tam vopravdu tu energii toho místa cejtíš.“ (V. G., žena, 26 let, rozhovor proveden 13. 1. 2016)

„No, na toho bezhlavýho jezdcce nevěřim, na tu paní, asi tam něco takovýho bude, ta energie, přece jenom asi něco takovýho bude. [...] Věřim na tu energii, buď kladnou, nebo zápornou, že určitě existuje na místě, kde se něco stane“ (L. R., žena, 26 let, rozhovor proveden 14. 1. 2016)

„Já teda v tej Riegrovce, tam to bylo vždycky jenom o špatnym pocitu. S mámou jsme na to jakoby senzitivnější, takže jsme to tam cítily a pak jsem tam nechtěla bejt třeba večer sama... v tý Riegrovce vysloveně to bylo jakoby fakt blbý, no (smích).“ (P. H., žena, 30 let, rozhovor proveden 21. 1. 2016)

„Já si ještě ducha představuju jako... i když jo, asi jo, čoveče, jak nad tím přemejšlim, asi jo (pozn.: představuje si jej jako konkrétního člověka), a pak ještě jsou to i takový ty energie [...]. A ty si třeba můžeš říkat tomu duch, ale třeba to pro tebe může znamenat nějaká zvláštní energie, která ti prostě v mozku dělá bordel, a že to nemá žádnou podobu, no. Ale ty to nějak vnímáš, protože my jsme zvyklí ty věci někam házet, do nějakých škatulek, že jo. [...] Pak se říká vo jednom místě, je to Plzeňsko, je to Křížák a je to kousek za Úhercema, tam, jak jsou ty Chlumčany, někde tam. Tam se říká, že je nějaký energetický místo a někdo že tam pociťuje právě jako libý pocity, ale neslyšela jsem, že by pociťovali negativní“ (M. K.2, žena, 27 let, rozhovor proveden 1. 4. 2016)

„To moje máma vždycky říká, že někdy doma, tak cítí jakoby nějakou energii, jako jak na ni někdo šahá.“ (Zy5, žák 5. třídy ZŠ, rozhovor proveden 10. 2. 2016)

6.2 Tzv. „skrytá hrozba“ a realističnost a agresivita postav

Reálnější i agresivnější připadají informátorům spíše současné démonické postavy, které vnímají jako nebezpečnější a více děsivé. V mnoha případech tento názor dotazovaní podkládají argumenty týkajícími se jejich podoby. Děsí je fakt, že by nemuseli na první pohled tuto bytost (ať již ducha, vraha či perverta) rozeznat od běžné populace, tudíž se zde pro ně jedná o *skrytou hrozbu*. Nicméně několik informátorů sdílelo tento názor též v případě tradičních démonických bytostí. *„A je to na tom vlastně to děsivý, protože člověk neví, jestli se teda potkal s čarodějnici, nebo s normálním člověkem, takže to je na tom to nejhorší, že člověk si může říct: „Ty jo, tendlecten může bejt zrovna vodník!“ nebo zrovna čarodějnice, no.“* (V. H., žena, 26 let, rozhovor proveden 12. 1. 2016). Tradiční postavy informátoři pokládají většinou za menší hrozbu, neboť tyto postavy mívají typické atributy, podle nichž je dle názorů dotazovaných lze rozpoznat a v případě potřeby se jim vyhnout. V městském prostředí se v současnosti pohybuje obecně vzato velké množství anonymních lidí, jedinci si tak mohou demonizovat sebe navzájem – dochází tedy ke *vzájemné demonizaci*. Dále se ve městech zpravidla nevyskytuje tolik opuštěných míst, kde by se mohla naplno rozvinout lidská fantazie (až na strašení v domě duchem apod.), čili je člověk nucen částečně si demonizovat „reálné“ věci. Lze říci, že venkovské prostředí oproti tomu stále skýtá více možností pro fantazii a mystično, kde se dle názoru informátorů dají spíše očekávat méně realistické bytosti (vodník, čarodějnice...).

Informátoři, jimž připadají více děsivé a/či agresivní tradiční bytosti uvádějí například to, že dle jejich názoru je čert či vodník horší nežli vrah – vrah „jen“ zabije svou oběť, ale u vodníka jeho oběti více trpí, nemohou dýchat pod vodou, zavražděného ani poté nelze v mnoha případech pohřbít, pokud se jeho tělo pod hladinou nenajde, apod. (X1x, X2d, X2e). Celkem se

k této otázce vyjádřilo 96 informátorů, z čehož se 14 domnívá, že tradiční bytosti jsou více děsivé či brutální ve svém jednání. Informátoři, kteří se naopak kloní k myšlence, že současné bytosti mohou být více děsivé, agresivní apod., se kupříkladu domnívají, že tradiční postavy jsou méně děsivé už jen z toho důvodu, že jsou „*pohádkově zaobaleny*“ (M. H., K. S. atd.), dále že v současných pověstech se již nejedná, co se jednání démonických postav týče, už pouze o jakýsi trest či ponaučení z porušení tabu, ale že současné postavy trestají jen tak, bez důvodu (K. Š., D. B., X3b atd.) a také kupříkladu proto, že „*ve zprávách neunáší děti čert*“, ale reálnější jedinci, jako vrazi a perverti (Z6, Z7). V neposlední řadě si někteří informátoři myslí, že v současné době jsou reální lidé agresivnější, tudíž se ve folkloru objevují též agresivnější postavy (X2h, X2ch, X2s, X4a atd.), či že v dnešní době se násilí vyskytuje v hojné míře ve filmech a televizi, čili že zde má vliv na vyšší míru agresivity postav též vizuální kultura (X1w, X3f atd.). Informátorů, kteří se domnívají, že agresivnější či děsivější jsou současné démonické postavy, bylo v rámci výzkumu celkem 74. Nastejno, co se agresivity či strašidelnosti postav týče, připadaly celkem 8 informátorům jak tradiční, tak současné démonické bytosti. Dle jedné informátorky v tomto případě záleží na generaci – „*Děti před 30 lety se bály vodníka, dnešní děti se nebojí ničeho.*“ (X3c). Dalším příkladem názoru informátorů je tvrzení „*smrt jako smrt*“, kdy dotazovaní nečiní rozdíl mezi utopením vodníkem či např. ubodáním oběti vrahem (X1h, X2a, X2q).

Tradiční postavy bývají dle některých informátorů vyobrazeny ve filmu, ale mnohdy i v literatuře, spíše komicky, „roztomile“ a „nestrašidelně“, přičemž současné horory se současnými postavami kladou důraz na vizuálnost, brutalitu a děsivé vzezření postav a jevů. Tím pádem připadají i více osobám tyto bytosti více děsivé, potažmo agresivní, ve svém jednání, kdy mj. mnohdy netrestají jedince za porušení tabu, narušení teritoria apod.,

ale útočí víceméně bezdůvodně. Jedná se tedy možná spíše o způsob vyobrazení dané postavy, nežli o postavu samotnou.

6.3 Pedagogická funkce

Na základě provedeného výzkumu se v této kapitole objevuje pokus o nastínění pedagogické funkce numinózních postav vystupujících v démonologických pověstech. Pedagogická neboli edukativní funkce folkloru je pravděpodobně antropologickou univerzálií (Bascom 1954: 345). Dle Williama R. Bascoma (1954) lze popsat čtyři základní funkce folkloru:

První z nich je dle něj funkce *zábavná* – jedna z nejčastějších funkcí folkloru. Tato funkce se projevuje i v démonologických pověstech, a to zejména v současnosti. Umožňuje jedinci, na něhož jsou kladeny sociální normy a pravidla chování, únik do nereálného světa folkloru. Zábavná funkce funguje též často v pohádkách, Williamem Bascomem označovaných jako „rags to riches“, jako je kupříkladu Popelka (Bascom 1954: 343). Druhou funkcí je funkce sociálně *racionalizační*, která má za úkol ospravedlňovat rituály a instituce, zavedené v dané společnosti, a vysvětlovat jejich původ a důvody k jejich udržení. *Edukativní* funkce se objevuje po celém světě, známý je však případ Chagů ve východní Africe, kdy jako výchovný nástroj užívají příběhy o zlobrech, jež by bylo možné přirovnat k našim příběhům o strašidlech (Němcová 2015: 23). Čtvrtou funkcí je dle Bascoma ta, jejímž úkolem je udržovat konformitu a naučené a „správné“ vzorce chování – funkce *sociálně normativní*. Ač souvisí s již zmiňovanými dvěma funkcemi – se sociálně racionalizační a edukativní, měla by být od nich oddělena. Úkolem této funkce není zdůvodňovat užívaná pravidla společnosti, instituce a normy, ale měla by sloužit jakožto určitý nástroj sociálního tlaku a sociální kontroly a na rozdíl od předchozí

funkce by tato měla působit nejen v dětství, ale též v dospělosti (Bascom 1954: 346; Němcová 2015: 23). Zastřešující funkcí je dle Bascoma ta, jež udržuje stabilitu dané kultury (Bascom 1954: 346).

Co se konkrétních démonických postav týče, v provedených polostrukturovaných rozhovorech hovořili informátoři ve většině případů jakožto o výchovné postavě o čertovi, který se stal oblíbeným edukativním nástrojem rodičů jak na venkově, tak zejména v městském prostředí, a to jak v případě zkušeností z dětství samotných dotazovaných, tak i v oblasti představ o strašení jejich (budoucích) potomků. V průběhu výzkumu se však také objevilo několik originálních strašidel, kterými informátoři povětšinou jejich prarodiče v dětství strašili. Těmito strašidly jsou prarodiči pojmenovaní *pecan*, *hučák* a *hadrava*, kteří jsou však v rámci tohoto výzkumu vzácnou výjimkou, co se originality v imaginaci a tvoření edukativních démonických postav týče. Kromě postavy čerta však posloužili jakožto pedagogický nástroj i další strašidla, jako například Krvavé či žíznivé koleno, polednice, klekánice, k níž se připojila její mužská varianta klekáník (srov. Klekáníček in Schiebl 1933b: 52), či dokonce výjimečně střední rod klekání, dále se ve výpovědích informátorů objevoval v tomto ohledu vodník, čarodějnice, upír, bílá paní, duch či zoubková víla, která však měla v tomto případě spíše kladnou roli, oproti výše zmíněným postavám, a nosila dětem peníze výměnou za vypadlé zuby. Zoubková víla však byla užita též coby pedagogický nástroj v negativním smyslu, kdy rodiče informátora strašili tím, že neposlušným dětem tato bytost „vymlátí zuby“. Další kladnou postavou byl v jednom případě taktéž skřítek, který měl informátorce „schovávat“ (ve smyslu přinášet) drobné dárky, když byla hodná. V jednom případě zde posloužilo jako pedagogický nástroj také moderní strašidlo – černá sanitka, kdy matka hrozila dítěti, že pokud se od ní ve městě vzdálí, mohou ho unést a „rozřezat na náhradní díly“ – viz ukázky rozhovorů dále v textu, a také se

objevilo strašidlo zvané *krvavá ruka*, které má běhat po šumavských lesích a odnášet do nich zlobivé děti (rozhovor s X1w).

Někteří informátoři v rozhovorech vypovídali o tom, že plánují v budoucnu praktikovat strašení na své (případné) děti, aby tak předešli všemožným nebezpečnostvím (utnutí, ztrátě či smrti dítěte apod.). Tento názor však nesdíleli všichni jedinci, někteří jsou v opozici k těmto praktikám a věří, že dítě je schopno pochopit díky srozumitelnému racionálnímu vysvětlení, jak se má, či nemá chovat, aby se mu nic zlého nepříhodovalo. Strašení dětí těmto informátorům připadá zastaralé a nemoudré. Dítě si z takového počínání může dle nich nést až celoživotní trauma, pokud je citlivé. Druhá skupina dotazovaných pokládá strašení, coby výchovnou metodu v zájmu dítěte, za oprávněnou, neboť zastává názor, že dítě v nízkém věku není schopno pochopit, jaké mu hrozí nebezpečí. Tito informátoři by tak tedy spíše volili přirovnání, jako například: v rybníce za domem žije vodník, v lese žije hejkal, v poledne krade děti polednice, po setmění klekánice, kamna jsou ďáblovy ruce.

6.3.1 Výběr informátorů, kteří by nestrašili své děti, a jejich důvody

V. H. – rodiče informátorku strašili a dle jejích slov ji tato metoda poznamenala, spíše by se dítěti snažila vysvětlit problematiku, aby jej ochránila, a strašení by použila pouze v krajní nouzi,

E. J. – informátorce tato metoda připadá dle jejích slov jako „nesmysl“,

F. S. – v případě, že by informátor děti strašil, použil by spíše současnější historky – „*pokud budete dlouho venku, někdo vás ubodá*“ apod.,

M. K.2 – informátorka by se snažila dětem vysvětlit potenciální hrozbu dle svých slov „realisticky“,

V. S. – informátor by pravděpodobně dítě nestrašil, ale pokud by to prováděl v malé míře někdo jiný, nevadilo by mu to – záleží dle něj na psychice konkrétního dítěte,

T. B. – dotazovaný muž by četl pouze pohádky z výchovných důvodů, ale nestrašil by,

M. K.3 – informátorka upřednostňuje racionální vysvětlení před strašením,

M. K.4 – současné děti dle informátorky na démonické bytosti nevěří, účinnější metoda je prý zabavit jim elektroniku,

X1a – informátor s metodou nesouhlasí bez uvedení konkrétního důvodu,

X1j – dle dotazované ženy je tato metoda „hloupá“ – dítě bude zvědavé a tím spíše na tabuizované místo půjde,

X1k – informátorce se tento styl výchovy nelíbí, ale je to dle ní lepší varianta nežli fyzický trest,

X1u – informátorka se domnívá, že ze strašení v dětství vznikají traumata,

X2a – dle dotazované osoby jsou lepší způsoby, jak varovat/vychovat dítě, strašení na ni nebylo v dětství praktikováno,

X2d – dotazovaná tvrdí, že strašení není dobré, může to údajně zanechat následky; strašení na ni nebylo praktikováno,

X2ch – dle informátorky má mít dítě respekt ke svým rodičům, nikoliv k „vymyšleným postavám“; strašení na dotazovanou nebylo nikdy praktikováno,

X2i – informátorka s metodou nesouhlasí bez uvedení konkrétního důvodu,

X2n – informátorka nemá k této metodě kladný vztah, může dle ní dítěti narušit psychiku,

X2p – dotazovanou ženu strašili v dětství Krvavým kolenem, ona by tuto metodu však neaplikovala, děti si to dle ní poté „příliš berou“,

X2u – informátorka uvádí, že v tomto případě je jako jediná přípustná výchovná postava čert, jiné postavy nikoliv.

6.3.2 Výběr informátorů, kteří by strašili své děti, a jejich důvody

J. R. – informátor tvrdí, že do určitého věku dítěte tato metoda smysl má, slouží pro výchovný efekt; malé dítě není schopno samo rozpoznat nebezpečí či jej pochopit,

M. K.1 – po zamyšlení by informátorka metodu spíše praktikovala – za účelem ochrany dítěte před možným nebezpečím,

D. B. – dotazovaná žena by na menší děti strašení aplikovala, větším by se problematiku snažila vysvětlit,

V. R. – informátorka by při aplikaci této metody zvažovala, které postavy použít, například s čerty by problém neměla,

L. K. – pokud by dítě zlobilo, neváhala by dotazovaná využít čerty, ale i další bytosti,

A. H. – informátor by tuto metodu aplikoval pouze motivačně – „*vodník stahuje děti, které neumějí plavat*“ apod.,

X1b – dle dotazovaného muže se jedná o užitečnou metodu, avšak pouze v mezích,

X1h – informátorka s metodou souhlasí, pokud bude šetrně aplikována,

X1p – dotazovaná žena s metodou souhlasí za účelem ochrany dítěte před možným nebezpečím,

X2c – dle informátora se jedná o efektivní způsob, strašení na něj bylo také praktikováno v dětství (konkrétně čerti),

X2s – k dětství dle informátorky strašení patří, ale musí to být s mírou,

X2x – dotazovaná s metodou souhlasí, avšak jen když je dítě opravdu malé, pak jsou to dle jejích slov „nesmysly a lži“,

X3b – dle informátorky může tato výchovná metoda zabrat, ale slabší jedinci by z ní mohli být traumatizováni,

X3e – dotazovaná žena se domnívá, že se nejedná o špatnou metodu za účelem zklidnění dítěte apod.,

V. F. (muž), P. H. (žena), X3f (žena) – informátoři s metodou souhlasí bez uvedení konkrétního důvodu.

6.3.3 Ukázky z rozhovorů

„No, já znám jenom takový ty, co vyprávěli rodiče, abysme se báli před spaním. Tak vím, že u nás se vyprávělo o Krvavém kolenu, tak to vím, že nás naši strašili, že bydlí v jednom vykotlaným dubu.“ (V. H., žena, 26 let, rozhovor proveden 12. 1. 2016)

„Dřív máma mi to říkala, když jsem byl malej, že nesmim od ní chodit pryč, když jsem byl třeba s ní ve městě a vona někde něco musela nakupovat někde, s někým mluvit, tak abych zůstal u ní stát, že mě můžou někde unýst a že mě třeba rozřežou na náhradní díly jako.“ (V. F., muž, 29 let, rozhovor proveden 16. 1. 2016)

„No, mě třeba ani ne. Tátu třeba strašili. No, voni bydleli v takovym domečku někde prostě na samotě, nebo prostě kousek jako na venkově a vždycky ho strašili tím, že, voni tam měli pec, a za tou pecí tak byl pecan. To byla taková

jako postava prostě, že když zlobil, tak říkali, že pecan vyleze (smích).“ (M. K.1, muž, 26 let, rozhovor provede 21. 1. 2016)

„Pamatuju si třeba, že když jsem byla malá, tak mě i bráchu babička strašila jednou sousedkou, o které nám tvrdila, že je to čarodějnice, a když budeme zlobit, tak si nás uvaří a sní. Chudák paní jsem neměla už nikdy ráda, i když za to samozřejmě nemohla. Nikdy nikomu a hlavně mně neublížila...“ (M. L.2, žena, 26 let, rozhovor proveden 24. 1. 2016)

„Kdysi, jako dítě, nás teta, když jsme zlobili, strašila článkem z časopisu, ve kterém stálo, že žije kluk, bylo mu asi deset let, který se narodil jako upír, má špičaté uši a ostré zuby a dokáže se zavrtat pod zem a pod zemí se pohybovat rychlostí X set kilometrů v hodině, takže za den je schopný se dostat z jednoho konce zeměkoule na druhý.“ (L. K., žena, 26 let, rozhovor proveden 26. 1. 2016)

„Dnes už bych to moc nepraktikovala, protože dnes již děti na pověry a strašidla moc nevěří, dnes je spíše děsí týden bez mobilu a PC, ale například dříve se říkávalo dětem, aby nezlobily, nebo si je odnese polednice.“ (M. K.4, žena, 27 let, rozhovor proveden 8. 3. 2016)

„Táta říkal, že když tam (pozn.: kolem Červeného mostu u Nepomuku, kde má být slyšet nářek padlých vojáků) jel, tak to slyšel, prej. A možná, že mi taky lhal, abych se bál (smích).“ (Zy4, žák 4. třídy ZŠ, rozhovor proveden 10. 2. 2016)

„Já když jsem byla malá, tak mě vždycky rodiče strašili, když jsem nešla včas domů, tak mě strašili klekánicí.“

„No že přijde klekáník.“

„Vždycky že se objeví nějaký duch, mě vždycky strašili doma.“ (Zx5, Zy5 a Zx5, žákyně a žák 5. třídy ZŠ, rozhovor proveden 10. 2. 2016)

„Třeba že když nebudu jíst oběd, tak na mě přijde polednice.“ (Zy7, žák 7. třídy ZŠ, rozhovor proveden 7. 3. 2016)

„A třeba vodníkem, že je tady někde v rybníku?“ (K. D., autorka disertační práce)

„Asi jednou jo, máme babi tady v Zahradkách v Nepomuku, tak prej v sudu (smích).“ (Zy7, žák 7. třídy ZŠ, rozhovor proveden 7. 3. 2016)

„Já jsem měl klekánika. A to bylo, když jsem nešel brzo spát, tak von vždycky ťukal na okno, jsme bydleli v prvním patře (smích).“ (Zy9, žák 9. třídy ZŠ, rozhovor proveden 7. 3. 2016)

„Nás děda strašil nějakým žízňivým kolenem a polednicí.“ (Zx9, žákyně 9. třídy ZŠ, rozhovor proveden 7. 3. 2016)

„Čert a v místě, kde bydlí babička, je velice rozpadlý dům. Strašili, že pokud si nebudu uklízet, vezme si mě baba, co tam bydlí, a budu muset tam vše uklidit.“ (X1e, studentka 1. ročníku SŠ, dotazníkové šetření provedeno 22. 2. 2016)

„Na vesnici, kde žije babi s dědou, si místní vymysleli strašidlo hadravu. Strašidlo, které unáší děti, když zlobí. Jednou si děda nasadil masku, ze které v tu chvíli šel fakt strach, svítil na hlavu baterkou a vydával fakt divné zvuky. Až na to, že jsme hned poznali, kdo to je [...] Ale děda to díky tomu roznesl všude a teď se tam hadrava stává legendou.“ (X1g, studentka 1. ročníku SŠ, dotazníkové šetření provedeno 22. 2. 2016)

„Klekánici, abych nechodila za tmy domů, zoubkovou vílu – dávala na zuby penízky, vodníka, abych nelezla do hloubky.“ (X1i, studentka 1. ročníku SŠ, dotazníkové šetření provedeno 22. 2. 2016)

„Mamka mě vždycky strašila Krvavým kolenem nebo klekánicí. Říkala, že každou noc obchází klekánice všechna okna a kontroluje, jestli všechny děti spí. A když ne, tak je unese a nikdo už je nikdy nevidí.“ (X1m, studentka 1. ročníku SŠ, dotazníkové šetření provedeno 22. 2. 2016)

„Ano, praktikovali. Hodně s čertem, duchem a vodníkem. S čertem, že mě odnese do pekla, s duchem, že mě sleduje, kde jsem, s kým jsem, co dělám, nebo s vodníkem, že když nebudu umět plavat, že mě stáhne vodník na dno a schová si moji duši.“ (X1w, studentka 1. ročníku SŠ, dotazníkové šetření provedeno 22. 2. 2016)

6.4 Čert jako současná pedagogická postava

V současné době a především v městském prostředí bývá nejběžnější postavou, jíž bývali informátoři v určitých případech strašívání, či kterou by užili ke strašení dětí, *čert* (zejména v období obchůzek Mikuláše a jeho družiny – čerta s andělem). Je tedy možné nazvat jej současnou pedagogickou postavou. Je otázka, zda se jedná pouze o nedostatek fantazie jedinců, kteří ji takto užívají, či zda příčinou nemůže být fakt, že se do podoby čerta někdo jednou ročně stylizuje a děti jej tak mohou na vlastní oči spatřit, což znamená, že na něj uvěří snáz než na bytost, jež se neprochází ulicemi a děti ji znají pouze z knih a televize. Během výzkumu se však objevilo několik též zcela originálních strašidel, jimiž prarodiče informátory v dětství strašivali. Tato strašidla jsou v rámci tohoto výzkumu však spíše vzácnými výjimkami, co se originality ve vymýšlení edukativních postav týče, viz výše.

Postava čerta či ďábla je dle *Národopisné encyklopedie Čech, Moravy a Slezska* řazena k nejvýznamnějším domácím démonickým bytostem, které jsou pravděpodobně předkřesťanského původu. *„Ve svém vývoji procházel*

nejrůznějšími transformacemi, mytologizací i demytologizací“ (Brouček a Jeřábek 2016: 118). V rámci toho je zde také možné nalézt tricksteriádu a různé transformace totemistických představ, zejména pak smluv, dohod a soutěží s totemovými zvířaty a následně i obry. Co se pohádek týče, nejedná se obvykle vyloženě o nebezpečnou bytost, čerta je možno přelstít či zesměšnit. Obvyklá bývá též spolupráce, popř. ďáblova služba u lidí (čert čeledín) (Brouček a Jeřábek 2016: Tamtéž).

Ďábel či čert v pověstech existuje v podobě, v jaké jej vytvořilo křesťanství. Původně nemělo jít o padlé anděly, nýbrž o přírodní demony. *„Ďábel reprezentoval zlo; neustále číhal na okamžik slabosti člověka, aby dostal jeho duši. Pakt s ďáblem je vlastně hrou o duši.“* (Brouček a Jeřábek 2016: 118). Ve folkloru se jedná o postavu odlišenou od ostatních démonů. Lidová představa ďábla byla konkretizována a definitivně vytvářena až v evropském vrcholném středověku. *„Vytvářely se i jeho vnější znaky (rohy, zakřivený nos, kopyto, rybí nebo sirný zápach). Dnes běžné zobrazení vzniklo a rozšířilo se patrně ve 12. stol. Od 15. stol. má kopyto.“* (Brouček a Jeřábek 2016: Tamtéž). Některé ze syžetů týkající se této bytosti byly rozšířeny taktéž středověkými kazatelskými exemply a pověstmi. Také existují dva výpravné typy – jedná se jednak o ďábla v kostele, jednak o varovné příběhy týkající se tance. Kupříkladu verze o čertovi a Káče je pravděpodobně specificky česká. *„Pakt s ďáblem je vlastně negativní protějšek úmluvy člověka s Bohem (zde funkce křtu)“* (Brouček a Jeřábek 2016: Tamtéž).

Pověsti týkající se paktu jsou dle *Národopisné encyklopedie Čech, Moravy a Slezska* pozdějším vývojovým stupněm, přičemž časově jim předcházejí legendy o paktu s ďáblem, avšak s odlišným vyzněním (Brouček a Jeřábek 2016: 118). Co se motivace samotného paktu týče, bývá uzavírán především z touhy po bohatství a moci, později se přidává také motiv touhy

po vědění. Například k pověstem etiologickým patří poměrně častý motiv smluv a dohod, které se týkají mnohdy staveb přerušovaných děblem. *„Existence některých přírodních útvarů (bludných balvanů) se někdy přičítala jeho působení. Ukazovaly se i otisky jeho pařátů v kameni.“* (Brouček a Jeřábek 2016: Tamtéž).

Personifikovaný princip zla, kde v komické rovině vystupoval ďábel jako hloupý či napálený, kdy nad ním mnohdy zvítězila jiná postava (například v loutkovém divadle), odpovídal *„obecnému záměru demonstrovat vítězství dobra nad zlem i lidové potřebě spravedlnosti a řádu. Člověk chtěl vidět, že zlo nad ním nezíská moc. Tak ďábel stále více ztrácel svou nebezpečnost a do pozadí ustupovala starší představa svůdce a trapiče.“* (Brouček a Jeřábek 2016: Tamtéž).

6.4.1 Ukázky z rozhovorů

„Hele, jako strašili mě hodně, no. Čertama teda. A já se teda jako hodně dost hystericky bála, no... vim, že se vždycky převlíkali, máma s dědou vždycky dělali čerta a Mikuláše a jako fakt jsem měla panickéj strach [...] A ségry jsme taky strašili čertama. [...] A to se Saša (Pozn.: mladší sestra) taky bála asi až do dvanácti let, jsme jí nemohli vymluvit, že nejsou (smích). Pak už to bylo takový divný, tak jsme říkali „ne, nejsou“.“ (P. H., žena, 30 let, rozhovor proveden 21. 1. 2016)

„My strašíme tudle (pozn.: dceru). Že když si nebude čistit zuby, že jí odnesou čerti. Ale vona se čertů hrozně bojí, ale ti jsou teďka zazimovaný.“ (V. T., žena, 28 let, rozhovor proveden 21. 1. 2016)

„A já jsem si teďko ale vzpomněla na čerty. A týkalo se to hodně Mikuláše a vim, že jedna holka na základce, že si za tím zarytě stála, ještě i v devítce,

kdy už by člověk nebyl dítětem, a prostě tvrdila, že k nim jednou přišel na Mikuláše čert a měl opravdový kopyto. A já říkám „to byl nějaký člověk“ – „ne, ne“, že to nebyl člověk, že to kopyto bylo opravdový a že to byl prostě opravdovej čert, ale fakt si za tím stála ještě i v devítce, a to jako byla úplně normální, to nebyla nijak divná, jo, nebo vyšinutá.“ (K. Š., žena, 27 let, rozhovor proveden 26. 1. 2016)

„Naši mě určitě strašili čertama (smích). Taková ta krásná česká klasika na Mikuláše, že když budu zlobit, tak si mě čerti odnesou.“ (V. R., žena, 26 let, rozhovor proveden 23. 1. 2016)

„Jo, existují v Rakousku! Ale nechodí k tobě domů a nedělaj bubububu.“ (Zy4, žák 4. třídy ZŠ, rozhovor proveden 10. 2. 2016)

„A ty si myslíš teda, že jsou praví v Rakousku?“ (K. D., autorka disertační práce)

„No. Jakože z hor, jako živočichové.“ (Zy4, žák 4. třídy ZŠ, rozhovor proveden 10. 2. 2016; pozn.: Žák byl o existenci čertů v Rakousku skutečně přesvědčen, ostatní spolužáci se mu vysmáli.)

„Rodiče mě často zlobili s čertama. Jednou mě mamka vzala ze školy (2. třída) a odvezla mě do lesa, kde mě nechala a odjela s tím, že mě tam chytí čert. Pak, když přijela zpátky, už jsem nezlobila. Ted' si z toho už jen děláme srandu, ale mám osmiletýho brácha a rodiče ho taky straší s čertama (smích). Ale pomáhá to... sice na chvíli, ale jo.“ (X1f, studentka 1. ročníku SŠ, dotazníkové šetření provedeno 22. 2. 2016)

6.5 Specifikace fenoménu „Krvavé koleno“ v rámci dětského folkloru

Postava Krvavé koleno, kterou si většina informátorů nedokáže ani představit, či v jejich imaginaci může figurovat jako reálná zakrvácená noha či jakýsi skřítek, je známá ze stejnojmenné dětské hry. Krvavé koleno může mít několik variant, jako například *krvavého dědka* (známý především na Moravě) či zahraniční verzi v podobě *čarodějnice* (Německo), *ducha na dvoře* (Austrálie), nebo *dědka ve studni* (Velká Británie). Dodnes bývá Krvavé koleno využíváno jakožto pedagogické strašidlo, což dokazují níže uvedené narativy informátorů. Tato postava mohla být v minulosti spjata s úrodou a jednalo se tím pádem pravděpodobně o polního démona (Janeček 2015: 95).

Krvavé koleno je obecně známým motivem například na Chodsku. O Krvavých kolenech se zmiňuje kupříkladu Zdeněk Šmíd ve své knize *Dudáci a vlčí hlavy* v pověsti *O jednom zbojníkovi*: „*Přihнала se divoká honba. Tlačili se kolem kruhu, mrkali na myslivce, hýkali, ržáli a páchli, vzduchem poletovali hadi škalníci a při zemi se batolila krvavá kolena.*“ (Šmíd 1987: 24).

Co se samotného dětského slovesného folkloru, kde se motiv Krvavého kolene vyskytuje pravděpodobně nejčastěji, týče, převládal na počátku slovesné folkloristiky terénní sběr spíše od věkově starších narátorů. Současná folkloristika však předpokládá, že aktivnějšími vypravěči folklorních útvarů jsou spíše mladší lidé a děti (Janeček 2012: 68). Dětský folklor tak lze pokládat za jednu z nejbohatších forem současného folkloru (Hrabalová a kol. 1980; Pospíšilová 2003; Bittnerová 2011; Janeček 2012: 68) a zároveň charakterizuje protichůdné charakteristiky. Dle Petra Janečka je na jednu stranu „dětská kultura“, jež sebe samu periodicky „recykluje“ ve vrstevnických skupinách, velice konzervativní a mnohdy transmittuje

i archaické folklorní formy, jež v „kultuře dospělých“ již zanikly. *„Na druhou stranu děti ochotně recipují ta nejnovější témata, motivy, vypravěčské techniky a formy populární a spotřební kultury, které jsou pro dospělé často komplikované a nepochopitelné“*, čili je dětská kultura jak konzervativní, tak též novátorská (Janeček 2012: 69). Ihned po anekdotách a biografickém vyprávění je u dětí v rámci slovesného folkloru nejoblíbenější tematika týkající se numinozity. Dětským numinózním vyprávěním se však badatelé věnovali až od 70. let 20. století, a to zejména ve Finsku, Polsku a od 80. let také v České republice (Janeček 2012: 69). Tyto narace jsou nejčastěji označovány jako „strašidelné příběhy“ či „strašidelné pověsti“, přičemž samotnými vypravěči – dětmi bývají emicky nazývány „horory“ (Hrabalová a kol. 1980: 32–33; Janeček 2012: 69). Numinózní vyprávění mají dvě roviny – v první rovině jsou obvykle vyprávěna v rámci dětských kolektivů, nejčastěji pak na letních táborech, školách v přírodě apod. – obecně tedy tehdy, kdy jsou děti bez většího dozoru dospělých osob. Ve druhé rovině jsou hlavními vypravěči dospělí, kteří předávají numinózní narativy dětem a ovlivňují tím děti ve smyslu her a vyprávění, jinými slovy korigují to, jak si mají hrát a o čem se mají bavit (Grider 2007: 111). Většina „strašidelných příběhů“ není dětmi považována za popis skutečné události a děti si je vyprávějí především za účelem pobavení. Naopak děti v pozdějším věku, přibližně od 15. roku života, již numinózním příběhům – které se však liší od těch, které si vyprávějí děti v nejuťtlejším věku, lehce liší – obvykle věří a více se také s tematikou nadpřirozena ztotožňují (Janeček 2012: 69). *„Podobná tendence k „realističnosti“ syžetů charakterizuje i současný numinózní repertoár dospělých“* (Janeček 2012: 70). Šmíd ve své knize mimo jiné uvádí, že o Krvavém kolenu neexistuje ani pověst, ani pohádka, jen postřehy, že odněkud „kouká“ nebo někde „pobíhá“ (Šmíd 1987: 140).

Tyto numinózní pověsti mnohdy korelují s dětskými hrami, jež hrávají mezi sebou menší děti. Toto je případ i Krvavého kolene. Takovéto hry mívají v závěru aktivní část, jež obvykle ústí do krátké honičky mezi dětmi, a běžně v nich bývají předem určené role, předem určené věty a jejich ritualizované opakování. A to vše dodává celé hře až magický nádech, připomínající náboženský obřad (Janeček 2012: 77–78). Hra Krvavé koleno oplývá hororovou poetikou a ritualizovaným, postupně gradujícím napětím. Hra tvoří stabilní prvek repertoáru současných dětí ve věku pěti až dvanácti let (Janeček 2012: 78). Základní struktura hry *Krvavé koleno* je známá přinejmenším od 40. let 20. století v minimálně třech základních variantách po celé České republice, „*přičemž jejími hlavními variabilními prvky – vedle drobných změn expozice – jsou deklamovaná říkanka (v dnes nejrozšířenější verzi původně zřejmě inspirovaná Erbenovou Svatební košilí, běžnou součástí školní četby) a pojmenování role zlé démonické bytosti*“ (Janeček 2012: Tamtéž). V Čechách se původně ve hře objevovalo jméno polního démona tradiční lidové kultury, příbuzného žitholce či žitné bábě (v mužské podobě žnec), v současnosti se však ustálil název Krvavé koleno – amorfni pedagogické strašidlo. Na Moravě bylo strašidlo známé pod názvem *krvavý dědek*, na slováckém Horňácku pak například *krvavý muž*. V sousedním Slovensku se hra dodnes nazývá *Hra na smrtku*, v Německu a Rakousku je hra známá jako *Hra na čarodějnicí ve sklepě*, ve Velké Británii *Dědek ve studni* a například v Austrálii a Novém Zélandu jako *Duch na zahradě* (Janeček 2012: 78).

Krvavé koleno tak, ač se jedná spíše o tradiční strašidlo, může tvořit jistý pomyslný přechod od konkrétních démonických postav a bytostí k abstraktnímu nehmotnému fluidu. Ač by se na první pohled mohlo zdát, že název *koleno* jednoznačně navozuje pomyšlení na konkrétní věc, v tomto případě část lidského těla, tak ve folkloru, co se lidské a spíše dětské

imaginace týče, pro něj nemáme jasné vymezení jeho podoby. Ač si někteří informátoři k pojmu Krvavé koleno představili kupříkladu skřítko (avšak většinou po usilovnějším přemýšlení), coby konkrétní bytost, jiní informátoři si nebyli schopni k tomuto pojmu vybavit zhola nic. Jedná se tedy v každém případě o specifické strašidlo, které, ač nejen svým názvem neintencionálně, evokuje v člověku cosi nekonkrétního, snad až nehmotného.

Během terénního výzkumu (Dobrovolná 2012) provedeného již v roce 2011 v oblasti Chodska odpovídali dotazovaní během rozhovorů na téma Krvavého kolena následovně:

E: *„To bylo strašidlo, no. Já vim, že jsem se ho prostě bál. V životě jsem neviděl, ale... V nějakých pěti jsem se ho bál.“*

D: *„To jsme si každýj myslili, co chtěli. Já jsem si představovala, že to je takový nějaký veliký koleno, který prostě svítí a straší (smích). A ta má švagrová, [...] ta říkala: „Já jsem si vždycky představovala, že to je taková ta noha s tím kolenem, a že je vždycky takhle tupá (smích).“*

6.5.1 Ukázky z rozhovorů

„Já znám Krvavý koleno. Já nevím, hele, já jsem to třeba nikdy nehrála, ale bavily jsme se o tom nedávno s kamarádkou, že voni si hráli tady vlastně nad Klášterem a tam byl prostě strom a tam se říkalo, že bydlí Krvavý koleno. A že když voni řeknou, ehm, když budou prostě volat na to Krvavý koleno, tak že vono je pak bude honit prostě jako po louce a prostě zabije je. A mě vždycky zajímalo, proč je to jako Krvavý koleno, proč jako nebo co... No já si ho vůbec neumím představit. Jako, jako že chodí Krvavý koleno. Já nevím prostě (smích), jako koleno, který chodí, no mně to přijde jako hrozně směšný, já nevím.“ (A. K., žena, 25 let, rozhovor proveden 1. 11. 2015)

„[...] vždycky jsem si to představovala jako nějakýho trpaslíka prostě, kterej je zakrvácenej a má na sobě nějakou kápi, jako že mu není vidět obličej, ale třeba že je jen zakrvácenej. Krvavý koleno pro mě byl takovej ten hnusnej skřet. To bylo asi prostě tím, že jsme koukali do toho vykotlanýho dubu a teď jsme si představovali, co se tam asi tak může vejít, no a jelikož to bylo malý, tak jsme si všichni představovali prostě skřítko nebo skřeta.“ (V. H., žena, 26 let, rozhovor proveden 12. 1. 2016)

„Jo, to zkrvavený koleno, s nožičkama nějaký koleno, že za mnou utíká (smích).“ (R. C., muž, 35 let, rozhovor proveden 13. 1. 2016)

„Já jsem to totiž nepochopil, protože mi to nikdo nechtěl říct na tom táboře, takže vim, že Krvavý koleno, strašili mi s tím, nevěděl jsem, co to je.“ (V. F., muž, 29 let, rozhovor proveden 16. 1. 2016)

7 ZASTÍRANÁ VÍRA V NADPŘIROZENO

Jedním z poznatků plynoucích z výzkumu je poměrně časté protichůdné tvrzení některých informátorů, že na dané bytosti či pověsti nevěří, ačkoli během rozhovoru vyplynula na povrch skutečnost, že se určitých postav obávají (například se v některých případech vyhýbají určitým lokalitám ze strachu, že by se zde mohla daná bytost vyskytovat), což znamená, že přes deklarovanou nevíru na verbální rovině ovlivňují tyto folklorní narativy částečně jejich sociální jednání.

Víru v nadpřirozeno je možno snadno doložit projevovým strachem, ať už z vodníků, čarodějnic či duchů. Obzvláště co se duchů týče, důkazy o strachu z nich můžeme hledat již v antice a raném středověku, kdy začaly vznikat první písemné zmínky a svědectví o tomto fenoménu (Lecouteux 1997: 29).

Rozdíl mezi výpověďmi informátorů během polostrukturovaných rozhovorů či v průběhu dotazníkového šetření a mezi sociálním jednáním těchto osob v tomto ohledu vypovídá o poměrně vhodné volbě techniky pokládání otázek a reakcí na odpovědi informátorů. Pokládáním těchto dotazů (viz Příloha) tak byla získána metadata, skrze která je možno zkoumat další dílčí problematiku tohoto badatelského tematického okruhu. Otázky byly vždy zpočátku zaměřeny přímo na víru v samotné pověsti, konkrétní bytosti či jevy v nich vystupující, kdy informátoři buďto svou víru popřeli, či připustili, posléze jim byly pokládány otázky ve vztahu k prostoru a lokalitám, v nichž se pohybují a které označili za „nebezpečné“, „strašidelné“, či přinejmenším „zvláštní“, kde se vzápětí na jisté úrovni potvrdilo, či vyvrátilo jejich předchozí tvrzení. Otázky byly položeny odděleně, většinou s menším odstupem a proloženy otázkami jinými, avšak pokud to situace dovoľovala, byla snaha konfrontovat informátory s jejich

protichůdnými stanovisky. Ve většině případů dotazovaní připustili, že se zmíněných bytostí, u nichž jejich možnou existenci zpočátku jasně popřeli, skutečně pravděpodobně lehce obávají, čímž přiznali vlastní popíranou víru v jejich existenci. Tato potlačovaná víra v nadpřirozené bytosti či v nerealisticky znázorňované vrahy a psychopaty mnohdy souvisí se sociálním jednáním osob na určitých místech, ať už se tato místa týkají veřejného prostoru, či se jedná o soukromé sféry, jako jsou určité místnosti či jednotlivá místa v domě, zaměstnání, ve škole a podobně.

Výše uvedené dílčí téma disertační práce by si v budoucnu zasloužovalo detailnější výzkum zaměřený přímo na problematiku víry či nevíry (Bennett 1999: 9) v démonické bytosti a jevy, kde by bylo vhodné získat detailnější poznatky mj. o prostředí, z něhož informátor pochází, o jeho náboženském založení a tak dále, neboť víra, např. v křesťanském smyslu, s tímto fenoménem úzce souvisí.

„A co vaše matka? Ta je věřící, tak jestli to nějak...“

„Ta je zase až moc věřící, tak by se dalo říct u ní, že věří nadpřirozenu hodně. Já jsem taková... Zase jsem prošla komunistickou výchovou, že jo. Ti byli takoví zdrženliví, při zemi.“ (K. D., autorka disertační práce, P. K., žena, 35 let, rozhovor proveden 16. 11. 2015)

7.1 Ukázky z rozhovorů

„S tím strašením, to nevěřím, no. Ale večer bych do tý aleje nešla (smích).“

„A proč, když nevěříš?“

„Já se bojím tmy.“

„A co je ve tmě? Proč se jí bojíš?“

„Ty jo, já nevím, protože jsem posránek.“ (N. V., žena, 25 let a K. D., autorka disertační práce, rozhovor proveden 12. 1. 2016)

„Já se bojím toho, co by tam mohlo bejt.“ (P. L., žena, 26 let, rozhovor proveden 12. 1. 2016)

„[...] Duchové podle mě neexistují.“

„A vy jste třeba někdy vyvolávali nějakýho ducha?“

„Ne, ne. Já se jich bojím. Já taky.“ (Zy4, žák 4. třídy ZŠ, K. D., autorka disertační práce a Hromadně Z4 – odpovídání více žáků 4. třídy ZŠ zároveň, rozhovor proveden 10. 2. 2016)

„Krvavá Mary, to je... (Pozn.: Krátce popisují verzi pověsti s vyškrábáním očí) tak prostě jestli byste tomuhle věřili.“ (K. D., autorka disertační práce)

„Jo, já jo, já teda ne, nevěřím, ale nevyvolávala bych (smích).“ (Hromadně Z9 – odpovídání více žáků 9. třídy ZŠ zároveň, rozhovor proveden 7. 3. 2016)

„Ne, nevěřím, protože mi to přijde jako blbost, kde by se vzaly nadpřirozené bytosti. Jakto, že je nikdo neviděl? Ale často váhám, bojím se i v některých chvílích.“ (X1w, studentka 1. ročníku SŠ, dotazníkové šetření provedeno 22. 2. 2016)

8 KATALOGIZACE DÉMONOLOGICKÝCH POVĚSTÍ A JEJICH INTERPRETACE

Zdokumentované démonologické pověsti ze západních Čech jsou v disertační práci katalogizovány dle katalogu českých démonologických pověstí Jana Luffera (2014), jenž ve svém indexu třídí 737 typů pověstí do 7 skupin:

1. Člověk a magie. Čarodějnice a povolání spojená s magií, laik používá magii, magické úkony a prostředky
2. Člověk a osud. Omen, proroctví, předurčený osud, démoni nemoci a smrti, převtělená duše člověka, porušení tabu, d'ábel
3. Člověk po smrti. Revenanti a pohřeb
4. Numinózní jevy. Duchové, přízraky a strašení
5. Přírodní démoni, domácí duch, démonická zvířata a byliny se zvláštní mocí
6. Poklady
7. Parodické pověsti.

Lufferovo řazení pověstí není nahodilé, nýbrž funguje na základě promyšleného systému: začíná u člověka a jeho činnosti, dále popisuje jevy, které mohou ovlivňovat lidský osud, pokračuje zemřelým člověkem, numinózními jevy, jež jsou podobné předchozí skupině věnující se revenantům, navazuje bytostmi, které se zdržují spíše mimo lidské osídlení, pokračuje poklady, tzn. kategorií, která se blíží svým charakterem historickým pověstem, a končí parodickými pověstmi, jež parodují kontakt s nadpřirozenem a samy stojí mimo něj (Luffer 2014: 44–45).

Číslice, která započíná každou jednotlivou kategorii, označuje vždy jednu ze sedmi hlavních tematických skupin Lufferovy typologie (1. Člověk a magie, 2. Člověk a osud, 3. Člověk po smrti atd.). Písmeno uváděné za onou číslicí značí podskupinu Lufferova katalogu (1.A – Povolání spojená s magií a nadpřirozenými schopnostmi, 1.B – Laik používá magii atd.), na což navazuje ještě podrobnější dělení, které je značeno opět číslicí (1.A.5 – *Nahá žena*, 1.A.10 – *Zvířecí podoba*, 1.A.15 – *Čarování se dědí v rodině* atd.), což značí pořadí v rámci podskupiny (Luffer 2014: 44; Dobrovolná 2016: 49–50). Následující názvy uvedené za těmito číslicemi, jako *Zvířecí podoba*, *Nemoc v lidské podobě prochází vsí*, *Duch napadne člověka* atd., jsou názvy typu. V disertační práci nejsou u konkrétních zdokumentovaných pověstí a narativů uváděny epizody v rámci typu – pokud se alespoň částečně neshodují s epizodami uváděnými J. Lufferem, je navrženo a dopsáno jejich doplnění, jako například 4.B.15 *Duch zachrání člověka před nebezpečím* (Doplnění epizody v rámci typu: Duch se zjeví člověku, aby nepokračoval v cestě, kde by jej čekal úraz či smrt.*). Tam, kde by dle mého soudu bylo vhodné zařadit nový typ, jej zařazuji, jako kupříkladu zde: 2.E.151* *Krvavá Máří* (Epizoda v rámci typu: Člověk vyvolá či kontaktuje Krvavou Máří, když třikrát opakuje její jméno před zrcadlem. Krvavá Máří se zjeví a vyškrábe člověku oči / vystraší člověka / zohaví člověka / zabije ho.). Pokud narativ zahrnuje vícero různých typů najednou, tzn. pokud narativ svým jediným syžetem spadá do více kategorií, jsou tyto typy uvedeny pod sebou v pořadí, v němž je uvádí Jan Luffer (2014), jako kupříkladu zde:

D. B.: „*Tak vono se říká, že v celým podzemí, který vede pod plzeňským náměstím, že tam straší. To se vlastně říká, protože to zbudovali středověcí havíři a spoustu jich tam zahynulo, protože to byla těžká práce, namáhavá práce, prostě všechno mechanicky, ručně vybudovat, takže spoustu havířů tam zahynulo a říká se, že tam pořád ti duchové těch mrtvých havířů straší.*“

- 4.D.40 *Duch straší v podzemí* (Doplnění epizody v rámci typu: Strašení mrtvých havířů v podzemí.*)
- 4.D.75 *Na místě spojeném s násilnou smrtí straší*

Pakliže je text od jednoho informátora dělen do více rozdílných pověstí, jsou typy uvedeny pod daným textem ve sledu, v němž jdou konkrétní narace za sebou ve výpovědi informátora, příklad:

K. Š.: „[...] jeden kluk tam chodil se psem jako na procházku, že tam na té cestě potkal husity, husitské vojsko [...] Potom tam je náhrobek, tam se prej zastřelil nějaký voják, takže se říká, že tam ta duše jakoby je. No a ještě zase takhle podél té cesty jsou takový skály a tam se třeba říkalo, že tam jsou trpaslíci. Jo, jako že prostě bydlí v těch skalách, no [...] Že údajně podle nějaký pověsti tam zmizel v oblaku mlhy nějaký povoz s koňma [...]”¹²

- 4.A.20 *Skupina lidí*
- 4.D.45 *Duch v lidské podobě se zjevuje na určitém venkovním místě*
- 5.C.100 *Podzemní království*
- 4.A.80 *Strašidelný kočár*

Katalog sestavený Janem Lufferem se jeví pro katalogizaci tohoto typu pověstí více než vhodným – katalog je obsáhlý a tím pádem zachycuje širokou škálu jednotlivých pověstí. V mnoha případech tedy není potřeba využívat jiných katalogů (např. Brunvand 2001), neboť mezi současnými a tradičními démonologickými pověstmi lze v určitých případech nalézt paralelu či návaznost současných pověstí na tradiční, zejména co se tematiky duchů a přízraků týká, tedy vyprávění, která jsou mimo „vlastní“ současné pověsti pouze současnými aktualizacemi tradičních duchařských povídek (Janeček 2012: 129). V některých případech však ani tento katalog

¹² Text je pro účel ukázky řazení typů zkrácen. Plné znění k dispozici dále v textu.

neobsáhne pověsti tradované v současnosti, tudíž je potřeba buďto do katalogu vůbec danou pověst nezařazovat, či se snažit včlenit do něj nový oddíl podskupiny označený hvězdičkou (z tohoto důvodu je Lufferův katalog psán ob pět číslic – 1.A.5, 1.A.10, 1.A.15 atd., aby další badatelé měli možnost přidávat další případné typy (Luffer 2014: 44). Některé zde uvedené narativy však nemají ani formu, ani obsah pověsti, tudíž je řadit do katalogu jednoduše nelze. Jedná se mnohdy o memorát či informaci povahy tak kusé, že tento text sice může vykazovat jistou paralelu k některé z již zdokumentovaných pověstí, z informátorovy výpovědi to však určit zcela jednoznačně nelze. To ovšem neznamená, že tento text nemůže sloužit jakožto živná půda pro vytvoření nové současné pověsti, čili je potřeba jej zdokumentovat taktéž. Některé zdokumentované pověsti by bylo vhodné řadit spíše k pověstem etiologickým či historickým, nicméně to nebývá vždy tak jednoznačné, tudíž jsou pro účely práce v tomto pracovním doplnění Lufferova katalogu klasifikovány jakožto pověsti démonologické.

Dále je u jednotlivých zdokumentovaných pověstí, u nichž to informátoři zmiňují, uveden mj. pocitový aspekt – zda na tyto osoby místo spojené s pověstí, či pouze zmíněná lokalita bez uvedení pověsti, působí negativně, pozitivně, či zda zde mají vyloženě strach a podobně. V neposlední řadě je, spíše výjimečně, u některých narativů uvedena též paralela k tradiční pověsti ze sbírky Jaroslava Schiebla či z literatury zaměřené na pověsti Plzeňska či západních Čech obecně.

Kromě pověstí a dalších „foaf“ narativů jsou v práci uvedena vyprávění memorátové povahy, tedy údajné osobní zážitky informátorů týkající se kontaktu s nadpřirozenem, které jsou mnohdy až příliš individuální na to, aby bylo možno zařadit je mezi pověsti, kdy jsou dotazovaní přesvědčeni, že skutečně takovýto zážitek prožili – R. C.: *„Já jsem jinak zažil toho ducha, jak jsem říkal, byl jsem při vědomí, duch mě držel na posteli,*

nevím jakej, ale zřejmě to byla ženská, protože když ke mně šla, tak klapaly podpatky...“.

Pro účely této práce byly vytvořeny kategorie, které logicky přecházejí od lokalit, které by bylo bez hlubších znalostí a souvislostí možno považovat za „tradiční“ a kde se (ať už v minulosti, či dnes) nepohybuje větší množství osob najednou, až k těm spíše současným a k těm, kde se lidé zdržují čteněji: *podzemí; vodní plochy a mosty; lesy; louky, pole, mýtiny, aleje, parky; hřbitovy; hrady a zámky; silnice, cesty; náměstí a okolí; domy, v nichž straší; vysokoškolské koleje a internáty a obchodní domy*, přičemž jich existuje přirozeně mnohem více, pro tyto účely jsou však uvedené kategorie dostačující. Seznam kategorií zakončuje skupina narativů s obecnými tématy i lokalitami, které nebylo možné zařadit do výše zmíněných kategorií. Názvy jsou tedy pracovní a nemají přesné ohraničení. Nerozlišuji ani striktně již tradiční dichotomii venkov versus město, neboť to, co je nyní městem, mohla být v minulosti jeho okrajová část, vesnice, či dokonce samota, čili u pověstí, které vycházejí z „tradiční“ předlohy a transmitují se dodnes, by nemuselo být vždy zcela zřejmé, kam daný narativ zařadit. Avšak i přesto, že se kategorie prolínají, snažila jsem se je pro přehlednost alespoň částečně rozdělit právě podle místa, kde se narativy odehrávají.

Jak již bylo řečeno výše, některé současné pověsti mohou mít základ v pověstech tradičních, jež se tradovaly v dobách minulých, nicméně ve stejné, či pozměněné podobě mohou být na daném místě transmitovány dodnes, čili je lze nazývat v uvedené podobě současnými. Ke zmiňovaným pověstem, jež se mezi jedinci mohou šířit v širším měřítku, jsou připojeny v určitých případech taktéž již zmíněné pocitové vjemy informátorů, kdy popisují špatné, či dobré pocity z konkrétních lokalit.

Co se použitých interpretativních rámců týče, je výklad pohádek dle psychoanalytického modelu Carla Gustava Junga (1875–1961) mnohem

jednodušší, než je tomu u mýtů a pověstí, kde je základní vzorec lidské psyché skryt pod určitým množstvím kulturního materiálu. Pohádky jsou tak nejčistším a nejčitelnějším výrazem kolektivně nevědomých psychických procesů a zobrazují archetypy v jejich nejpřesnější podobě (Franz 2011: 15). Carl Gustav Jung nazývá archetypem nevědomý psychický faktor, u něž není možné přeložit jeho obsah do intelektuálních pojmů. Jediné, co je v rámci zkoumání archetypů a interpretace námi zvolených textů možné udělat, je popsat tento archetyp na základě vlastní psychologické zkušenosti a srovnávacího výzkumu (Franz 2011: 15). Odpůrci přístupů Junga a jeho žáků tvrdí, že není potřeba pohádky, sny, pověsti a další materiál interpretovat, neboť nikdy nelze dosáhnout dokonalé interpretace – sen sám o sobě je nejlepší interpretací sebe sama, ukazuje vše, co má být odkryto. Částečně mají tyto odpůrci pravdu, avšak ne vždy poselství příběhu rozumíme, čili je jistá interpretace v analýze potřebná (Franz 2011: 29–30). Interpretace vždy nese stopu vnitřních myšlenkových pochodů a uvažování samotného interpreta. Interpretace tak nemůže být ze své podstaty čistě objektivní, vždy je do ní promítáno něco z toho, kdo interpretuje (Franz 2011: 12; 22).

Správnost Jungova přístupu, ač neintencionálně, neboť mají obě metody rozdílné cíle, byla potvrzena dalším možným přístupem, jak studovat tyto narativy, a to strukturální metodou ruského formalisty Vladimira Jakovleviče Proppa (1895–1970), na níž později navázal Claude Lévi-Strauss (1908–2009) svojí strukturální analýzou mýtů. Propp se zabýval zejména strukturou pohádek a jejich jednotlivými částmi, vzájemnými vztahy mezi nimi a jejich vztahem k celku (Propp 2008: 11), přičemž se nejvíce věnoval „kouzelným“ pohádkám, v nichž se vyskytuje nadpřirozeno a numinozita (Stein a Corbett 2006: 12), což se pravděpodobně nejvíce blíží ústřednímu tématu celé disertační práce – démonologickým pověstem.

Způsobů interpretace však existuje mnohem více a je na dotyčném badateli, který z nich si v dané situaci vybere. Podobný relativně eklektický přístup byl použit i v rámci této práce.

Ideální je v tomto případě zveřejnit celé pasáže textu, neboť nejde jen o syžet a jeho zařazení do katalogu, nýbrž o celý kontext pověsti, o to, *jak* vypravěč daný příběh sděluje a co k němu případně dodává. Z textu jako celku lze poté usoudit, jaký má informátor k danému příběhu vztah, zda mu sám věří či zda má z postav nebo jevů vystupujících v nich skutečné obavy (příčemž dva naposledy uváděné body spolu úzce souvisejí).

8.1 Katalogizace a interpretace vybraných narativů

Následující dokumentované narativy jsou v textu uvedeny obvykle v tomto sledu, přičemž nemusejí být přítomny vždy všechny atributy:

- Pracovní název dle místa děje (např. Podzemí 1)
- Ukázka z rozhovoru
- Popisovaná lokalita
- Pokus o katalogizaci narativu dle katalogu Jana Luffera (2014) (kde to bylo možné)
- Emocionální klasifikace dle narátorů
- Popis a/či interpretace

8.2 Podzemí

Podzemí se nemusí nacházet výhradně mimo lidská osídlení, může se jednat jak o staré nepoužívané, třeba i částečně zavalené a nepřístupné doly, tak ale i o udržované a veřejnosti zpřístupněné městské podzemí, kde se uskutečňují organizované prohlídky obdobně jako kupříkladu na hradech či zámcích. V každém případě se však jedná o prostor, který není pro člověka tak úplně běžný, místy může být nepřehledný (Pohunek 2015b: 58), temný a vzbuzující určité pocity, které mohou být společně se „strašidelnou“ historkou ještě více umocněny.

Podzemí 1

„No a pak nás strašily starší děti, když jsme byli malí, že my máme tam u nás, v těch místech pod zámek (pozn.: Zelená Hora) různé ty tunely, který vedou jako na zámek. No a kdysi bejval jeden otevřenej, tak jsme vždycky chodili a děti nás strašily, že jsou tam prostě nějaký bubáci a tohle. My jsme nevěděli, co to je, tam byla obrovská černá díra, no a my jsme nevěděli, kam vedla, takže kolem toho místa jsme taky chodili vždycky obloukem... a od té doby vždycky když něco, tak že nás hodí tam, no.“ (V. H., žena, 26 let, rozhovor proveden 12. 1. 2016)

- Tunel u Zelené Hory; Nepomucko; Plzeň - jih

Podzemí 2

„Tak vono se říká, že v celým podzemí, který vede pod plzeňským náměstím, že tam straší. To se vlastně říká, protože to zbudovali středověcí havíři a spoustu jich tam zahynulo, protože to byla těžká práce, namáhavá práce, prostě všechno mechanicky, ručně vybudovat, takže spoustu havířů

tam zahynulo a říká se, že tam pořád ti duchové těch mrtvých havířů straší.“

(D. B., žena, 26 let, rozhovor proveden 26. 1. 2016)

- Podzemí pod náměstím Republiky; Plzeň – město
- 4.D.40 *Duch straší v podzemí* (Doplnění epizody v rámci typu: Strašení mrtvých havířů v podzemí.*)
- 4.D.75 *Na místě spojeném s násilnou smrtí straší*

Podzemí 3

„ [...] prej ještě někde tam v Plzeňském kraji je nějaký podzemí a tam zase se ozývají takový nářky, myslím, a klepání nějakých mrtvých dělníků.“ (Zy7, žák 7. třídy ZŠ, rozhovor proveden 7. 3. 2016)

- Podzemí v Plzeňském kraji, blíže nespecifikováno
- 4.D.40 *Duch straší v podzemí* (Doplnění epizody v rámci typu: V podzemí se ozývají hlasy, klepání a různé zvuky jako následek smrti havířů.*)
- 4.D.75 *Na místě spojeném s násilnou smrtí straší*

8.3 Vodní plochy a mosty

Vodní plochy bývají, obdobně jako podzemí, méně přehledné a jejich velká část je na první pohled skryta, což v jedinci může vyvolávat nejrůznější pocity a představy (Pohunek 2015b: 62). V níže uvedených zdokumentovaných narativech se vyskytují rybníky a jezírka, čili vody stojaté, avšak poměrně frekventovaným souborem narativů jsou ty o Červeném mostě u Nepomuku, který vede přes Nepomucký potok. Tyto pověsti a historky v tomto případě nesouvisí s vodou jako takovou, nýbrž s jejím bezprostředním okolím a dalo by se říci s její nedílnou součástí – s mostem.

Vodní plochy a mosty 1

„Pak se říká, že na Červeném mostě straší duchové husitů, protože tam byla prolitá jejich krev a že jednou za rok se vždycky jako objeví na tom mostě krev, jo, prostě těch husitů. Ale nevím kdy.“ (A. K., žena, 25 let, rozhovor proveden 1. 11. 2015)

- Nepomucko; Plzeň – jih
- 4.D.65 *Zvuky a různé numinózní jevy na určitém venkovním místě (Doplnění epizody v rámci typu: Most se barví dočervena na znamení prolití krve padlých vojáků.)**

Vodní plochy a mosty 2

A. K.: „Jako městský jako legendy, jo? Jo, ještě (smích) jsem si vzpomněla, já teda nevím, co to bylo, ale kamarád prostě tvrdí, že u toho Červeného mostu viděl UFO. A prostě říkal, že fakt přísahá na svoji smrt, že šel jednou v noci a prostě tam bylo. To UFO. Nad ním byla nějaká záře a bylo to prostě přímo u toho Červeného mostu. Kdy to je, tak dva roky zpátky...“ (A. K., žena, 25 let, rozhovor proveden 1. 11. 2015)

- Nepomucko; Plzeň – jih
- 4.A.70 *Světelný či ohnivý úkaz (Doplnění epizody v rámci typu: Člověk spatří různé světelné či jiné úkazy (létající objekty), které si vysvětluje jako UFO.)**

Vodní plochy a mosty 3

„Jo, potom táta mého přítele, tak ten šel jednou v noci domů, právě kolem Červeného mostu. Tam je asi místo, kde se stalo asi tak nejvíc tutěch věcí. A ten zase měl pocit, že za ním najednou někdo jde, tak se otočil a viděl prej nějaký černý stín, asi padesát metrů za sebou, tak na ten stín jako

zařval a von nic, von se pořád přibližoval, tak von dostal strach, jeho táta, a začal utíkat a utíkal prostě až domů. A pak už doma jako nikoho neviděl. Takže že tam viděl prostě nějakou černej stín...” (A. K., žena, 25 let, rozhovor proveden 1. 11. 2015)

- Nepomucko; Plzeň – jih
- 4.B.5 *Duch doprovází pocestného*
- 4.B.90 *Duch pronásleduje člověka*

Vodní plochy a mosty 4

„A jinak tady místní docela, jsou lidi, který se bojí chodit z Nepomuka směrem na Klášter, protože tam je Červený most, kde se teda vopravdu skutečně odehrála krvavá bitva, hodně krvavá, hodně mrtvých a údajně ve výročí té bitvy se tam ozývají hlasy těch padlých, protože oni umírali krutě a dlouho, tak se to tam právě ozývá. A protože po tý bitvě potok zčervenal krví a údajně i ten mostík, kterej tam byl, nasákl tou krví, takže do dneška se tam ten mostek barví na červeno a říká se mu Červený most...” (P. K., žena, 35 let, rozhovor proveden 16. 11. 2015)

- Nepomucko; Plzeň – jih
- 4.D.65 *Zvuky a různé numinózní jevy na určitém venkovním místě (Doplnění epizody v rámci typu: Most se barví dočervena na znamení prolítí krve padlých vojáků. / Na místě, kde byla svedena bitva, se ozývají hlasy a nářek padlých vojáků.*)*
- 4.D.80 *Na místě, kde leží v zemi mnoho lidí, straší*
- Strach z místa

Vodní plochy a mosty 5

„Potom jsem slyšela hodně o nějakých... o krvavých bitvách u nás, na Červenym mostě, to zase že tam straší ti duchové těch mrtvých vojáků, no

a že se tomu říká Červenej most, protože oni tam jako vykrváceli.“ (V. H., žena, 26 let, rozhovor proveden 12. 1. 2016)

- Nepomucko; Plzeň – jih
- 4.D.80 *Na místě, kde leží v zemi mnoho lidí, straší*

Vodní plochy a mosty 6

„No, slyšel jsem, že ten název má od toho, že tam umřela spousta lidí, že tam byla nějaká větší bitva okolo husitských válek, už nevím co, kdy a jak, ale na tom místě prostě umřelo hodně lidí, a tak se to tam nějakým způsobem podepíše. Jednak třeba v tom, že v tom místě je nějaká negativní energie... slyšel jsem, že někoho pronásledoval jako nějaký duch, že tam nikdo nebyl.“ (V. F., muž, 29 let, rozhovor proveden 16. 1. 2016)

- Nepomucko; Plzeň – jih
- 4.D.75 *Na místě spojeném s násilnou smrtí straší*
- 4.D.80 *Na místě, kde leží v zemi mnoho lidí, straší*
- 4.B.90 *Duch pronásleduje člověka*
- Negativní energie

Vodní plochy a mosty 7

„[...] jen z okolí Zelené Hory pověst o Červeném mostu, kde byl prý slyšet nářek umírajících vojáků a přímo ze Zelené Hory pověsti o duších.“ (V. R., žena, 26 let, 23. 1. 2016)

- Nepomucko; Plzeň – jih
- 4.D.65 *Zvuky a různé numinózní jevy na určitém venkovním místě (Doplnění epizody v rámci typu: Na místě, kde byla svedena bitva, se ozývají hlasy a nářek padlých vojáků.*)*

- 4.D.80 *Na místě, kde leží v zemi mnoho lidí, straší*

Vodní plochy a mosty 8

„No, třeba o Červeném mostu, že tam přišel nějaký slepej kluk [...] a předpověděl, že do roka a do dne bude nějaká válka, že poteče krev. A ono se to pak stalo. Jak ty lidi umírali, protože voni bojovali na Zelený hoře, tak jak ty lidi umírali, tak krev tekla do té vody, do toho potoka [...] a von tam byl bílej most, a jak tam byla ta krev, tak von se celej ten most vobarvil na červeno. A lidi to furt přebílovali na bílo, ale pořád se tam objevovala vlastně ta červená barva. A prej že se v každý to výročí objevujou hlasy a skřeky těch mrtvých.“ (Zy4, žák 4. třídy ZŠ, rozhovor proveden 10. 2. 2016)

- Nepomucko; Plzeň – jih
- 2.B.31* *Slepec předpoví budoucí události* (Slepý hoch předpoví bitvu, k níž má v budoucnu dojít, bitva se skutečně odehraje.)
- 4.D.65 *Zvuky a různé numinózní jevy na určitém venkovním místě* (Doplnění epizody v rámci typu: Most se barví dočervena na znamení prolití krve padlých vojáků. / Na místě, kde byla svedena bitva, se ozývají hlasy a nářek padlých vojáků.*)
- 4.D.80 *Na místě, kde leží v zemi mnoho lidí, straší*

Vodní plochy a mosty 9

„Ale to je k události, ne? To není úplně jako pověst, nebo...? Tam byla velká bitva a tak ta krev obarvila ten most. A když ho přebílili, tak se to stejně to, jako že to prosvítalo.“ (Zx9, žákyně 9. třídy ZŠ, rozhovor proveden 7. 3. 2016)

- Nepomucko; Plzeň – jih

- 4.D.65 *Zvuky a různé numinózní jevy na určitém venkovním místě* (Doplnění epizody v rámci typu: Most se barví dočervena na znamení prolití krve padlých vojáků.*)

Vodní plochy a mosty 10

„Prej že nějakou ženu kdysi tam (pozn.: na Červeném mostě) někdo zabil a prej že ona, to muselo být asi hodně krve, že ji museli hodně rozřezat, protože ta krev prej tekla po celým mostě.“ (Zy5, žák 5. třídy ZŠ, rozhovor proveden 10. 2. 2016)

- Nepomucko; Plzeň – jih

Vodní plochy a mosty 11

„Můj táta říkal, že tam někdo zabil ženu.“

Hromadně5: *„Hitler, Hitler asi!“* (Zx5, žákyně a žáci 5. třídy ZŠ, rozhovor proveden 10. 2. 2016)

- Nepomucko; Plzeň – jih

Vodní plochy a mosty 12

„V Klášteře, tak tam. Tam je rybník a v tom prej byl vodník.“ (Zx6, žákyně 6. třídy ZŠ, rozhovor proveden 7. 3. 2016)

- Rybník v Klášteře; Plzeň – jih
- 5.B.55 *Vodníkovo místo*

Vodní plochy a mosty 13

„... to je prostě jezírko, kde se dřív koupali všichni ti králové a prostě tak, z toho zámku, ale potom se něco tam stalo, oni říkají, že zřejmě tam někoho zabili, nevím, ono toho je nějak víc, a to jezírko prostě zčervenalo a pak zčernalo, jo, takže když k němu přijdeš, tak je prostě černý a teď jsme kolem něj šli a dokonce jako kdyby tam někdo vylil hypermangan, takový fialový,

prostě to mění barvy. Každopádně když jsme kolem toho chodili vždycky v noci, tak jsme se tam strašně báli a vim, že to říkalo víc lidí a možná proto už jsme kolem toho chodili a báli jsme se. Protože ono je to prostě taková tůň a kolem jenom lesy, jo, takže to je prostě takový, že tam když člověk jde, tak má úplně tu staženou prdel a prostě si říká, hlavně, aby se tady nic nestalo. Že prostě čekáš, že vystrčí ruku nějaký ten vodník a stáhne tě prostě dolů, protože tam je černočerná tma, i ve dne prostě, když tam jdeš, tak ta voda je neprůhledná absolutně, to je úplně černý jako... takže vyloženě máš takovej pocit, že po tobě může někdo šáhnout.“ (V. H., žena, 26 let, rozhovor proveden 12. 1. 2016)

- Nepomucko; Plzeň – jih
- 5.B.55 Vodníkovovo místo

Vodní plochy a mosty 14

„... ale v Planý si myslím právě, že u jednoho rybníka to bylo taky, že se tam utopila paní a od té doby se tomu rybníku víceméně všichni vyhybaj. Teďkon si zrovna tuten rybník prostě vybral pán pro sebevraždu...“ (V. G., žena, 26 let, rozhovor proveden 13. 1. 2016)

- Rybník v Plané; Planá u Mariánských Lázní
- 4.D.91* *Místo s temnou minulostí* (Dům / hrad / podzemí / vodní plocha / les aj., kde se v minulosti odehrálo něco špatného, k sobě přitahuje sebevrahy.)

Vodní plochy a mosty 15

„Tak nevím, jestli by ti do toho zapadal takovej kriminální případ, co se stal kousek od Boleveckejch rybníků, asi to bylo za první světový války. Tak šly prostě dvě slečny, dostaly výplatu, byly to nejlepší kamarádky. Tý jedný se líbily boty tý druhý, tu holku tam jako fakt prostě nemilosrdně popravila,

spadnul jí tam ještě medailonek její, no a voni tak jako policajti prostě pátrali a nakonec zjistili, že to byla tuta holčina, tak si odseděla jeden rok, myslím, a pak jí o nějakých sto metrů dál tam zabil prostě chlap o třicet let dýl, kdy ona jako ho měla jako milence, a on se s tím nějak nemoh smířit, že není jenom jeho... a to nevěděl. Ona prostě tu minulost tajila. No, tak prostě ji zabil. A pak policajti jako že tohle je jako nějaký povědomý. No, tak jako karma funguje.“ (V. G., žena, 26 let, rozhovor proveden 13. 1. 2016)

- Okolí Boleveckých rybníků; Plzeň – město
- 3.A.120 *Zavražděný se mstí svému vrahovi* (Doplnění epizody v rámci typu: Duch zavražděného na místě, kde byl zabit, po nějakém čase zabije či pomůže zabít svého vraha.*)

Vodní plochy a mosty 16

„Čert! Hm, tam je pověst, že tam je čert třeba, jo. Že vlastně máme u Kralovic Voleský rybník, a tam někde poblíž je údajně nějaký kámen, no a tam se jako říká, že tam je čert, ale jako nic jsem jako neslyšela od lidí, že by jako ho tam viděli, jo, to asi ne, ale říká se to podle té pověsti vlastně, že je tam nějaký otisk kopyta v tom kameni.“ (K. Š., žena, 27 let, rozhovor proveden 26. 1. 2016)

- Voleský rybník, Kralovicko; Plzeň – sever
- 2.F.15 *Čert se vyskytuje na jistém místě*

8.4 Lesy

Lesy bývají obvyklým dějištěm démonologických pověstí v rámci tradičního folkloru, avšak ani dnes není výjimkou vyprávění o setkání s nadpřirozenou entitou, ať už v hlubokých lesích daleko od civilizace, nebo v městském lesoparku (Pohunek 2015b: 60). Tak jako na jiných místech zde narativy

osob mohou souviset jak s nešťastnou událostí, jež se zde v minulosti skutečně odehrála, tak především nebo pouze s pocitem, že les „se nějak chová“, že tam dotyčnou osobu „nechce“, že les „nutí člověka k odchodu“. Takováto personifikace lesa je pozoruhodným jevem, který může být zapříčiněn jak souborem velkého množství živých a divokých entit, které v lese žijí (ať už jde o stromy či lesní zvěř), tak snad také faktem, že se ve většině případů jedná o rozlehlé části krajiny, které mohou na člověka působit tak, jako by vstoupil do jiného světa, který má svá vlastní pravidla.

Lesy 1

„Jinak třeba tam máme v Kralovicích les, tam už jsem slyšela i několik jakoby historek o tom, že tam prochází ta tzv. dračí linie, to znamená nějaký jako silový místo, jo, kde se třeba můžou zjevovat nějaký přízraky. Já i vim, vybavuju si tu cestu tam, jo, v podstatě je to taková obyčejná, možná i betonová cesta, kterou tam postavili dřív vojáci, který tam byli, a myslím, že jsem tam jako i slyšela takový různý jako historky, že třeba jeden kluk tam chodil se psem jako na procházku, že tam na tý cestě potkal husity, husitské vojsko, prostě mi řek [...] že tam nějaký ty husity viděl, no, že prej údajně tam měli v Kralovicích nějaký tábor. Potom tam je náhrobek, tam se prej zastřelil nějaký voják, takže se říká, že tam ta duše jakoby je. Z druhý světový, nebo spíš z doby jako po tý válce. No a ještě zase takhle podél tý cesty jsou takový skály a tam se třeba říkalo, že tam jsou trpaslíci. Jo, jako že prostě bydlí v těch skalách, no [...] Jinak já jsem slyšela o tom, že ten les je takovej zlej. Že údajně podle nějaký pověsti tam zmizel v oblaku mlhy nějaký povoz s koňma, tam říkali jako. Já jsem se ho bála jednu dobu docela, toho lesa. [...] přičemž se říká, že v horní polovině toho lesa jsou ty přízraky takový častější. Nevim, to jsem jako fakt slyšela od jedný paní, ta i tvrdila, že se tam údajně zdržuje nějaká bludná duše. Jestli jako toho

vojáka, nebo... ten tam má pomník, jo, ale. Ten les je takovej zákeřnej [...].“
(K. Š., žena, 27 let, rozhovor proveden 26. 1. 2016)

- Les v Kralovicích; Plzeň – sever
- 4.A.20 *Skupina lidí*
- 4.D.45 *Duch v lidské podobě se zjevuje na určitém venkovním místě*
- 5.C.5. *Trpaslík*
- 4.A.80 *Strašidelný kočár*
- Negativní pocit

Lesy 2

„V hlubokém lese je rozpadliště (nějaké staré opevnění). Říká se, že kdo k němu dojde, začne jej zkoumat, zamotá se mu hlava a kníže, který tam kdysi byl, ho začaruje. Bude u něj muset pár let sloužit a poté ho pustí domů, ale domov již nenajde.“ (X1e, studentka 1. ročníku SŠ, dotazníkové šetření provedeno 22. 2. 2016)

- Šumava – Sušicko; Plzeň – jih
- 4.E.15 *Bludné místo*

Lesy 3

„Jednou mi mamka vyprávěla historku ze Šumavy. Byla jsem malá a strašně jsem se bála. Že běhá po lese ruka a říkají, že je to krvavá ruka. Že odnese vždy zlobivé děti do lesa.“ (X1w, studentka 1. ročníku SŠ, dotazníkové šetření provedeno 22. 2. 2016)

- Les na Šumavě; blíže nespecifikováno
- 4.A.76* *Krvavá ruka* (Po lese běhá krvavá ruka a ponechává si zlobivé děti.)

Lesy 4

„Kamaráda prý sledovala ta malá holka z lesa. On ji viděl a nevěděl, co má dělat.“ (X1x, student 1. ročníku SŠ, dotazníkové šetření provedeno 22. 2. 2016)

- Hněvkovský les; Plzeň – sever

- 4.A.5 *Strašidelné zjevení*

- Dle informátora se na místě zjevuje duch malé dívky v bílé halence a pozoruje kolemjdoucí z lesa.

8.5 Louky, pole, mýtiny, aleje, parky

Na rozdíl od lesů bývají tyto plochy více přehledné a není zde tolik prostoru pro fantazii, která si tam, kde je na první pohled lidskému pohledu část krajiny skryta, jedinec představuje nejrůznější nadpřirozené, nebezpečné, či přinejmenším zvláštní entity. Avšak i zde se odehrávají dle informátorů zvláštní setkání s něčím pro člověka neobvyklým, zejména s něčím, co dotazovaní popisují jako UFO (Unidentified Flying Object neboli neidentifikovaný létající předmět). Částečné vysvětlení by bylo možno nalézt pravděpodobně v louce, poli či mýtině jakožto jakési pomyslné přistávací ploše pro tyto mimozemské návštěvníky či pozorovatele. V jiných typech démonologických pověstí a narativů hrají tyto lokality odlišnou roli, a to jako místo, kde se prohání například podivný kočár s koňmi a duchem zemřelého majitele panství, kde jezdí na kole bezhlavý cyklista, či jako místo, kde vrah v kápi pronásleduje své oběti.

Louky, pole, mýtiny, aleje, parky 1

„Hm, takový ty kruhy v obilí, ale nevim. Neznám nikoho, kdo by mi vyprávěl, jo, stalo se mi tohle... Spíš jako: tak jsem slyšel, že známej viděl... Ale kruhy v obilí maximálně.“ (P. K., žena, 35 let, rozhovor proveden 16. 11. 2015)

- Nespecifikováno

- 4.A.151* *Kruhy v obilí* (V obilí se vytvoří kruhy, nikdo neví, kde se vzaly. / Jsou připisovány ženci. / Jsou připisovány UFO.)

Louky, pole, mýtiny, aleje, parky 2

„Třeba strejda, že von hodně chodí na tramp a když vlastně šel z lesa na pole, tak nad tím polem, že se objevily talíře, najednou že z nich vyšlehy nějaký světelný kužele a zmizely a že v tu chvíli mu prej jako něco píplo na zádech, asi teda mobil, že jo, v batohu, a že ho z toho málem kleplo. Ale nejlepší je, že vždycky se těm lidem na to odpoví „kolik jsi toho vypil?“.“ (K. Š., žena, 27 let, rozhovor proveden 26. 1. 2016)

- Nespecifikováno

- 4.A.70 *Světelný či ohnivý úkaz* (Doplnění epizody v rámci typu: Člověk spatří různé světelné či jiné úkazy (létající objekty), které si vysvětluje jako UFO.*)

Louky, pole, mýtiny, aleje, parky 3

„Třeba mi říkal i jako otec, že prostě on jezdil dřív s kamionem, jezdil třeba takhle hodně po nocích a to že viděl jako věci, no. Že prostě ten talíř, někde na nějaký mýtině, že viděl nějaký prostě svítící talíř, a teď že von zastavil, že jako to nějak nemoh vstřebat a ten talíř že se rozletěl proti němu a zmizel. A máma ještě jako mu říkala, že byl zlítej jako kanón a von říkal, že ne, a já si taky myslím, že nemoh, když řídil ten kamion, že jo (smích).“ (K. Š., žena, 27 let, rozhovor proveden 26. 1. 2016)

- Nespecifikováno
- 4.A.70 *Světelný či ohnivý úkaz* (Doplnění epizody v rámci typu: Člověk spatří různé světelné či jiné úkazy (létající objekty), které si vysvětluje jako UFO.*)

Louky, pole, mýtiny, aleje, parky 4

„Jo tak... No, jasně, tak to se u nás taky povídalo, že v těch polích jsou takový ty koláče a že to dělali UFOni. Pak taky nějaký blázen vyfotografoval něco, že asi se mu povedlo nějak dobře vyfotit nasvícenou oblohu, že to vypadalo, jako že je tam létající talíř...“ (V. H., žena, 26 let, rozhovor proveden 12. 1. 2016)

- Nepomucko; Plzeň – jih
- 4.A.151* *Kruhy v obilí* (V obilí se vytvoří kruhy, nikdo neví, kde se vzaly. / Jsou připisovány ženci. / Jsou připisovány UFO.)
- 4.A.70 *Světelný či ohnivý úkaz* (Doplnění epizody v rámci typu: Člověk spatří různé světelné či jiné úkazy (létající objekty), které si vysvětluje jako UFO.*)

Fenomén UFO se v pověstech a folkloru obecně začíná masivně objevovat až po druhé světové válce, kdy částečně odvrátil pozornost kolektivní narativní kultury od poltergeistů, duchů a přízraků zemřelých, více personalizovaných nadpřirozených bytostí, které ve druhé polovině 19. století částečně nahradili abstraktní elementární démonické bytosti, jako jsou kupříkladu hejkalové, vodníci a čarodějnice (Janeček 2008a: 62). UFO však, co se folkloru týče, není dle některých odborníků ničím jiným, než inovací jeho výše zmíněných tradičních předchůdců, kdy i v popisovaných příbězích o únosech létajícími talíři lze spatřovat paralely s tradičními pověstmi o únosech vílami či skřítky (Janeček 2008a: 63).

V těchto zdokumentovaných narativech¹³ západních Čech se neobjevuje popis konkrétních postav „mimozemšťanů“, nýbrž jen obecné popisy létajících talířů či světelných úkazů, přičemž některým z nich je věřeno a jsou informátory spojovány s fenoménem UFO, některým nikoliv.

Co se deskripce samotných postav týče, obecně je velmi rozšířena verze s tzv. „šedivcem“ (*grey*), která má několik rozličných interpretací. Tak například dle neurologa Stevena Novella jsou rysy návštěvníků z vesmíru spojeny s asociacemi vyšší inteligence (např. odlišný tvar lebky značící velkou mozkovnu). Podle jiné teorie filozofa Michaela Grosse mohou tyto příhody o nadpřirozenu obecně a konkrétně i o UFO reflektovat naše kolektivní vědomí, kdy šedivec znázorňuje postavu hladovějícího člověka a symbolizuje tak vinu pociťovanou obyvateli vyspělých zemí vůči zemím Třetího světa (Janeček 2006: 66). Co se další deskripce UFO týče, bývají často zmiňovány kruhy v obilí, které by měly být s tímto fenoménem spojovány. Tento jev se mohl přetransformovat z tradičních pověstí o postavě zvané *žnec*, která je typickou postavou například pro oblast Chodska, ale i mnoho dalších částí Čech:

A¹⁴: „[...] *Když se jede tady [...] na Horšovský Týn, tak to nevím, k čemu to přisoudit, ale tam je na pravý straně, tam je vždycky obilí, a tam jsou vždycky úplně položený fleky, který prostě vždycky padnou, je to na určitým místě, a kdo to dělá?*“

Žnec obecně mohl poroučet mj. i počasí a nechával za sebou v obilí kruhy či pruhy popáleného obilí s prázdnými klasy (Korandová 2006, 111; Dobrovolná 2016: 7).

¹³ V sekci narativů s názvem „Ostatní“ je uvedena další verze narativu o UFO, jelikož však nebyl narativ situován na konkrétní místo zařaditelné do vytvořených kategorií, je příběh umístěn právě tam. Další historiky týkající se fenoménu UFO jsou zařazeny do skupiny příběhů „Narativy, u nichž jsou informátoři přesvědčeni, že se udály přímo jim“.

¹⁴ Toto označení opět nesouvisí s výzkumem prováděným v rámci disertační práce, nýbrž s dřívějším výzkumem v rámci práce bakalářské obhájené na Katedře antropologie Filozofické fakulty Západočeské univerzity v Plzni (Dobrovolná 2012).

Interpretace dle Carla Gustava Junga, který byl prvním odborníkem z oblasti humanitních věd, jenž si povšiml rostoucího zájmu o fenomén UFO, je taková, že tyto historiky vycházející z kolektivního nevědomí reflektují lidské tužby, nikoliv však na osobní úrovni ega jednotlivého člověka, nýbrž spíše na bázi již zmíněného kolektivního nevědomí, kdy archetypální základ těchto příběhů plyne z obav z možné jaderné katastrofy či mezinárodního konfliktu. Příběhy o UFO tedy vyjadřují kolektivní podvědomé přání nalézt jakousi vyšší moc, jež by zachránila svět (Janeček 2008a: 64; Jung 1999: 13–33).

Louky, pole, mýtiny, aleje, parky 5

„A třeba říkala mi mamka, protože ona byla ve skautu, tak že taky nějaký kluci, nevzpomenu si přesně to místo, někde u nás, a že taky jakoby nějak v noci šli a bylo to na louce a najednou prostě viděli kočár s koňma, prostě jakoby průvod, no a pak zmizeli, že jo (smích).“ (P. L., žena, 26 let, rozhovor proveden 12. 1. 2016)

- Nespecifikováno
- 4.A.80 *Strašidelný kočár*

Louky, pole, mýtiny, aleje, parky 6

„Já znám akorát u nás na Tachovsku, že nám tam jezdí v černym kočáře s černým koňma nebo černýma psama, tak nám tam po áleji jezdí Husmann. Prostě v nějakym 16. století vlastnil tachovský panství. A od tý doby, oni ho nějak vyhnali, nebo já nevím přesně, jak to bylo, tak ho vyhnali a vod tý doby von se našťval a vždycky jezdí mezi jízdárnou, nevím, jestli znáš jízdárnu ve Světcích u nás, a von se našťval a vod tý doby nám tam jezdí a straší. Údajně tam byl jeden rytíř, kterej se mu nějak postavil, nevím přesně, jak to je, to mám nějaký překroucený. Údajně to byl nějaký rytíř, kterej se mu

postavil v tom lese, co je za jízdárnou, a nějak se tam prostě do sebe pustili no a od tý doby tam je prostě někde v tom lese taková nějaká rádoby kaplička, nebo něco, a tam u tý kapličky se nějak potom ten rytíř propadl do země a zůstala tam po něm jenom helma. A ta helma tam je prej někde pořád, v tom lese. No a jsou tam taky asi tři nebo čtyři pověsti, já nevím, jak byly, jedna byla, že tam byl rytíř a hledal tam někde v lese taky nějakou zakletou princeznu, nebo jak, nebo někoho, že ji někdo unesl asi... No, a že se propadl u tý kapličky a že místo tý helmy, že tam bývá asi 14 světýlek.“ (N. V., žena, 25 let, rozhovor proveden 12. 1. 2016)

- Tachovsko
- 3.A.10 *Krutý pán*

Louky, pole, mýtiny, aleje, parky 7

„... potom je ještě Planá u Mariánských Lázní, to mi vyprávěl kamarád. Jestli je to pravda, nebo to byl vliv drog, nevím, ale na jednom poli se prej zjevuje bezhlavý jezdec na kole. Nevím, proč na kole, ale zjevuje se tam na kole vždycky na jaře, když je nějaký to setí, tak se tam vždycky objeví a kamarád ho prej taky viděl. Měl by mít oblečení tak z třicátých let, takhle nějak, ta první světová – druhá světová a jede na kole (smích). A to kolo je taky z tý doby, klasický kolo.“ (L. R., žena, 26 let, rozhovor proveden 14. 1. 2016)

- Planá u Mariánských Lázní
- 4.D.45 *Duch v lidské podobě se zjevuje na určitém venkovním místě*

Motiv bezhlavého jezdce či rytíře je obvyklý v tradičních pověstech, v těch současných již méně. Tím spíše, jedná-li se o netradiční dopravní prostředek, jakým je v tomto případě kolo s odhadovanou datací do meziválečného období. Toto strašidlo nemusí vždy škodit (Lecouteux 1997: 110), může se jen prohánět na koni, kole či jiném dopravním prostředku,

aniž by komunikovalo s okolím. Dokonce se nemusí jednat vždy o bezhlavého člověka, nýbrž i o zvíře. Na hranici Bavorska a Čech se kupříkladu měl zjevovat bezhlavý kůň (Lecouteux 1997: Tamtéž).

Louky, pole, mýtiny, aleje, parky 8

„No tenkrát tam našli nějakýho voběšence, fakt, to bylo ted'ko někdy v létě nebo na jaře, tak tam reálně fakt takhle našli voběšenýho chlapa. Nevim kde, někde asi u cesty, to jsem jako takhle až nezjišťoval, ale zrovna v tý době jsem tam docela jako chodil, tak jsem si říkal „ty jo“, tak člověk z toho takovej divnej pocit má, že jo...“ (M. K.1, muž, 26 let, rozhovor proveden 21. 1. 2016)

- Borský park; Plzeň – město
- Zvláštní pocit

Louky, pole, mýtiny, aleje, parky 9

„U nás v Kralovicích, v takový prdeli, údajně nějakej chlap v kápi honil po parku s nožem v ruce nějakou holku a vona zdrhla, samozřejmě, někam do nějakýho vchodu. A já i dokonce vim, kde to je, mimochodem u mojí babi za barákem je ten parčík, a já když ten parčík vidim, tak mně to přijde jako totální ale hovadina. Takovou blbost, ale tomu prostě bych nevěřila fakt ani jako za mák. To je prostě takovej parčík, to není ale park, jako třeba támhle někde na Borech, nebo... to je prostě taková zahrádka v podstatě. A tam ji honil, v Kralovicích, s kápí. No prostě demence úplně hrozná jako.“ (K. Š., žena, 27 let, rozhovor proveden 26. 1. 2016)

- Kralovice; Plzeň – sever
- 4.F.* Vrazi, perverti, záškodníci a další na první pohled reálné postavy a jevy; 4.F.5 *Muž v kápi pronásleduje člověka* (Muž v kápi

pronásleduje s nožem / se zbraní člověka. Člověk se zachrání útekem do domu.)

Louky, pole, mýtiny, aleje, parky 10

„No tam akorát ve Slatině, to je vlastně kousek od těch Chanovic, tam je ten Čertův náramek, tam mu měly z baťohu vypadnout ty kameny. [...] Ono je jich tam víc a je tam i dokonce viklan, viklan Kadov, to je za tou Slatinou. Tam se měl nějak vsadit sedlák s čertem, jo, že ten čert měl něco postavit, prostě nějakou hradbu nebo zeď, nebo něco takovýho a musel to stihnout do té doby, než zakokrhá kohout. No a von to nakonec nějak... asi to nestih a von nějak jak pospíchal, tak mu nějak měl vypadnout z toho baťohu, z vaku, a to jsou právě nějaký ty náramky.“ (M. K.2, žena, 27 let, rozhovor proveden 1. 4. 2016)

- Louka; Slatina, Kadov; Plzeň – jih
- 2.F.75 *Člověk se zachrání před čertem zadáním nespíitelného úkolu* (Doplnění epizody v rámci typu: Člověk se s čertem vsadí, že do rána / do zakokrhání kohouta postaví stavbu/zeď, čert to však nestihne, zanechá po sobě na místě stopy – kameny, cihly apod.*).

8.6 Hřbitovy

Hřbitov je zcela specifické místo, kde se zejména v tradičním folkloru vyskytovaly rozličné nadpřirozené bytosti a jevy, zvláště pak umrlci, duchové a další. Hřbitov (stejně jako některá další místa, jako např. les) hraje negativní, či přinejmenším „strašidelnou“ roli zejména v noci, kdy jsou některé smysly člověka utlumeny a na řadu tak přichází lidská fantazie. Již samotná lokalita hřbitova má v sobě jisté „předvědní“ toho, že na daném místě se nacházejí zemřelí lidé. Již tento samotný fakt může mnohdy jitiřit

pocity člověka a tradiční či současná pověst negativní emoce ještě více umocní.

Hřbitovy 1

„A že ona tam prostě byla stezka odvahy pro malý děti a pro větší ze srandy a že tam byl nějakej oběšenec... Jen nevím, jak se to jmenuje, je to prostě v okolí Trnový, tam takhle přes kopce lesem je starej hřbitov. No a tam jako že tam byl nějakej oběšenec a pověšenej jako ze slámy ne a todlento. No a vždycky se tam dával každej rok a pak ho tam nějak nedali a děcka přišly, ne, že ještě, když jsme uklízeli ty svíčky z lesa, aby to neshořelo, tak že jsme ještě neuklidili toho oběšence. Trenér byl pak bílej jako stěna, protože oni ho nevěšeli. Prostě to okolí... je někde na kopci a mezi lesama tak zastrčenej hřbitov takovej starej, že o tom nikdo moc neví a to je teda hodně děsivý jako místo, ty vole. Nepříjemný, vopravdu nepříjemný. Já tam měl strašně hnusnej pocit. A tam někde byl ten oběšenej.“¹⁵ (V. F., muž, 29 let, rozhovor proveden 16. 1. 2016)

- Trnová, u Horní Břízy; Plzeň – sever
- 3.A.105 *Sebevrah*
- Negativní pocit

Typická současná pověst tradovaná v prostředí dětských táborů byla poprvé zachycena v 80. letech minulého století, podobné zkazky o oběšencích existovaly však již mnohem dříve a objevují se v tradičních pověstech a dalších folklorních vyprávěních (Janeček 2006: 274).

¹⁵ V souboru narativů s názvem „Ostatní“ je uvedena zkrácená verze pověsti o oběšenci, avšak nebyla situována na konkrétní místo, proto jsou tyto dva příběhy v textu oddělené.

Informátor byl na tomto táboře přibližně před sedmnácti lety od provedení rozhovoru a dodnes věří, že se tento příběh ve skutečnosti odehrál. Blízkost hřbitova nepříjemný pocit a působení strašidelné historky zřejmě umocnily.

Hřbitovy 2

„No, vlastně u všech hřbitovů mám divnej pocit, no a vlastně tam ještě u nás v Černicích, tam vlastně došlo i ke znásilnění, u hřbitova, takže tam myslím, že se lidi moc neshromažďujou, ještě je to na takovym větrnym pahorku nahoře, takže tam jako lidi se tomu vopravdu vyhejbaj.“ (P. H., žena, 30 let, rozhovor proveden 21. 1. 2016)

- Okolí hřbitova v Černicích; Plzeň – město
- Zvláštní pocit

Hřbitovy 3

„No, potom jsem třeba slyšela, já nevím, kolem třeba hřbitovní zdi, že třeba se tam... a možná spíš teda ti duchové, že u tý hřbitovní zdi se můžou třeba zjevit a někomu něco třeba říct, nebo tak, jo.“ (K. Š., žena, 27 let, rozhovor proveden 26. 1. 2016)

- Nespecifikováno
- 4.A.5 Strašidelné zjevení

Hřbitovy 4

„Já bydlím v Prádle a přímo u nás je starej hřbitov a my, když jsme měli stopovačku a ona už skončila, tak já jsem šla se ještě na chvíli projít, to bylo už ve dvanáct v noci, večer, nebo někdy, no tak tam je starej hřbitov, jsem šla kolem něj a já tam vždycky bud' v noci, nebo večer – ráno a při světle nic – tak já tam vždycky v noci vidím někoho, nějakou osobu. Já jsem se schovala za strom, já jsem se tam šla kouknout [...] já jsem po kouskách

takhle jsem tam pořád koukala, a když jsem tam pak šla, nic tam nebylo.“
(Zx5, žákyně 5. třídy ZŠ, rozhovor proveden 10. 2. 2016)

- Hřbitov v Prádle; Plzeň – jih
- 4.A.5 *Strašidelné zjevení*
- 4.A.30 *Postava náhle zmizí*

8.7 Hradý a zámky

Hradý a zámky bývají výraznými optickými dominantami kraje, k nimž se váže nespočet pověstí spadajících spíše do tradičního folkloru (Pohunek 2015b: 55). Tyto tradiční pověsti mohou být vyprávěny též v současnosti, kdy bývají přebírány zejména z literatury či od průvodců během komentovaných prohlídek. Nicméně také v dnešní době se v repertoáru narátorů lze setkat s naracemi odehrávajícími se v tomto prostředí, ať už se jedná o příběh, či pouhý osobní „zážitek“ s nadpřirozenými bytostmi, potažmo jevy. Otázkou je, nakolik je tento příběh či „zážitek“ ovlivněn „předveděním“, tzn. tím, že do hradu či zámku a jeho okolí vstupuje člověk již se znalostí jeho historie, popř. se znalostí neblahých událostí, jež se v minulosti skutečně staly a jež se mohly nějakým způsobem „otisknout“ do daného místa. Hradý a zámky nebývají místem, kde by docházelo k setkání s nadpřirozenými entitami náhodou, ale jsou to cíleně vyhledávané lokality, kde se člověk touží přiblížit dějinám a případně prožít nezvyklý zážitek (Pohunek 2015b: 57). Současné pověsti a narativy z těchto míst lze interpretovat jako „... potvrzení významu místa, doklad toho, že je stále schopné emočně působit – což je role, která se od něj očekává.“ (Pohunek 2015b: Tamtéž).

Hrady a zámky 1

„... o tom Horním hradě a to mám vlastně taky z ústního vyprávění, protože tam se dost často jakoby lidi scházejí, prostě přespávají tam a starají se o ten hrad a tam právě koluje historka, to sem si teda i zažila na vlastní kůži, protože je to příšerný, když ti to někdo takhle vypráví, že už dávno se o ten hrad staral nějaký mladej kluk, prostě aby tam bylo čisto, aby turisté to tam nepoškozovali a ten vlastně se tam jednoho rána objevil prostě mrtvej. Jeho mrtvola. A motorka, na který jezdil, se objevila strašně daleko jako od toho místa a od té doby prostě, údajně, tam někdo straší. Že když tam někdo přespává, tak se tam ozývají různé zvuky a někdo tam chodí a pak, když ti to někdo takhle vypráví a ty tam spíš a pak tam jako slyšíš nějaký ty zvuky, nebo tak, tak to je hrozný, no... [...] Voni ho tam našli jako mrtvolu, takže údajně tam prostě takhle strašil.“ (M. H., žena, 28 let, rozhovor proveden 22. 7. 2015)

- U Karlových Varů (výjimka)
- 4.D.75 Na místě spojeném s násilnou smrtí straší

Hrady a zámky 2

„Pak znám ještě vlastně z Chanovic, tam odkud pocházím, je to vlastně kousek od Nepomuku, je to Plzeňsko. Tam se říká, že... já nevím, jestli to můžu nazvat pověstí, ale tam totiž na konci druhý světový války, tam byl majitel toho zámku, on byl Němec. No a přijeli tam partyzáni za minutu dvanáct a zastřelili ho tam přímo před tím zámkem a od té doby se říká, že on tam straší. A jako je to takový zvláštní, protože já jsem tam třeba byla večer, mamka tam dělala účetnictví v jiné místnosti... je to zámek, slouží to jako škola. No prostě po té desátý hodině večer ti tam začnou zvláštně vrzat parkety a začneš se tam prostě cejtit divně. A už jsem to nezávisle slyšela od několika lidí. A i mně osobně jako se to stalo, ale já nevím, já jsem trochu

magor tady v tom, ale tak člověk občas něco takového zvláštního cítí, asi jsou tam nějaký prostě energie, nevím.“ (M. K.2, žena, 27 let, rozhovor proveden 1. 4. 2016)

- Zámek v Chanovicích; Plzeň – jih
- 4.D.20 *Duch hřmotí v domě (poltergeist)*
- Zvláštní pocity

Zde se objevuje motiv Němce z období druhé světové války jakožto poltergeista – ducha, jenž hřmotí a projevuje se například přemísťováním předmětů. Věrohodnost příběhu má být potvrzena informátorčiným vlastním zážitkem, kdy popisuje, že se na uvedeném místě cítila zvláště a následně dodává, že to, co sama zažila, slyšela od více osob nezávisle na sobě.

Vrzání parket ve starých budovách bývá více než obvyklé. Dřevo jistým způsobem pracuje a může se zdát, že se zvuky z něj linoucí ozývají zvláště večer a v noci, kdy fantazie člověka může vyvolávat jisté hypersenzitivní vjemy a pocity. Bývá to však způsobeno zejména tím, že večer a v noci se obvykle zklidní doprava, utiší se venkovní hluk, čímž pádem mohou tyto, jinak běžné, zvuky vyniknout. Informátorka se v tomto narativu opět zmiňuje o energiích spojených tentokrát se zvláštním pocitem, tudíž opět vyvstává otázka, zda by se takto podivně cítila i v případě, kdy by neznala historické pozadí a příběh daného místa.

Hrady a zámky 3

„Mně se spíš teda stalo, to bylo v nějakým zámku, už si teda nevzpomenu, ale stalo se mi to už několikrát, že na nějakých místech, na nějakých většinou zámcích jsem cejtila, jako kdyby tam se mnou někdo byl, ale bylo to

příjemný, ne, že bych se jako bála. Bylo to fajn, no.“ (M. K.2, žena, 27 let, rozhovor proveden 1. 4. 2016)

- Nespecifikováno

V tomto narativu spojeném s prostředím zámku se informátorka zmiňuje o energiích či silách, avšak nepřímo, což je na hranici mezi pojmy *duch*, jenž v popisech nabývá spíše konkrétních obrysů a podob (duch člověka či zvířete), a *fluidum* (neurčité vlnění, cosi, co vyvolává pocit). Výjimečně je zde energie spojena s příjemnými pocity, v provedeném výzkumu se objevují spíše pocity negativní či zvláštní.

Hrady a zámky 4

„...na Radyni, tak že je tam pověst o Radoušovi... že tam žil nějaký Radouš, měl ženu a ta mu rodila děti, který měly oslí uši. On vždycky všechny zabil, i tu ženu nakonec a říká se, že tam vlastně celá rodinka straší na Radyni.“ (L. R., žena, 26 let, rozhovor proveden 14. 1. 2016)

- Hrad Radyně; Starý Plzenec; Plzeň – město
- 4.D.75 Na místě spojeném s násilnou smrtí straší

Hrady a zámky 5

„Z plzeňských jsem zaslechl, že na Radyni straší Radyňák, krutý bývalý pán hradu.“ (T. B., muž, 33 let, rozhovor proveden 23. 1. 2016)

- Hrad Radyně; Starý Plzenec; Plzeň – město
- 3.A.10 Krutý pán

Hrady a zámky 6

„Co se okolí Plzně týče, napadá mě snad jen pověst o Radoušovi a vzniku a zániku Radyně a hlavně jeho více než dvaceti zavražděných manželek

a dětí, které po něm podědily oslí uši, kozlí bradku a kančí zuby.“ (M. L.2, žena, 26 let, rozhovor proveden 24. 1. 2016)

- Hrad Radyně; Starý Plzenec; Plzeň – město

Hrady a zámky 7

„Hradnímu pánovi se narodil znetvořený bastard, který měl oslí uši a kančí nos. Vraždil své milenky a děti, jejichž hlavy nabodával na kůly kolem svého trůnu.“ (X2e, studentka 2. ročníku SŠ, dotazníkové šetření provedeno 22. 2. 2016)

- Hrad Radyně; Starý Plzenec; Plzeň – město

- Ke čtyřem výše uvedeným narativům: srovnání zde: Schiebl (1924: 25–44).

Radouš je regionálně specifickou folklorní bytostí pro oblast Plzeňska, přičemž ho lze „s trochou nadsázky označit za západočeského Krakonoše“ (Janeček 2008b: 711). Pověsti týkající se této postavy se místně váží ke zřícenině hradu Radyně. První zmínka o Radoušovi se vyskytuje již v *Hájkově kronice*, v níž je popisován jako syn charvátského vladyky Hrozislava. Pověsti o něm se mnohdy týkají jeho vzezření, kdy bývá popisován jako postava s oslíma ušima a někdy též s kančími kly, jež unášela panny z okolí, plodila s nimi syny, kteří vypadali stejně znetvořeně, jako sám Radouš, a poté je vraždila (Janeček 2008b: Tamtéž). Dle Václava Krolmuse by měl Radouš představovat pohanské božstvo, které místní lidé uctívali před příchodem křesťanství (Kročá 2008: 784).

Hrady a zámky 8

„Z Nepomucka tady je známá pověst o zazděné šlechtičně, kdy tahle šlechtična se zamilovala do nevhodného partnera a její krutý otec ji tedy

zazdil na Zelené Hoře a údajně do dneška tam straší, no, ale nevěřím.“ (P. K., žena, 35 let, rozhovor proveden 16. 11. 2015)

- Zelená Hora u Nepomuku; Plzeň – jih
- 4.D.75 *Na místě spojeném s násilnou smrtí straší*

Hrady a zámky 9

„Ta jeptiška se zamilovala do myslivce a měli spolu dítě a ten, jakoby ten král, nebo kdo to byl, tak ten, jak byl tady na Zelený Hoře, tak nechal zazdít to dítě a vona ho teď furt hledá jakoby, ten duch, furt hledá to dítě. Protože vona potom vodešla do nějakýho kláštera... von jí nechal zazdít za nějakej krb...“ (Zy4, žák 4. třídy ZŠ, rozhovor proveden 10. 2. 2016)

- Zámek Zelená Hora; Plzeň – jih
- 4.D.75 *Na místě spojeném s násilnou smrtí straší*

Hrady a zámky 10

„Jo! Já jsem si vzpomněl, že na Zelené Hoře, tak že tam byla Bílá paní. Někde na nějaké okenní římse, nebo tak nějak.“ (Zy5, žák 5. třídy ZŠ, rozhovor proveden 10. 2. 2016)

- Zámek Zelená Hora; Plzeň – jih

Hrady a zámky 11

„Na Zelený Hoře je to strašidlo... No, nějaký tý zámecký paní, co měla dítě s myslivcem, jak zazdili to dítě a vona že tam chodí po tom zámku a hledá to dítě.“ (Zx8, žákyně 8. třídy ZŠ, rozhovor proveden 11. 3. 2016)

- Zámek Zelená Hora; Plzeň – jih
- 4.D.75 *Na místě spojeném s násilnou smrtí straší*

Hrady a zámky 12

„Černá paní na Zelený Hoře, která hledá zadržané dítě. Vo tom myslivcovi to se k tomu váže. Oni byli do sebe zamilovaný a ono se to potom zjistilo a ona dožila svůj život v klášteře.“ (Zx9, žákyně 9. třídy ZŠ, rozhovor proveden 7. 3. 2016)

- Zámek Zelená Hora; Plzeň – jih

8.8 Silnice, cesty

Silnice a cesty obecně lze taktéž řadit jak do tradičního, tak současného folkloru. V minulosti byly cesty spjaty s dopravním prostředkem, jenž mohl v pověstech a narrativech sehrát významnou úlohu, jako například strašidelný kočár zjevující se pocestným, ale též kočár, na který kdosi naskakoval či který kdosi stavěl a chtěl svézt, přičemž záhy zmizel (3.A.115 - *Mizející stopařka*) (Brunvand 1993: 13). V dnešní době na silnicích a dálnicích hraje častěji úlohu modernější dopravní prostředek, jakým je automobil či motocykl.

Silnice, cesty 1

„Jo, tak tohle bylo u Bezvěrova, protože nad těma Mariánkama je ženská. Tam je vopravdu řada svědků: „No, my jsme ji odvezli do Mariánek a vona tam prostě najednou není.“ (smích).“ (V. G., žena, 26 let, rozhovor proveden 13. 1. 2016)

- Silnice u obce Bezvěrov; Plzeň – sever (Video z roku 2011 ukázané v televizních zprávách znázorňuje mužskou postavu, která podle

člověka, který jev natočil, chtěla zachránit muži ve vánici život – aby nepokračoval v cestě.)

- Silnice u hotelu Nimrod; Mariánské Lázně (kraj Karlovarský) (Podle informátorů se zde zjevuje mizející stopařka.)
- 3.A.115 *Mizející stopařka*
- 4.A.30 *Postava náhle zmizí*

Silnice, cesty 2

„Viděla jsem ve zprávách, že někde u Plzně, ale teď si nejsem úplně jistá, na jakou to bylo stranu, jestli směrem na Nepomuk, nebo na druhou stranu, tak že jel chlap v noci ve vánici, musel jet teda hrozně pomalu a tvrdil najednou, že mu prostě přes cestu přešel jako duch, jako nějaký obrys nějakýho chlapa a za tím snad ještě druhej obrys nějakýho chlapa. Měl to dokonce natočený na kameře, proto to bylo tak hrozně unikátní, protože teda to ukázali v těch zprávách. Ale já jsem se nejdřív toho lekla, ale nakonec jsem prostě usoudila, že to tam prostě nevidím (smích), nevim. Ale tak to je jedna duchařská současná, co se tady říká.“ (A. K., žena, 25 let, rozhovor proveden 1. 11. 2015)

- Silnice u Bezvěrova; Plzeň – sever
- - 4.A.6* *Duch na cestě* (Řidiči se zjeví duch na silnici či cestě těsně před vozem a zmizí.)

Silnice, cesty 3

„No já teď nevím na jaký silnici to tady někde, je to hned u Plzně, není to směr Nepomuk, je to jinej směr na Bezvěrov, nebo takhle, to už je dlouhodobej jev, popisuje to víc řidičů, jak to někdo natočil, bylo to ve zprávách, já nevim teďko nějak na začátku prosince, jak byl chvilku sníh, tak to někdo natočil, nebo možná už je to rok, tak to někdo normálně natočil na

video, že tam prostě někdo prošel a ve sněhu pak nebyly žádný stopy, je to zachycený na kameře.“ (V. F., muž, 29 let, rozhovor proveden 16. 1. 2016)

- Silnice u obce Bezvěrov; Plzeň – sever
- - 4.A.6* *Duch na cestě* (Řidiči se zjeví duch na silnici či cestě těsně před vozem a zmizí.

Silnice, cesty 4

„Jak se objevil duch, když jeden pán jel autem večer ve sněhu.“ (X1r, studentka 1. ročníku SŠ, dotazníkové šetření provedeno 22. 2. 2016)

- Silnice u obce Bezvěrov; Plzeň – sever
- - 4.A.6* *Duch na cestě* (Řidiči se zjeví duch na silnici či cestě těsně před vozem a zmizí.

Silnice, cesty 5

„Televizní noviny, kde natočil řidič ducha přecházejícího přes cestu.“ (X3a, studentka 3. ročníku SŠ, dotazníkové šetření provedeno 22. 2. 2016)

- Silnice u obce Bezvěrov; Plzeň – sever
- - 4.A.6* *Duch na cestě* (Řidiči se zjeví duch na silnici či cestě těsně před vozem a zmizí.

Silnice, cesty 6

„Jedna příhoda se stala na Plzeňsku, bylo to ve zprávách. Šlo o to, že muž jel ve velké vánici autem přes místo, kde umřel jeho přítel. Muž tvrdí a má i nahrávku, jak vidí „ducha“, který před ním mává rukama. Domnívá se, že to byl jeho přítel, který ho chtěl upozornit na to, že ta cesta je nebezpečná.“ (X1v, studentka 1. ročníku SŠ, dotazníkové šetření provedeno 22. 2. 2016)

- Silnice u obce Bezvěrov; Plzeň – sever

- - 4.A.6* *Duch na cestě* (Řidiči se zjeví duch na silnici či cestě těsně před vozem a zmizí.
- 4.B.15 *Duch zachrání člověka před nebezpečím* (Doplnění epizody v rámci typu: Duch se zjeví člověku, aby nepokračoval v cestě, kde by jej čekal úraz či smrt.*)

Silnice, cesty 7

„Maminy kolegyně z pošty roznášela poštu a šla po silnici. Proti ní jelo auto, srazilo by ji, ale měla pocit, že ji někdo zatáhl za ruku. Dříve tam měl autonehodu jeden pán a umřel a měl tam pomníček, tak je možné, že to byl on. Ale taky to mohla být náhoda.“ (X2x, studentka 2. ročníku SŠ, dotazníkové šetření provedeno 22. 2. 2016)

- Plzeňsko; blíže nespecifikováno
- 4.B.15 *Duch zachrání člověka před nebezpečím* (Doplnění epizody v rámci typu: Duch zasáhne/stáhne člověka do bezpečí, aby člověk nebyl zraněn či usmrcen.*)

Silnice, cesty 8

„A ještě nějaký podobný třeba s tím stopařstvím? Kde figuruje vlastně duch, znáš? Jmenuje se to Vanishing hitchhiker, Mizející stopař...“

„To bylo s tou... jo. Počkej, to taky někdo říkal. To bylo, jo, s duchem nějaký holky, mám pocit. Že vlastně někdo jel z diskotéky a nějaký prostě, nevím, skoro polňačce, nebo na nějaký silnici, ale jako mezi vesnicema, tak že právě nabral stopařku a že to byla nějaká holka a oni se moc jakoby nebavili, on jí vezl k nějakému domu, který měl cestou ten člověk, a pak vlastně najednou ta holka zmizela z toho auta. A když přijel k tomu domu, který mu jako řekla, že tam bydlí, tak když zazvonil na ten dům a ptal se na tu holku, jako jestli už není doma, nebo co se stalo, kde je, tak ten člověk,

který mu otevřel ty dveře, tak vlastně řekl, že žádná holka tam nebydlí a ptal se, kde ji jako nabral a on řekl jako na tom místě, kde ji nabral, a ten člověk řekl, že tam jako, nevím, před X lety zemřela jeho dcera a že to byla teda nejspíš asi ona, nebo co, to už se tam neříká, no.“ (K. D., autorka disertační práce, a M. H., žena, 28 let, rozhovor proveden 22. 7. 2015)

- Vesnice na Plzeňsku (nespecifikováno)
- 3.A.115 *Mizející stopařka*
- 4.A.30 *Postava náhle zmizí*

Silnice, cesty 9

„A zmizí, jo (pozn.: Mizející stopař). Jo, vo tom jsem taky slyšela, že prostě, nevím teďko kde konkrétně, to asi nebudu umět specifikovat, ale že prostě vezme stopaře a že zmizí, jo, a vobčas že zmizí u hřbitova, vobčas jako zmizí jen tak ledabyle prostě, kde se mu jako zamane.“ (K. Š., žena, 27 let, rozhovor proveden 26. 1. 2016)

- Nespecifikováno
- 3.A.115 *Mizející stopařka*
- 4.A.30 *Postava náhle zmizí*

Možná vůbec nejznámější a nejpoblárnější současnou démonologickou pověstí je *Mizející stopař/ka* (*The Vanishing Hitchhiker*) zachycená odborníky poprvé již ve 40. letech 20. století. Tato pověst je názorným příkladem toho, jak se určité prvky tradiční pověstí mohou přizpůsobit moderní době a reagovat na její dílčí technologická vylepšení. Zde je touto modernizací postihnut dopravní prostředek, který duch – většinou mladé mrtvé dívky - zastavuje a nasedá na či do něj. V minulosti tento dopravní prostředek tvořil vůz s koňmi, či kůň samotný, postupem času se z tohoto prostředku vyvinul v ústním folkloru bicykl, motocykl a automobil.

V některých verzích pověsti se objevuje dokonce vlak. Pověst se s největší pravděpodobností vyvinula z tradičních démonologických pověstí pocházejících z území Evropy, odkud byla transmitována díky emigrantům do USA (Janeček 2006: 38–39). V některých verzích příběhu zanechá duch ve voze nějaký předmět (knihu, kabelku, svetr, šátek apod.) či mokré stopy a kaluž vody na sedadle na důkaz své přítomnosti v automobilu (Janeček 2006: 40).

Interpretace podle amerického folkloristy Alana Dundese odkazuje na sexuální symboliku. Jelikož se zpravidla jedná o mladé dívky, kaluž vody na zadním sedadle dle tohoto autora znamená ztrátu panenství, neboť automobil je jedním z typických a častých míst, kde se odehrávají erotické zkušenosti teenagerů. Smrt mladé dívky tak symbolizuje defloraci a přerod „dívky“ v „ženu“, bloudění její duše pak reflektuje fakt, že se dívka již nikdy nenavrátil „domů“, čili k tradičním rodinným hodnotám (Janeček 2006: 41). Bloudění a neklid duše jsou pak o to více bezútěšné, pokud dívka při tomto aktu otěhotní, neboť otěhotnět v příliš mladém věku není ani v dnešní době zcela společensky akceptováno. Cykličnost a zjevování se ducha například v den výročí úmrtí pak může symbolizovat neustálý myšlenkový návrat ženy k osudnému roku a okamžiku otěhotnění či narození nechtěného dítěte.

Ne vždy se však jedná o duši mladé dívky, v některých verzích vystupuje starý muž, jinde zase například samotný Ježíš (Janeček 2007: 63), a než zmizí, pronese obvykle různá proroctví. Tyto případy se však týkají spíše zahraničních variant. Petr Janeček zachytil velice podobnou variantu pověsti z Plzeňska ve své sbírce *Černá sanitka: Druhá žeň* z roku 2007:

„To mi vyprávěla žena. Nějaký kluci jeli v autě a před Radyní někdo stopoval, tak ho vzali a on pak chtěl vystoupit u Radyně. Tak mu zastavili

a on vystoupil, ale když se podívali do zrcátka, tak tam nebyl, bylo to v nějakém úseku, kde se nemoh za nic schovat.“ (Janeček 2007: 63).

Silnice, cesty 10

„No, potom jsem slyšela další pověst vlastně o tom, že někdo jede na kole / na motorce přes les a za nim si někdo sedne. Jo, že prostě si jede někudy přes les a že za nim jako, když ucejtí nějakou tu váhu za sebou, tak že se jako neohlídne, že se bojí, a když takhle přejede ten les, tak že ta váha jakoby zmizí. I jsem třeba slyšela takovou pověst, že údajně třeba někdo z té trasy zemřel, takže ten dotyčnej tomu člověku přivez jakoby smrt, jsem třeba slyšela [...] No, možná třeba ta smrtka, nebo možná nějakej ten duch, to se prostě tak nějak jako neví, no. Zním to obecně, ale to, že tam takhle vozí tu smrtku, tak to jsem slyšela zase tam u nás.“ (K. Š., žena, 27 let, rozhovor proveden 26. 1. 2016)

- Kralovice; Plzeň – sever
- 2.C.15 *Smrt jako neviditelná tíže se nechá donést k umírajícímu*

Silnice, cesty 11

„Pak jsou hodně takový ty... Já znám spíš asi ty současný, co se jako říká, takový ty stopařský. [...] Jedna byla, že snad nějaká ženská jakoby, bylo to asi někde u obchodního domu, mám pocit. Že tam za ní přišel nějaký pán, jako jestli ho sveze, a ona byla sama, bála se, tak ho nevzala a pak ho někde cestou jako uviděla, když odjížděla z toho parkoviště a zželelo se jí ho, tak ho vzala do auta, on si k ní sedl a měl s sebou kufr, tuším že, a sedl si k ní dopředu. A pak po nějaký době vlastně řekl, že je mu hrozně špatně, jestli si může sednout dozadu a jí to přišlo nějak hrozně divný, tak odjela a vlastně zjistila, až když přijela domů, že tam zůstal po něm ten kufr, a když

ho otevřela, tak tam byla jakoby ta struna škrticí.“ (M. H., žena, 28 let, rozhovor proveden 22. 7. 2015)

- Nespecifikováno
- 4.F.* Vrazi, perverti, záškodníci a další na první pohled reálné postavy a jevy; 4.F.10 *Škrticí struna* (Vrah chce nenápadně uškrtit řidičku auta, ta mu však ujede. Na zadním sedadle pak žena nalezne kufřík se škrticí strunou. Vrah nikdy není vypátrán.)

Silnice, cesty 12

„Stopař sedící za osamělým řidičem, který na pumpě odejde z auta a zůstane po něm na zadním sedadle taška se strunou a rukavicemi.“ (T. B., muž, 33 let, rozhovor proveden 23. 1. 2016)

- Nespecifikováno
- 4.F.10* *Škrticí struna* (Vrah chce uškrtit řidičku auta, ta mu však ujede. Na zadním sedadle pak žena nalezne kufřík se škrticí strunou. Vrah nikdy není vypátrán.)

Také u této současné pověsti, zachycené poprvé ve Velké Británii v 70. letech 20. století (Janeček 2006: 30), existují různé varianty, stabilním motivem však zůstává genderové rozlišení aktérů pověsti – obětí (či hlavní hrdinkou) je v tomto případě vždy žena a agresorem je pokaždé muž (v české variantě povětšinou solidně vypadající muž v obleku) – a požadavek mužského aktéra přesednout si na zadní sedadlo automobilu (Janeček 2006: 27). Zbraně nalezené po stopaři na zadním sedadle se s odlišnými variantami mohou různit: v některých variantách se vyskytuje sekyra, jindy (a také nejčastěji) škrticí struna, či dokonce střelná zbraň. Chladné zbraně však, podle etnologa a folkloristy Petra Janečka, jasně převažují (Janeček 2006: 28).

Strukturálně se pověst podobá další známé současné pověsti s názvem *Vrah na zadním sedadle* (*The Killer in the Backseat*), kde v jedné z variant řidičku, zpravidla jedoucí samotnou autem uprostřed noci, zničehonic začne pronásledovat jiné auto. Řidička začne ujíždět, na konci však zjistí, že řidič druhého auta ji chtěl varovat před postavou, kterou zahlédl na zadním sedadle jejího auta. Zachránce (zpočátku domnělý pronásledovatel) ženy bývá zpravidla řidič trucku či černochoch, což dle některých badatelů značí strach majority, kde tato historika transmituje nejčastěji, z etnických menšin (Janeček 2006: 32), a tudíž je zde možné sledovat určitou démonizaci zástupců menšin či osob nějakým způsobem se „odlišujících“ od majoritní společnosti. Hrdinka pověsti o stopujícím vrahovi na zadním sedadle v českých variantách pověsti většinou vyvázne z nebezpečné situace sama, vlastními silami, v zahraničních verzích (USA) přichází zpravidla mužská pomoc v podobě pracovníka benzinové pumpy, policista, či jiná autorita (Janeček 2006: 33). To samé platí pro hrdinku pověsti týkající se zavražděné spolubydlící na vysokoškolské koleji, kdy v americké verzi většinou zachrání dívku pracovník kampusu, pošťák, ostraža a tak dále (Janeček 2006: 23).

V České republice by bylo možné pověst o stopaři interpretovat jako podvědomý strach z cizích mužů a ze stopařů obecně, kdy tito jedinci narušují náš zdánlivě bezpečný prostor automobilu, kde nám podle nás nehrozí žádné nebezpečí (alespoň ne zevnitř vozu). Cizí osoby tak jednoduše vnikají do naší osobní zóny a mohou nás ohrozit. Poselství by tedy mohlo být takové, že je dobré držet si odstup a nedůvěřovat jedincům, ať už mají na sobě oblek, či nikoliv a vypadají jakkoliv důvěryhodně a solidně. Lze zde také spatřovat skryté antifeministické sdělení, jelikož je v této pověsti obětí vždy žena. Narativ se tedy snaží prezentovat tradicionalistickou informaci, podle níž by osoby ženského pohlaví neměly

řídít automobil, a už vůbec ne samy a v noci. Řízení automobilu je dle zastaralého pojetí doménou mužů.

Silnice, cesty 13

„... přímo tady z Plzeňska, tu, nevím, jestli pověst vyloženě, ale příhodu, co jsem slyšel, když holka stopovala u Globusu nahoře, tak ji našli mrtvou v lese.“ (K. S., muž, 26 let, rozhovor proveden 1. 12. 2015)

- Okolí obchodního domu Globus; Plzeň – město

Silnice, cesty 14

„No a potom, tam jsem taky vlastně slyšela, že poblíž Kralovic je silnice a na té silnici se prej jednou jednomu pánovi zjevil duch, kterýho von doslova přejel. Že se mu zjevil přímo před autem a že ho projel, jo. A že potom třeba zjistil, že se tam oběsil soused zrovna. Takže jako když chci jet k sestře na návštěvu, tak musím jet právě po té silnici, tak se tam bojím, že jo, samozřejmě. Takže i to je takový jako dost nepříjemný, jako takhle pro někoho, kdo to prostě ví, no.“ (K. Š., žena, 27 let, rozhovor proveden 26. 1. 2016)

- Silnice u Kralovic; Plzeň - sever

- 4.A.6* *Duch na cestě* (Řidiči se zjeví duch na silnici či cestě těsně před vozem a zmizí. / Řidič projede skrz ducha v domnění, že přejel člověka. Po zastavení vozu nikoho v okolí nikoho nenachází.)

- Strach z místa

Silnice, cesty 15

„Hele, máme takový místo na... (pozn.: není rozumět), mezi Tění a Domažlicema. Tam je taková rovná silnice, říká se jí Chodská dálnice. Je

tam devadesátka, ale nikdo tam nikdy nejezdí devadesát. A tam je místo, kde se prostě pravidelně stávají bouračky. Vono se to jmenuje U Mlejna. Já bydlím asi pět set metrů od toho. A teďkon se tam udělalo ještě jedno místo, protože těsně jakoby, jak jsou tam ty benzínky, tak tam se stalo taky něco vošklivýho, tam umřely vlastně čtyři mladý holky, tak tam je vlastně takový místo, že kolem toho nechce hodně lidí chodit. Byla to bouračka, vyjížděly z té jedny benzínky a prostě je tam někdo srazil. Ale tam u toho Mlejna je to běžný, tam se to hodně často stává.“ (SŽ, žena, 19–24 let, rozhovor proveden 1. 12. 2015)

- Silnice na Domažlickou; Chodsko
- 4.E.16* *Místo, kde často dochází k dopravním nehodám* (Na místě dochází k častým dopravním nehodám, mnohdy z nevysvětlitelných příčin. / Duchové obětí dřívějších nehod zde bývají chápány jakožto původce nehod současných.)

Silnice, cesty 16

„Blbej pocit třeba mám, jak je na Borech, u toho Borskýho parku, jak je křižovatka, jak jezdí čtyřka a třicítka, tak tam se třeba nedávno zabil ten motorkář, ne? Naboural do toho autobusu a prej si zarazil krk do těla. To už je pár let, ale to není první bouračka takováhle tam, těch bouraček bylo víc, to je taky takový to divný místo, kde jsou furt smrtáky. Je to nepřehledný, ale to k tomu taky jako přispívá, tyhle ty negativní věci.“ (V. F., muž, 29 let, rozhovor proveden 16. 1. 2016)

- Silnice na Borech; Plzeň – město
- 4.E.16* *Místo, kde často dochází k dopravním nehodám* (Na místě dochází k častým dopravním nehodám, mnohdy z nevysvětlitelných příčin. / Duchové obětí dřívějších nehod zde bývají chápány jakožto původce nehod současných.)

- Negativní pocit

Silnice, cesty 17

„A potom se tady říkala jako legenda městská, že tady jezdí nějaká bílá Octávka, kterou řídil nějaký chlap, kterej prostě krade děti a mladý lidi, a my jsme se s tím vždycky strašili, když jsme šli domů z diskotéky. Ale to se nikdy nepotvrdilo. A pak se tady říkalo, že, to bylo nedávno, asi půl roku zpátky, že tady jezdí nějaký auto, kde jsou nějaký dva chlapi, který vobtěžujou děti, a to se pak zjistilo, že je pravda.“ (A. K., žena, 25 let, rozhovor proveden 1. 11. 2015)

- Nepomuk; Plzeň – jih
- 4.F.* Vrazi, perverti, záškodníci a další na první pohled reálné postavy a jevy; 4.F.15 Černá sanitka (Černá sanitka / bílá sanitka / vůz jiné barvy jezdí po okolí a unáší děti / dospělé lidi za účelem prodeje jejich orgánů.)

Silnice, cesty 18

„Tenkrát se snad nějaký případ stal, ale to je taky možná jedna pani povídala, ale tady přímo v Plzni na Slovanech, tak když jsem byl na intru, tak tady unesli někoho. Tak to nevím, jestli to má bejt pověst, nebo ne, ale prostě stalo se to. Nevím, snad to bylo nějak i ve zprávách, že prostě tady na kruháči nějaká holka šla, já jsem ji neznal, ale byla nějak ve druháku jako já tenkrát. No prostě přijelo auto, zastavili u chodníku zničehonic, vyskočili nějaký lidi, chytli ji, šup do auta a jeli dál. Prostě zmizela. Jak to dopadlo, už nevím, ale bylo to docela slušný haló. Navíc potom jsme slyšeli, je to asi rok, dva, v Praze zase našli nějaký rozřezaný těla, chyběly orgány...“ (V. F., muž, 29 let, rozhovor proveden 16. 1. 2016)

- Slovany; Plzeň – město

- 4.F.* Vrazi, perverti, záškodníci a další na první pohled reálné postavy a jevy; 4.F.15 *Černá sanitka* (Černá sanitka / bílá sanitka / vůz jiné barvy jezdí po okolí a unáší děti / dospělé lidi za účelem prodeje jejich orgánů.)

Silnice, cesty 19

„Taková ta klasická, že jezdí ta černá sanitka, která unáší děti. No asi na orgány, jak to znám z toho příběhu. Jenom děti, no.“ (F. S., muž, 25 let, rozhovor proveden 21. 1. 2016)

- Nespecifikováno
- 4.F.* Vrazi, perverti, záškodníci a další na první pohled reálné postavy a jevy; 4.F.15 *Černá sanitka* (Černá sanitka / bílá sanitka / vůz jiné barvy jezdí po okolí a unáší děti / dospělé lidi za účelem prodeje jejich orgánů.)

Pověsti a fámy o černém (někdy však naopak bílém) voze unášejcím děti či dospělé jedince, ať už kvůli orgánům, či z jiných důvodů, byly velmi oblíbené zejména v 80. letech 20. století a nejvíce jich bylo zaznamenáno v zemích bývalého východního bloku. S největší pravděpodobností se jedná o specifickou evropskou pověst s folkloristickým názvem *Černá volha* (*Black Volga*) a za oceán zřejmě nikdy příliš netransmitovala (Janeček 2006: 266). V USA u obdoby této historky bylo auto většinou řízeno taktéž cizinci či klauny (Janeček 2006: 269).

Do démonologických pověstí lze tyto příběhy řadit z toho důvodu, že mají opět pachatele, jimiž bývají cizinci (v České republice často německého původu), čili zde dochází k demonizaci osob odlišné národnosti od majoritní společnosti země, kde daná historka koluje. V několika verzích pověsti mají dokonce namísto lidí v sanitce, či obecně ve voze, jezdit nadpřirozené bytosti, které se podobají upírům. Sdělení pověsti je zde opět jasné –

promítají strach rodičů o jejich děti, kterým může být zvenčí nějakým způsobem ublíženo, zejména nějakými „zákeřnými cizinci“ (Janeček 2006: 269). Černá sanitka (či jakýkoliv vůz, jenž unáší děti) je tedy pedagogická pověst, která by měla děti varovat před tím, aby hovořily s cizími lidmi (nabízení bonbonů a lákání do automobilu) a aby se také například zdržovaly za tmy venku, kdy černá sanitka v mnoha variantách příběhu vyrážela na silnice. Lze říci, že černá sanitka tak částečně nahradila pedagogické strašidlo tradičních pověstí – klekánici (Janeček 2006: 271).

8.9 Náměstí a okolí

Náměstí sloužila již v minulosti jako přirozený střed města, ať už pro obchodní, či duchovní potřeby měšťanů – stával zde odedávna kostel či chrám, radnice a další významné domy sloužící veřejnosti, či honosně zdobené domy samotných movitějších obyvatel města, jak se lze dočíst již ve sbírce pověstí Jaroslava Schiebla z roku 1933 (Schiebl 1933b: nečíslováno). Toto centrum setkávání lidí nejrůznějších poměrů tak přirozeně bylo středobodem transmise fám i osobních pomluv, které mohly mnohdy vyústit v transformaci v pověst. Člověk žijící ve městě byl nucen si zde démonizovat odlišné věci, nežli člověk žijící na venkově, čili se nelze divit, že se středem zájmu numinózních pověstí mohla stát jak opuštěná zchátralá budova na okraji města, tak též honosně vyhlížející radnice v jeho centru.

Níže uvedené dokumentované pověsti vážící se k náměstí a jeho okolí vycházejí v drtivé většině z tradičních pověstí, zejména z pro Plzeňany všeobecně známé pověsti o andělíčkově (jedná se pouze o jednu z mnoha variant názvu pověsti i samotného místa). Pouze jeden zde uvedený narativ se týká vyloženě současnosti, kdy měl před několika lety skočit sebevrah

z věže katedrály sv. Bartoloměje. Není samozřejmě vyloučeno, že se jedná o zcela pravdivou událost, nicméně s tímto narativem se pojí pocitové vjemy informátora, tudíž z tohoto důvodu především sem byl narativ taktéž zařazen.

Náměstí a okolí 1

„Jsem si teď vzpomněla, tu pověst, ta je asi nejznámější tady v Plzni, o tom andělíčkoví na náměstí [...] Já to znám tak, že vlastně v kostele měl mít svatbu kat s nějakou jeho vyvolenou, ale oni ho do toho kostela jako kata nemohli pustit, tak vlastně ten obřad sice probíhal v tom kostele, ale on tam nebyl a nějakým způsobem vlastně, to nevím, jak přesně bylo, že tam prostě během toho obřadu stál tam, u toho andělíčka a že se ho nějak dotkl a kati maj mít nějakou jakoby moc prostě uzdravovat, léčit, a že tu sílu vlastně částečně přenesl na toho andělíčka za tím kostelem, a od té doby má ten andělíček jakoby moc uzdravovat nebo plnit přání, no, někdo říká, že i uzdravovat, někdo plnit přání. Já bych řekla, že to bylo tak nějak třeba 16. století...“ (M. H., žena, 28 let, rozhovor proveden 22. 7. 2015)

- Náměstí Republiky; Plzeň – město
- 4.E.36* *Místo přinášející štěstí* (Díky dotyku kata má dotýkané místo kouzelnou/léčivou moc. Místo přináší lidem štěstí, plní přání.)

Náměstí a okolí 2

„[...] docela zajímavý příběh o tom ošahaným andělíčkoví, jak to vlastně vzniklo a týká se to, myslím, zase kata, kdy kat se chtěl oženit a jako kat neměl přístup do kostela, tak byl zastupován, roli ženicha hrál jeho přítel a celou dobu toho svatebního obřadu se měl ten kat tedy modlit u toho andělíčka, držel se za něj a od té doby ten andělíček přináší štěstí. To je

zrovna věc, kam si chodím šáhnout vždycky, ale není to zase se strachem, je to pro štěstí.“ (P. K., žena, 35 let, rozhovor proveden 16. 11. 2015)

- Náměstí Republiky; Plzeň – město
- 4.E.36* *Místo přinášející štěstí* (Díky dotyku kata má dotýkané místo kouzelnou/léčivou moc. Místo přináší lidem štěstí, plní přání.)

Náměstí a okolí 3

„... ten andělíček tady na náměstí (pozn.: V Plzni), to vim vlastně o tom katovi, kterej... jsem to slyšela tak, že kat si chtěl vzít taky nějakou ženu, ale tím, že byl kat, tak neměl přístup do té katedrály, takže tu ženu si vzal jeho dvojník pro tu situaci a on jenom obcházel okolo té katedrály, když jakoby se děl ten sňatek a kleknul si na místo toho andělíčka a tam se modlil. A od té doby je tam jakoby ta aura toho štěstí, nebo něco takovýho. No, tohle je docela veselý. Právě mě to zaujalo, protože každé šahá na andělíčka a nic neví, a tohle mi vyprávěl náš pan učitel na střední. Takže ten kat se tam vlastně modlil a díky tomu je to tam takový příjemný. Nevím, jestli to štěstí působí, vždycky si na něj chodím šahat a zatím...“ (L. R., žena, 26 let, rozhovor proveden 14. 1. 2016)

- Náměstí Republiky; Plzeň – město
- 4.E.36* *Místo přinášející štěstí* (Díky dotyku kata má dotýkané místo kouzelnou/léčivou moc. Místo přináší lidem štěstí, plní přání.)
- Příjemný pocit

Náměstí a okolí 4

„Vo andělíčkoví? Jo, o osahánkovi, vidíš, na toho jsem zapoměla, jo, to je ten třináctej andělíček, jich má bejt třináct v té řadě a on má bejt třináctej přímo uprostřed, že by jich na každou stranu mělo bejt šest. A ten prostřední, teď je vlastně stříbrnej, protože je vosahanej, tak má jinou barvu. A tam, když lidi si sáhnou a něco si přejí, tak by se jim to mělo splnit. Ale

jako k tomu je taky nějaká konkrétní pověst, ale to asi dohromady nedám. [...] Něco asi o katovi, ale to asi čeče nevím... asi nějaké ženich, nebo? Měl před svatbou... Jakoby to znám, ale nemůžu si vzpomenout, jak to bylo přesně.“ (D. B., žena, 26 let, rozhovor proveden 26. 1. 2016)

- Náměstí Republiky; Plzeň – město
- 4.E.36* *Místo přinášející štěstí* (Díky dotyku kata má dotýkané místo kouzelnou/léčivou moc. Místo přináší lidem štěstí, plní přání.)

Náměstí a okolí 5

„Standardně pošahaného andělíčka, kdy kat nesměl mít svatbu v kostele a tak zůstal před kostelem, modlil se u stěny s andělíčky a pošahaného se držel, zatím co ho u obřadu zastupoval jeho bratr. Lidé se od té doby začali na andělíčka, kterého se kat držel, šahat pro štěstí, a tak má Plzeň svého pošahaného andělíčka.“ (T. B., muž, 33 let, rozhovor proveden 23. 1. 2016)

- Náměstí Republiky; Plzeň – město
- 4.E.36* *Místo přinášející štěstí* (Díky dotyku kata má dotýkané místo kouzelnou/léčivou moc. Místo přináší lidem štěstí, plní přání.)

Známá pověst, jež sice není zcela démonologická, avšak lidé si toto místo spojují s různými pocity, se odehrává před několika staletími přímo v plzeňské katedrále sv. Bartoloměje a v její bezprostřední blízkosti. Děj pověsti je konkrétně datován do 31. srpna roku 1739, kdy se dcera zemřelého plzeňského kata Jana Husa Dorota měla vdát za rakovnického mistra ostrého meče Jakuba Onesorch. Jelikož byl kat v této době považován za symbolicky nečistého, měl omezený přístup do kostela, tudíž jej v katedrále sv. Bartoloměje, kde se obřad odehrával, musel zastoupit kaplan. Během obřadu se Jakub Onesorch modlil u katedrály, a když vstával, zavadil levou rukou o jednoho z andělíčků na barokní mříži. Toto měly spatřit přihlížející starší ženy, které tuto informaci předaly dál širému

okolí, neboť se věřilo, že vše, s čím kat přišel do kontaktu, přináší štěstí. Lidé pak vždy, když šli kolem kostela, sahalí na tohoto katem „dotýkaného“ andělíčka (Chaloupková Košlíková 2013: 6–7).

Lze říci, že se v tomto případě jedná o pocitové centrum města Plzně a je možné zde pozorovat vliv tradiční pověsti na současnost.

Náměstí a okolí 6

„Já znám jednu tady přímo z Plzně. To je vo tom mrtvým, jak byl tady na věži [...] No, na Bartoloměji nahoře. A von měl nějak tu, že hlásil nějak na každou světovou stranu, troubil [...] von tam nějak troubil, ho pak nějak shodili z té věže a vod té doby se na tu stranu nějak už netroubilo.“ (M. K.2, žena, 27 let, rozhovor proveden 1. 4. 2016)

- Věž katedrály sv. Bartoloměje; náměstí Republiky; Plzeň – město

Náměstí a okolí 7

„Těch míst není moc, ale jsou. A nejsou zas tak ojedinělý. Jsou prostě místa, kde člověku není dobře. Třeba v Plzni u toho kostela na náměstí, já to tam nějak, nevím, ne, že nemusím, ale... nebo jestli je to tady v Plzni na náměstí, jestli je to vědomí toho, že tam někdo umřel, tam se mi nechce zdržovat, na tom místě.“ (V. F., muž, 29 let, rozhovor proveden 16. 1. 2016)

- Náměstí Republiky; Plzeň – město
- 4.D.75 Na místě spojeném s násilnou smrtí straší
- Negativní pocit

Náměstí a okolí 8

„... ta plzeňská věž. Přimo moje vychovatelka na intru, já jsem se s ní hodně bavil, tak že tam někdo skočil z té plzeňské věže, spáchal sebevraždu. Plzeňská věž, tam jako na kostele. Ale to vlastně není pověst, to se stalo,

protože ta vychovatelka byla dole a nevím, kdo to byl, jestli kluk nebo holka, tak dopadl kousek vedle ní. To právě popisovala. Říkala, že to bylo vopravdu hnusný takový, se rozprskla hlava.“ (V. F., muž, 29 let, rozhovor proveden 16. 1. 2016)

- Náměstí Republiky; Plzeň – město

Náměstí a okolí 9

„V Nepomuku na rychtě, ne, na tom náměstí malým, tak tam bejvala hladomorna, vězení... kde bylo vězení, jsou tihletí duchové, nebo je to minimálně nepříjemný místo na pobyt.“ (V. F., muž, 29 let, rozhovor proveden 16. 1. 2016)

- Přesanické náměstí, Nepomuk; Plzeň – jih
- 4.D.75 Na místě spojeném s násilnou smrtí straší
- Nepříjemný pocit

8.10 Domy, v nichž straší

Obytné domy lze považovat za jakousi „manifestaci řádu, spořádaného života“ (Pohunek 2015a: 148). Domov dle Jana Pohunka odráží identitu v něm žijícího člověka, kdy například neuspořádané a zanedbané obydlí může vzbuzovat lítost, ale též vyložený odpor a odsouzení, což může vést k demonizaci a stigmatizaci jeho obyvatel. Autor se zaměřuje především na opuštěné objekty, jež bývaly v minulosti něčí domovem, přičemž v souvislosti s tím zmiňuje v ústním folkloru obvyklé jevy jako kroky na schodech, otevírání oken či rozsvícené světlo v domě poukazující na možnost obývání objektu, které „mohou být v průběhu vyprávění chápány buď jako víceméně pasivní otisk minulosti, nebo jako projev aktivních sil (zpravidla dřívějších obyvatel), které jsou na místě přítomny a činí si na něj

nárok. Mezi duchem a bezdomovcem není z tohoto úhlu pohledu velký rozdíl... nedokonale manipulují se zanechanými artefakty, činí objekt potenciálně nebezpečným..." (Pohunek 2015a: 149).

Nejen opuštěné objekty však bývají démonizovány, vyskytuje se zde velice častý motiv ducha, jenž sužuje rodinu, či se zjevuje určitému členu domácnosti za účelem svého osvobození – mnohdy žádá tohoto člena rodiny o pomoc apod.

Domy, v nichž straší 1

„Pak ještě se mi stalo, třeba dva roky zpátky, umřeli pánové v baráku, to bylo rozmezí, já nevím, asi měsíc. A tam vopravdu jsi tak jenom šla po tom bytě a cejtla jsi instinktivně něco vedle sebe. Já jsem tomu nepřikládala váhu, ale přišli lidi, co tam jako třeba nikdy nebyli a prej „ty jo, není někdo v chodbě?“. A trvalo to skoro půl roku, než se ta energie tam jako nějak vyrovnala, ale reagoval na to pes, reagovali na to lidi, který jako jsou jindy dost racionální...“ (V. G., žena, 26 let, rozhovor proveden 13. 1. 2016)

- Dům v Plzni; Plzeň - město
- 2.A.55 *Zvíře je neklidné, když cítí nebezpečí*
- Zvláštní pocit

Narativ týkající se pocitu přítomnosti ducha zemřelého člověka, v tomto případě dokonce dvou lidí, dokazuje stále přítomnou víru v nadpřirozeno i v dnešní „racionalizované“ době, kdy by se tato víra mohla zdát již jakýmsi přežitkem. Postava činitele tohoto pocitu není nahrazena na první pohled reálnější bytostí či jevem, jako třeba vrahem, pervertem či jiným záškodníkem, ale je zde narovinu přiznána souvislost smrti a následného strašení duchem. V tomto případě není strašení až tak zjevné, duch zde

nevystupuje vyloženě jako poltergeist, avšak obyvatelé bytu, ale též návštěvníci, o něm vědí – *cítí* ho. Dostáváme se zde k, v současnosti vcelku typickému, jevu, a to k přechodu od popisu konkrétních postav k obecně vnímaným *energiím* a *fluidům*. Věrohodnost příběhu má být posílena tvrzením, že tuto energii vnímali mj. lidé, kteří na nadpřirozené jevy běžně nevěří – jsou „racionální“, ale též tvrzením, že na přítomnost ducha – energie reagoval pes. V podobných narativech bývá časté potvrzování „skutečnosti“ uváděním reakce zvířat, o kterých se tvrdí, že mají jakýsi šestý smysl, mohou vidět, co lidé nevidí, apod.

Interpretace textu se zde týká jak roviny osobní, tak roviny obecné, společenské. V osobní rovině, kde informátorka popisuje zvláštní pocity ohledně energií v bytě, kam se nově přistěhovala, se tyto pocity mohou pojit jednoduše s novým prostředím, jež si informátorka nedokáže racionálně vysvětlit, a proto je připisuje událostem, které se v domě staly. Po čase (v tomto případě přibližně půl roku) si na nový byt zvykne a prostředí jí přestane připadat cizí, což si asociuje s ukončením působení duchů těchto dvou zemřelých lidí. Co se týče roviny obecné, projevuje se zde opět již zmiňovaný celospolečenský jev, kdy narátoři zmiňují namísto konkrétních démonických bytostí, anebo v tomto případě zároveň s nimi, zejména energie, fluida, spjatá mnohdy s pocity jedince.

Domy, v nichž straší 2

„Moje sestřenice, ona bydlí taky v Myslívě a ona bydlí v bytovce, no a ona viděla v noci obrysy kabátu a klobouku a nějakýho chlapa a vona vzbudila svého manžela a ten ho taky viděl, a pak ještě babička ukazovala jí nějaký fotky, tak vona ukázala na toho chlapa a řekla, že to je von, ten duch, ten tam dřív bydlel.“ (Zy5, žák 5. třídy ZŠ, rozhovor proveden 10. 2. 2016)

- Byt v Myslívě; Plzeň – jih
- 4.B.35 *Duch je viditelný jen některému člověku*

Domy, v nichž straší 3

„A třeba moje sousedka má holčičku. Ted’ už to teda nevidí, protože víceméně do sedmi let by dítě mělo vidět duchy, než si to racionálně potlačí. No, oni se nastěhovali do novýho baráku a chodila tam právě ještě druhá moje kamarádka a ta se tam právě chtěla převlíct v pokoji, no a malá Verunka jako: „No ale teto, tady nejsme samy.“ a Tereza jako „Co?!“ a vona: „No, dyť je tady s náma to...“, já už právě nevím, jak se jmenoval. A ona právě na tu mojí kámošku Verču: „Veru, asi bys ji měla vzít na psychiatrii.“ a vona: „Já vim, já jsem o tom nechtěla mluvit, ale vona prostě furt jako něco vidí.“ Že ona, když ho popsala, tak on to byl opravdu bejvalej majitel. Ona tam prostě tu energii jako vnímala. Ona už to nevidí ted’ a už si to ani nepamatuje.“ (V. G., žena, 26 let, rozhovor proveden 13. 1. 2016)

- Dům v Plzni; Plzeň - město
- 4.B.35 *Duch je viditelný jen některému člověku*

Současná démonologická pověst o dítěti, které jediné vidí ducha, ale nikdo jiný z rodiny/z lidí žijících v domě, ne, patří dnes k typickým a oblíbeným vyprávěním. Věrohodnost příběhu je zde zdůrazněna přímou řečí, která má za úkol vtáhnout posluchače do děje, a dále dramatický závěr, kde když dítě ducha popsalo, ukázalo se, že se jedná o zemřelého bývalého majitele domu (v prvním příběhu pak o člověka, jenž tam dříve bydlel). Negování paměti aktéra – malé dívky – má za cíl zajistit, aby po pravdivosti narativu nebylo dále pátráno a bylo s ní nakládáno jako s holým faktem.

Opět je zde zmíněna energie spojená s výskytem ducha, kterou však nepopisovalo dítě samotné, nýbrž až informátorka během rozhovoru. Dítě

tedy popisovalo spíše to, co *vidělo* – konkrétní postavu – přičemž na základě tohoto popisu bylo zjištěno, o kterého mrtvého člověka se jedná (v prvním (Zy5) i druhém (V. G.) případě se jednalo o bývalého majitele či člověka, který na daném místě žil), kdežto informátorka, jež slyšela zprostředkovaně tento příběh, si jej rétoricky upravila a nahradila, či připojila ke konkrétní postavě i *pocit* energie. Vystává zde tedy otázka, zda se deskriptivní dovednost člověka mění s věkem a zda dítě tedy spíše využívá popisu spojeného s vizualizací a dospělý člověk s přibývajícím věkem pozvolna přejde od konkrétních postav a bytostí k neostrým obrysům a posléze k pocitům, což se projevuje skrze deskriptivu numinozity v pověstech a démonicky zaměřených příbězích.

Domy, v nichž straší 4

„Jo! Já už vim! [...] Kamarádka tady z Plzně, maj byt tamtim směrem... Kardinála Berana. A říkala prostě: „My, když jsme se do toho bytu přestěhovali, my jsme se tam necejtili dobře, furt nás tam něco sralo.“ No a že tam nechtěla spát sama, že furt nějaký jako šustění, jo, a nebo divný zvuky, nebo kroky, nebo to, a nejenom vona, ale i její přítel. No a pak že teda přijela k nim na návštěvu kamarádka, která má syna, co je autista. No a říkala [...], že už začínala řešit, co to v tom bytě je a že šla tomu klukovi zavazovat tkaničky a ten kluk jí povídá, že ten pán, co tady s nima bydlí, jak sedí prostě na tom gauči, že mu pomůžou. Voni jako. A Eliška úplně říkala: „Ty vole, mě polil pot“ a říkala „Kubíku, kde myslíš?“ „Tam.“ Von ukazoval na gauč, to voni maj takovou mezonetovou postel, do tý postele jakoby ukazoval. A Eliška jako dělala, že je frajerka „A prosim tě, dyť tam nikdo nesedí...“ a von: „Sedí, sedí.“ [...] A teď že jako vodjeli a pak jako za nějakou dobu volala máma toho kluka Elišce a říkala „Hele, já jsem z něho úplně nešťastná, z toho kluka. Celou dobu, co jsme jeli v tom autě, tak

prostě von povídal, že ten pán, co tam byl, jede s náma v tom autě.“ A prej jako nic a po nějaký době doma, tak seděli na gauči, a ten kluk najednou úplně zezelenal, zmodral, začal řvát jako kráva, prostě začal se úplně třást, úplně bez sebe a že prej ten pán je tam zase, že ho zase vidí, že je tam. No a že prej třeba seděli u snídane a ten kluk najednou vo tomhlenctom začal mluvit, že kamarádka s tím přítelem mu musí pomoct a tak a že von se s nim baví vobčas, s tím pánem jako. No a Eliška už v tu chvíli, už sháněli nějakýho duchaře, nějakýho prostě člověka, kterej tady s tím pracuje. Ten že tam přišel, nějak to jako to, poradil jim, co maj udělat, vzít nějaký věci, co tam tenkrát už byly v tom baráku, že je maj nějak vodvézt na hřbitov, nějak spálit něco, nevím, nějakěj rituál. A říkala, že jako vod tý doby dobrý, ale že si jako hledali vo tom bytě nějaký podrobnosti a přišli na to, že ještě za druhý světový války tam bydleli nějaký židi. A že se na ně prostě nějak přišlo, nějakěj průšvih a že právě někde v tom bytě, ale jako neví se stoprocentně na jakym místě, údajně teda asi na tý posteli, nebo kde, tak tam že měli zemřít dokonce dva lidi, že je měli zastřelit. A měl to bejt asi otec dítěte, nebo něco takovýho. Jo a že to dítě měl prostě takhle držet, nebo nevím, no a že by to mohlo bejt jako vono.“ (M. K.2, žena, 27 let, rozhovor proveden 1. 4. 2016)

- Byt v ulici Kardinála Berana; Plzeň – město
- 4.B.35 *Duch je viditelný jen některému člověku*
- 4.D.35 *Duch v domě je zažehnán*

V případě tohoto narativu platí podobné poznámky jako u předchozího příběhu, jen s tím rozdílem, že tento příběh je propracovanější a výjimečně se zde neodkazuje na pocíťování energií a nadpřirozených sil, ale na konkrétní postavu ducha zemřelého, kterou však opět mohlo spatřovat pouze malé dítě. Věrohodnost historky má být „potvrzena“ nikoliv citlivostí

zvířete na přítomnost ducha, nýbrž dohledáním informací současných obyvatel domu a následné zjištění, že zde došlo k zabití pravděpodobně dvou lidí. Specifikace zemřelých na osoby židovské národnosti ve spojení s obdobím druhé světové války může taktéž podvědomě přispívat k potvrzení věrohodnosti příběhu a podprahovému podsouvání, že ten, kdo by snad danou historku chtěl zpochybnit, bude pravděpodobně antisemita či popíratel holocaustu.

Domy, v nichž straší 5

„Moje kamarádka měla babičku, která měla velký dům, právě na Lochotíně, jak je ta vilová čtvrť, a ta se tam necejtila nikdy moc dobře a pak jakoby pátrala proč a zjistila, že tam za války se oběsili Němci, když vlastně utíkali prostě pryč, tak aby je nezajali, tak radši spáchali sebevraždu právě na tý půdě toho domu. Asi čtyři se tam právě oběsili a říkala, že právě v tom sklepě, tak třeba nic nevidí konkrétního, ale praskají tam zavařovací sklenice, hlavně ten pocit, že je fakt nepříjemnej... ta kamarádka, ta mi to vyprávěla, že třeba i padaly košťata, který byly normálně pověšený, tak najednou spadly, v tom domě. A pes, ten jakoby nechtěl vůbec vstoupit do domu, i když je zvyklej v bytě, tak prostě vždycky sedí před prahem a vůbec nechce dovnitř, tak to mi přijde zvláštní. Tak ti psi to vycítí.“ (L. R., žena, 26 let, rozhovor proveden 14. 1. 2016)

- Dům na Lochotíně; Plzeň – město
- 2.A.55 *Zvíře je neklidné, když cítí nebezpečí*
- 4.D.20 *Duch hřmotí v domě (poltergeist)*
- Negativní pocit

Domy, v nichž straší 6

„Já teda v tej Riegrovce, tam to bylo vždycky jenom o špatnym pocitu. S mámou jsme na to jakoby senzitivnější, takže jsme to tam cítily a pak jsem tam nechtěla bejt třeba večer sama. Kdežto když ted'ka jsme se přestěhovali jakoby do novostavby, tak tam je to úplně v pohodě, tam nic necítim, tam můžu bejt v pohodě večer, je mi to jedno, ale v tý Riegrovce vysloveně to bylo jakoby fakt blbý, no (smích)... Jako za tý druhý světový války, to se taky asi stalo leccos, no.“ (P. H., žena, 30 let, rozhovor proveden 21. 1. 2016)

- Dům v Riegrově ulici; Plzeň – město

- Negativní pocit

Druhá světová válka zde opět hraje roli jakéhosi potvrzení věrohodnosti a vážnosti příběhů, přičemž u prvního narativu (informátorka L. R.) nemělo dojít k zavraždění židů, ale oběšení Němců. V příběhu, v němž se vyskytují židé, se duch projevoval méně invazivně, zjevoval se jen občas a jen někomu, nijak obyvatelům neškodil. Jakmile se však jedná o Němce z druhé světové války, nacházíme zde přímo motiv poltergeista spojený s nepříjemnými pocity obyvatel či návštěvníků domu, projevy jako praskání skla, nevysvětlitelné padání předmětů z místa apod. V příběhu se tak odráží kolektivně sdílená interpretace negativní role obyvatel německé národnosti z období druhé světové války, která po historické stránce zanechala mnoho šrámů v historii českých domů a jejich obyvatel. Duch či energie tak v podobných případech odkazuje na to, jak informátoři vnímají, spíše zápornou, roli Němců a jejich možný přetrvávající pocit kolektivní viny. V prvním narativu (L. R.) se opět opakuje motiv psa, jenž slouží jako pomyslný indikátor paranormálních jevů (Pohunek 2015a: 134).

Domy, v nichž straší 7

„Tohle mi popisoval Luboš, že právě viděl u nich v baráku, prostě jenom vznášející se torzo těla. Mi říkal, že seděl na záchodě, a von má dva metry. A říkal, že to je takovej malej záchod a že když chce zavřít dveře, tak se mu tam nevejdou nohy, prej: „Tak jsem tam tak seděl, takovej bezbrannej, ne. A najednou slyším jako kroky, ale věděl jsem, že jako máma ani táta tu prostě nejsou, nikdo. Kočky byly prostě pryč, tak jsem si jenom říkal, že jsem tam tak bezbrannej na tom záchodě, co budu dělat (smích). Potom jsem tak jako viděl to torzo těla se tam vznášet...“, ženská to byla.“ (V. G., žena, 26 let, rozhovor proveden 13. 1. 2016)

- Horní Bělá; Plzeň – sever
- 4.A.15 *Neobvyklá ženská postava* (Doplnění epizody v rámci typu: Člověk spatří ducha ženy, jenž nemá celé tělo, nýbrž pouze torzo.*)

Domy, v nichž straší 8

„Tady? Tady jo. Tady byl obrovskej malér ve válce, tady byla dětská porodnice a tady to bombardovali. Bombardovali vlastně nádraží, tak jedna puma skončila tady, jedna byla na střeše, to jsme našli ještě střep, nějaký pumy byly vokolo, nevím, to tady našli nevybuchlý. Tenkrát jsem to možná slyšel ve zprávách, to je možná třeba osm let zpátky, tak tady to hasiči vybagrovávali s nějakejma pyrotechnikama, odváželi to vlastně na autě, tak tady byly pumy, no a tady to pozabíjelo hromadu lidí. Ten dvůr, tam byla porodnice. Jako mazec jako, jo. Jako jsou tu takový záchvěvy něčeho. Jako já jsem tady chrápal ještě teď nedávno, tak jsem se občas probudil v noci a občas něco zaslech, jako zavrzaní, nebo nějaký to... Ale jako samozřejmě to mohlo bejt od větru, nebo něco, ale stejně to na člověka hodí takovej... To je prostě starej válečnej barák.“ (R. C., muž, 35 let, rozhovor proveden 13. 1. 2016)

- Dům v Plzni u vlakového nádraží; Plzeň – město
- 4.D.75 *Na místě spojeném s násilnou smrtí straší*
- Zvláštní pocit

V tomto narativu lze opět nalézt spojení s druhou světovou válkou, kde se objevuje nejen odkaz na pro informátora známé místo (jako v minulém případě u příběhu s duchem viditelným pouze dítěti, v němž figuroval konkrétní dům, kde se mělo numinózně odehrávat), ale též veřejně známé místo – prostor u vlakového nádraží. V minulosti skutečně vybombardovaná lokalita ve spojení s funkcí tohoto prostoru – s porodnicí, dodává příběhu punc „pravosti“ a také může přivodit zvláštní pocit, neboť v něm vyvolává představy, kolik lidí a dětí zde muselo přijít o život.

Opět se zde vyskytuje odkaz na pocitové vnímání informátora, přičemž se nejedná vyloženě o pojmy jako *energie*, *síly* apod., ale o poznámku „*Jako jsou tu takový záchvěvy něčeho.*“. Otázka je, zda by informátor popisoval své pocity stejně, kdyby neměl tušení o historii budovy a okolí. Mnohdy totiž přistupujeme k místům, o nichž máme informace, že se zde v minulosti odehrálo něco negativního, s předem očekávanými pocity.

Domy, v nichž straší 9

„A vim, že třeba ještě jedna holka mi vykládala, že bydlela dřív s mámou v nějakym starym baráku, no a byl to činžák snad nějakej, no a že tam byla nějaká strašidelná půda a že tam byly stěny pokreslený nějakějma divnejma symbolama a písmenama a že tam prostě někdy jednou zahlídla postavu jako čerta, kterej chrastil řetězem. A potom že si vzpomíná jenom na to, že utekla, bouchla dveřma a utekla prostě pryč, jo. A že z toho byla šokovaná dost a taky prostě, taky si za tím stojí, taky si to jakoby nenechala nějakym

stylem odůvodnit, že prostě to bylo, já nevím, nějaká halucinace, nebo že si to třeba někdo vymyslel, nebo že se jí to zdálo, nebo že si z ní někdo dělal dobrou věc, ne. Vona si za tím prostě fakt stojí, jo, že prostě tam ta půda byla, že tam tu postavu viděla a že to tak prostě bylo, jo, takže doposud si za tím stojí.“ (K. Š., žena, 27 let, rozhovor proveden 26. 1. 2016)

- Kralovicko; Plzeň – sever
- 2.F.10 *Démonická podoba*

Domy, v nichž straší 10

„Ještě si pamatuju, že v jednom domě vedle Národopisného muzea v Plzni, jak je Gerlachovský dům, tak vedle je Chotěšovskéj, ale tenhle je jinde, teď nevím, jakou má barvu, hned vedle, nalevo od Národopisného muzea, tak v tom domě se říká, že žila nějaká rodina, měli psa, a na něco umřel, nebo nevím, a ten pes tam teďka chodí se zapálenou pochodní.“ (N. V., žena, 25 let, rozhovor proveden 12. 1. 2016)

- Okolí náměstí Republiky; Plzeň – město
- 4.A.40 *Neobvyklé zvíře*
- 4.D.15 *Duch se zjevuje v domě*
- Srovnání zde: Schiebl 1933b: 16

Pověst vycházející z tradiční předlohy se v ústním podání dochovala až do dnešní doby, kdy ji mohou obyvatelé Plzně a okolí ještě znát a šířit ji dále. Podobně, jako s příběhy týkajícími se Červeného mostu u Nepomuku na jihu Plzeňska, i zde máme tradiční pověst, jež se dochovala až do dnešních dnů.

Domy, v nichž straší 11

„Jo! U nás je bejvalej hotel, tam v tý naší oblasti někde, se musím podívat na název, ten si z hlavy nepamatuju, u Mariánek. Tak tam se sjíždí lidi, tam straší...“ (K. S., muž, 26 let, rozhovor proveden 1. 12. 2015)

- - Hotel Nimrod; Mariánské Lázně (kraj Karlovarský)
- 4.D.15 *Duch se zjevuje v domě*

Domy, v nichž straší 12

„Tak znám jednu z Mariánských Lázní, tam je starý hotel z 19. století, kde právě v roce 1890, nebo tak, byla jako svatba dvou lidí a došlo k tomu, že rodina toho ženicha mu zakázala, aby si zrovna vzal tu ženu... s tím, že on si ji teda na truc vzal, i přes nevoli tý rodiny. Došlo teda k tý svatbě, oni tam přespali jako na svatební noc. Ale s tím, že teda ta rodina byla strašně proti a chtěli anulovat sňatek a ta dívka byla tak nešťastná, že si v tom hotelu vzala život, skočila z balkónu. S tím teda, že i ten... jednodenní manžel, se z toho zbláznil a putoval do blázince. A co vim, tak se říká, že ta slečna tam straší... že vždycky jenom páry straší. Když je tam někdo samotnej, nebo když je tam skupina lidí, tak nic, ale jakmile je tam pár, tak vždycky v noci se v tom pokoji objeví a většinou nějakým negativním způsobem míří na tu ženu, vždycky toho chlapa nechává být a straší jenom ty ženský... Moje známá tam právě jednou byla, byla tam teda s manželem, slavili tam nějakou večírek firemní a byli právě v nějakym pokoji, a když v noci spala, tak jí jakoby ze stolku spadlo nějaký zrcátko, to ji vzbudilo a když to zrcátko zvedla, tak tam viděla tu dívku jako, v tom malym zrcátku, který spadlo. Vůbec nevěděla o týhle báji nic a vyprávěla mi to, a já jí právě nezávisle na tom říkám, že tady se říká tohle.“ (L. R., žena, 26 let, rozhovor proveden 14. 1. 2016)

- Hotel Nimrod; Mariánské Lázně (kraj Karlovarský)

- 4.D.15 *Duch se zjevuje v domě*

Jean Delumeau přichází se zajímavým postřehem, že pravděpodobně existuje spojitost mezi strašidly a nedokončením nějakého iniciačního rituálu, v tomto případě svatby. Tito náhle či nešťastně zemřelí jedinci tak zůstávají „zablokováni“ a nemohou dokončit to, co započali. Proto se dle některých teorií vrací na zem svoji úlohu dokončit. Podobným iniciačním rituálem je porod či křest, kdy se v pověstech objevuje velice častý motiv strašení nenarozených dětí, či dětí, jež nestihly být před smrtí pokřtěny – tzv. „nekřtěňátka“ (Lecouteux 1997: 32).

Domy, v nichž straší 13

„A ještě jsem slyšela jednu pověst o radnici a vlastně o Mansfeldovi, o vlastně důstojníku z řad Mansfeldových vojáků, že při obléhání města, během třicetiletý války Mansfeld obléhal Plzeň, pak ji dobyl nakonec, jako první vlastně dobyl Plzeň. A ta pověst říká, že jeden z jeho důstojníků se snažil ukrást poklad na plzeňský radnici, při tom svym, samozřejmě špatnym, činu byl zabit a jeho duch prý pořád na tý radnici straší, ale já jsem tam teda na tý radnici byla a straší tam akorát administrátor (smích).“ (D. B., žena, 26 let, rozhovor proveden 26. 1. 2016)

- Budova radnice na náměstí Republiky; Plzeň – město
- 3.A.36* *Zloděj městské pokladny* (Voják se snaží ukrást městskou pokladnu na radnici. Při činu je zabit a jeho duch po smrti na radnici straší.)
- Srovnání zde: Schiebl 1933b: 7

Domy, v nichž straší 14

„[...] jeden kluk šel v Plzni nějaký dům vyloupit a že se tam objevil duch a on omdlel a pak přišli ti majitelé toho domu a odvezli ho do nemocnice a on chcípnul (smích).“ (Zy5, žák 5. třídy ZŠ, rozhovor proveden 10. 2. 2016)

- Nespecifikovaný dům v Plzni; Plzeň – město
- 4.A.5 *Strašidelné zjevení*
- Paralelu k tradiční pověsti by snad bylo možno nalézt zde: Schiebl 1933b: 37–38, kde se nehovoří o duchovi, nýbrž o pasti na zloděje v podobě stroje simulujícího kostlivce s kosou. Zloděj taktéž na konci příběhu skončí odlišně – v této verzi zemřel, v tradičním obdobném příběhu „pouze“ oněměl.

Domy, v nichž straší 15

„Tak my jsme třeba doma zjistili, že máme ducha prababi, moji prababičku. Babička nám dala almaru, kterou měla naše prababička a od té doby, co ji máme, tak tam většinou se hejbou věci. A taky mi mamka říkala, že když je v domě jeden duch, tak tam nemůže vlézt další.“ (Zy5, žák 5. třídy ZŠ, rozhovor proveden 10. 2. 2016)

- Nepomuk; Plzeň – jih
- 4.A.100 *Různé zvláštní jevy*
- 4.D.20 *Duch hřmotí v domě (poltergeist)*
- 4.D.25 *Neobvyklé chování předmětů v domě* (Doplnění epizody v rámci typu: Nevysvětlitelné pohyby věcí v domě. *)

Domy, v nichž straší 16

„Tak tady určitě dřív bylo právo hrdelní a slyšel jsem, že tady bylo dost krutý vězení v domu U Lípy. Tak jsem slyšel, že tam se ozývají dodnes strašidelné zvuky.“ (Zy7, žák 7. třídy ZŠ, rozhovor proveden 7. 3. 2016)

- Dům U Lípy; Nepomuk; Plzeň – jih
- 4.D.75 *Na místě spojeném s násilnou smrtí straší*

Domy, v nichž straší 17

„Dříve v Plzni byla nemocnice, která byla oblíbená a najednou prostě lidé přestali do ní chodit a museli ji zavřít. Teď je to tam moc strašidelné místo. Ale někdy v noci se tam začne svítit v jednom okně.“ (X1j, studentka 1. ročníku SŠ, dotazníkové šetření provedeno 22. 2. 2016)

- Plzeň – město
- 4.D.20 *Duch hřmotí v domě (poltergeist)*

Domy, v nichž straší 18

„Ve škole v Kralovicích se prej kdysi zastřelil chlap, nahoře, dneska je tam počítačová učebna. Školník tam občas zažívá divný věci, třeba jednou nebo dvakrát se mu stalo, že všude po úklidu zhasnul a šel domů, a jakmile vyšel před budovu, tak viděl, jak se v tý místnosti svítí. Přitom si byl jistej, že tam zhasínal. Nebo taky tam jsou hodiny, takový ty starý s kyvadlem, no a on z nich vyndal ten vnitřek, aby je spravil, protože nešly, no a ono se to kyvadlo najednou začalo kejvat, bez toho vnitřku, což nejde! Jen tak. Tak na to koukal jako blázen.“ (K. Š., žena, 27 let, rozhovor proveden 26. 1. 2016)

- Škola v Kralovicích; Plzeň-sever
- 4.D.20 *Duch hřmotí v domě (poltergeist)*

Domy, v nichž straší 19

„Kamarád spal u svého bratrance, byli sami doma. Když spali (bratranec spal tvrdě), někdo prý otevřel dveře od pokoje a prošel se po něm. Nikdo jiný ale nebyl doma.“ (X1p, studentka 1. ročníku SŠ, dotazníkové šetření provedeno 22. 2. 2016)

- Nespecifikováno

- 4.A.100 *Různé zvláštní jevy* (Doplnění epizody v rámci typu: Člověk cítí přítomnost dalšího člověka v místnosti, i když tam nikdo jiný není. *)

Domy, v nichž straší 20

„V Plané je vyhořelá vila a povídá se, že tam dříve bydlela rodina, která se vrátila domů, a na balkoně měli na vodítku oběšené psy, kteří viseli přes zábradlí. Doteď tam prý v noci svítí světýlko.“ (X1s, studentka 1. ročníku SŠ, dotazníkové šetření provedeno 22. 2. 2016)

- Planá u Mariánských Lázní

- 4.D.20 *Duch hřmotí v domě (poltergeist)*

Domy, v nichž straší 21

„Šumava – mamina mi jednou vyprávěla o jednom domu na Šumavě, kde, myslím, muž zabil svoji ženu. Po několika letech tam jela mamka s přáteli na víkend a říkala, že měla zlý pocit z toho, že tam spala a stalo se jim i pár příběhů, které mi ale nechtěla říkat, protože jsem na to byla ještě malá.“ (X1v, studentka 1. ročníku SŠ, dotazníkové šetření provedeno 22. 2. 2016)

- Šumava; blíže nespecifikováno

- 4.D.75 *Na místě spojeném s násilnou smrtí straší*

8.11 Vysokoškolské koleje a internáty

Vysokoškolské koleje a internáty bývají oblíbeným místem pro vyprávění současných pověstí, a to na dvou úrovních – v první řadě jsou dějištěm strašidelných historek, o nichž se vypráví, v druhé řadě bývají mnohdy přímo místem, kde dochází k transmisi démonologických pověstí a dalších narativů, ať už těch, kde se místa děje a vyprávění navzájem shodují, či těch, kde nikoliv. Mladé dívky a chlapci si tak mohou předávat navzájem nejružnější příběhy přímo v autentické atmosféře těchto zařízení.

Vysokoškolské koleje a internáty 1

„Já nevím, kde jsem to přesně slyšela, ale vypráví se to, že vlastně na koleji, to nebylo specifikovaný, na jaký koleji, tak dvě kamarádky spolu prostě bydlely na pokoji a měly mít rande obě dvě, jedna měla jít, nevím, někam do kina, druhá snad jako do kavárny a jako neměly jít společně, tak se rozdělily, každá šla na to svoje rande. Ta jedna, když se pak vlastně vrátila na ten pokoj, tak jako tam viděla nějaký dvě siluety v posteli, tak si říkala, že u té kamarádky to rande teda dopadlo dobře a prostě rychle potichu odešla, protože s tím klukem se domluvila, že ještě jako něco podniknou, něco si tam šla jenom vzít na ten pokoj. A pak když se vlastně ráno vrátila, tak tam našla tu druhou holku zkrvavenou v posteli a tam byl právě vzkaz, jako že kdyby rozsvítila, tak ji taky zabije, no.“ (M. H., žena, 28 let, rozhovor proveden 22. 7. 2015)

- Plzeň
- 4.F.* Vrazi, perverti, záškodníci a další na první pohled reálné postavy a jevy; 4.F.20 *Rozsvěcet se nevyplácí* (Dívka na vysokoškolské koleji / na internátu je zavražděna. Její spolubydlící se nevědomky zachrání tím, že nerozsvítí, když přijde na jejich společný pokoj, kde se v téže

chvíli nachází i vrah. Spolubydlící se domnívá, že má dívka na pokoji chlapce, a odejde. / Spolubydlící se domnívá, že má dívka na pokoji chlapce, vezme si sluchátka a aniž by rozsvítila, jde si lehnout. Vrah poté nechá v místnosti vzkaz „Kdybys rozsvítila, zabil bych tě taky“.)

Vysokoškolské koleje a internáty 2

„... jedna je vyloženě kolejní, takový ty koleje nebo internát, že přišla holka z nějaký párty na pokoj, chtěla původně rozsvítit, normálně se oblíct, pak zjistila, že její spolubydlící spí, tak nerozsvěcela a šla normálně spát, ráno se vzbudila, pokud se nepletu, její spolubydlící byla mrtvá, a buď to byl vzkaz, nebo normálně na zdi krví napsáno „Máš štěstí, žes nerozsvítila“, nebo něco takovýho, něco v tomhleto smyslu.“ (K. S., muž, 26 let, rozhovor proveden 1. 12. 2015)

- Nespecifikováno
- 4.F.* Vrazi, perverti, záškodníci a další na první pohled reálné postavy a jevy; 4.F.20 *Rozsvěcet se nevyplácí* (Dívka na vysokoškolské koleji / na internátu je zavražděna. Její spolubydlící se nevědomky zachrání tím, že nerozsvítí, když přijde na jejich společný pokoj, kde se v téže chvíli nachází i vrah. Spolubydlící se domnívá, že má dívka na pokoji chlapce, a odejde. / Spolubydlící se domnívá, že má dívka na pokoji chlapce, vezme si sluchátka a aniž by rozsvítila, jde si lehnout. Vrah poté nechá v místnosti vzkaz „Kdybys rozsvítila, zabil bych tě taky“.)

Vysokoškolské koleje a internáty 3

„... co se třeba takhle vypráví, nebo co jsem já kdysi slyšela, tak je ta historka, víš co, někdo ti řekne, že to byla holka z vysoký školy, někdo řekne, že byla ze střední školy, takže těžko říct. Ten příběh, jak byly vlastně dvě spolubydlící, bydlely buď na intru nebo na koleji. A ta jedna nějak šla někam pryč, jako pařit, a ta druhá zůstala doma. A vona potom, jak v noci

někde byla, tak se vrátila zpátky na ten pokoj a nerozsvítila si, jenom si potřebovala něco vzít a viděla, že ona tam tak jako leží, tak nic prostě, že jako vodešla, no a když se ráno vrátila, tak šla do koupelny a tam bylo na zrcadle napsáno „Kdybys rozsvítila, tak bych tě zabil taky“. No a pak se vrátila do toho pokoje a tam ta její spolubydlící byla mrtvá. Tak tohleto jakoby znám, to vim, že se vypráví... tady z Plzně, vim, že to tu říkají lidi... samozřejmě každé říká, že tady se to stalo, na koleji tady někde, nevim, to už si nepamatuju, už je to dlouho.“ (P. L., žena, 26 let, rozhovor proveden 12. 1. 2016)

- Internát/vysokoškolská kolej v Plzni
- 4.F.* Vrazi, perverti, záškodníci a další na první pohled reálné postavy a jevy; 4.F.20 *Rozsvěcet se nevyplácí* (Dívka na vysokoškolské koleji / na internátu je zavražděna. Její spolubydlící se nevědomky zachrání tím, že nerozsvítí, když přijde na jejich společný pokoj, kde se v téže chvíli nachází i vrah. Spolubydlící se domnívá, že má dívka na pokoji chlapce, a odejde. / Spolubydlící se domnívá, že má dívka na pokoji chlapce, vezme si sluchátka a aniž by rozsvítila, jde si lehnout. Vrah poté nechá v místnosti vzkaz „Kdybys rozsvítila, zabil bych tě taky“.)

Vysokoškolské koleje a internáty 4

„No s tou kolejí jsem slyšel, že na těch kolejích nějaký vrah vlezl k někomu do toho, buď ho zabije bezdůvodně, anebo že někoho zabije, ten druhý má nějak štěstí, že jde pryč, nebo si toho nevšimne a pak najde vzkaz, třeba, že kdyby se vzbudila, nebo něco, tak že by ji zabil taky, kdyby nevodešla třeba.“ (V. F., muž, 29 let, rozhovor proveden 16. 1. 2016)

- Nespecifikováno
- 4.F.* Vrazi, perverti, záškodníci a další na první pohled reálné postavy a jevy; 4.F.20 *Rozsvěcet se nevyplácí* (Dívka na vysokoškolské koleji /

na internátu je zavražděna. Její spolubydlící se nevědomky zachrání tím, že nerozsvítí, když přijde na jejich společný pokoj, kde se v téže chvíli nachází i vrah. Spolubydlící se domnívá, že má dívka na pokoji chlapce, a odejde. / Spolubydlící se domnívá, že má dívka na pokoji chlapce, vezme si sluchátka a aniž by rozsvítila, jde si lehnout. Vrah poté nechá v místnosti vzkaz „Kdybys rozsvítila, zabil bych tě taky“.)

Vysokoškolské koleje a internáty 5

„Jo, z těch kolejí... no, tam jsem taky něco o tom vrahovi, že tam zabil nějakou studentku, ne? Že možná i nějaká její... takhle, vona tam nebyla sama, na tom pokoji, ale že ta spolubydlící odešla a že když se vrátila, tak že ji tam našla mrtvou, jo. A nebo, že si myslela, že tam má přítele, jo, a von jí tam jako znásilňoval ten vrah, nebo... A byl tam vzkaz, něco s tím světlem tam bylo, že nějak nerozsvítila, že tam šla potmě, jo, to jsem taky něco takovýho slyšela [...] s krví na zdi teda, jsem slyšela. [...] Ale vono hlavně, kde by tý krve tolik vzal, z tý oběti, aby počmáral celou zed’? To by ji musel asi rozřezat, ne, to fakt teda nevím, jak by to udělal prostě, taky mi to hlava nebere (smích).“ (K. Š., žena, 27 let, rozhovor proveden 26. 1. 2016)

- Nespecifikováno
- 4.F.* Vrazi, perverti, záškodníci a další na první pohled reálné postavy a jevy; 4.F.20 *Rozsvěcet se nevyplácí* (Dívka na vysokoškolské koleji / na internátu je zavražděna. Její spolubydlící se nevědomky zachrání tím, že nerozsvítí, když přijde na jejich společný pokoj, kde se v téže chvíli nachází i vrah. Spolubydlící se domnívá, že má dívka na pokoji chlapce, a odejde. / Spolubydlící se domnívá, že má dívka na pokoji chlapce, vezme si sluchátka a aniž by rozsvítila, jde si lehnout. Vrah poté nechá v místnosti vzkaz „Kdybys rozsvítila, zabil bych tě taky“.)

Tato historka se ve více variantách vypráví na mnoha vysokoškolských kolejích po celé České republice i v zahraničí a poprvé byla zaznamenána v roce 1961 ve Spojených státech amerických. Folkloristé ji označují jako *Smrt spolubydlící* (*The Roommate's Death*) (Janeček 2006: 21).

Typologická podobnost s jinými současnými hororovými pověstmi (v tomto kontextu si dovoluji označit tyto hororové pověsti v jistém smyslu za démonologické) je například v tom, že agresorem je zde muž a hlavní postavou bývá pasivně vystupující žena, jejíž pasivita a nečinnost zapříčiní smrt její spolubydlící. Motivace vraha v pověsti není jasně definována, více pozornosti je v těchto příbězích věnováno vzkazu, jenž pachatel zanechává na místě činu („Kdybys rozsvítila, zabil bych tě taky“, „Nejsi ráda, že jsi nerozsvítila?“ apod.). Vzkaz je ve své podstatě absurdní, jelikož může usnadnit práci policistům a pomoci jim tak snáze dopadnout pachatele díky případným otiskům, stylu písma apod. V některých variantách píše vrah svůj vzkaz tužkou na papír, v jiných rtěnkou na zrcadlo či krví oběti přímo na zeď pokoje. Průběh a detaily vraždy nejsou v příběhu důležité, podstatný moment je zde ten, když přeživší spolubydlící dle vzkazu zjistí, že když se vrátila pro zapomenutou věc do pokoje či šla nic netušíc potmě spát (například v domnění, že má spolubydlící na pokoji svého přítele a nechtějí být rušeni), byla s vrahem po nějaký čas v jedné místnosti. Motiv blízkosti agresora, jenž má možnost ženu napadnout, ale neučiní tak, není v příbězích tohoto druhu ojedinělý (Janeček 2006: 22).

Dle americké badatelky Beverly Crane může pověst reflektovat patriarchální hodnoty americké společnosti, kdy přichází pro dívku trest za opuštění domova – kde má v antifeministických představách žena své místo – a za to, že chtěla dívka intelektuálně soutěžit s muži (= studovat) (Janeček 2006: 23). Antifeminismus je tedy zjevný ve vícero současných pověstech.

Psychoanalytická interpretace pověsti nabízí dle folkloristy Michaela P. Carrola takové vysvětlení, že krvácející tělo (ať již probodnuté, rozřezané, či jinak zvenčí nerušené) zavražděné spolubydlící značí symbolicky strach mladých dívek ze zranění a případné bolesti, které si spojují se svým prvním pohlavním stykem (Carroll 1992: 225–234). Na tomto místě je potřeba podotknout, že v dnešní době je již jen málo dívek pannou v době, kdy přicházejí na vysokou školu, čili je otázkou času, kdy se tato pověst přesune plošně spíše na mladší studentky, a to studentky středních škol bydlících na internátech, kde jsou sice pravidla a tamní řád přísnější (přece jen se jedná mnohdy ještě o nezletilé dívky, které si na pokoj nemohou vodit pánské návštěvy), avšak v upravené verzi by něco podobného jistě uvěřitelné bylo. Na vysokoškolských kolejích se může tato pověst v ústním tradování udržet, neinterpretovala bych ji však jako strach z prvního pohlavního styku, nýbrž jako obecně strach z neznáma, z případné nevázanosti vysokoškolského života, z nebezpečí sexu na jednu noc s někým, kdo nám není dobře znám a kdo by nás, dle pověsti, mohl eventuálně i zabít (kupříkladu i přenosem nějaké nemoci během nechráněného pohlavního styku). Odvážnější interpretace by pak mohla znít tak, že smrt spolubydlící vyjadřuje nechtěné otěhotnění z pohlavního styku s někým neznámým, což znamená „smrt“ jejího studentského života a prudký obrat od lehkovážnosti ke starostem a povinnostem mateřství. Zakrvácené tělo zavražděné spolubydlící tak nemusí nutně symbolizovat obavy z deflorace, tj. z vnějšího poškození, nýbrž naopak z poškození zevnitř během porodu.

Pokud bychom pověst zasadili do kontextu samotného vyprávění nově přijatých studentek a přidali k němu určitou atmosféru, to znamená například prostor poloprázdné koleje v období prázdnin či víkendu, kdy se zde nepohybuje takové množství studentů, čímž se umocní jisté emoce, jako je

strach, napětí atd., lze z antropologického hlediska hovořit o určitém přechodovém rituálu, kdy dochází ke kolektivnímu sdílení těchto emocí, následnému uvolnění a „iniciaci“ (Janeček 2006: 25).

Vysokoškolské koleje a internáty 6

„No u borských kolejí se vyprávělo o úchylovi, který přepadával holky v noci a nabízel úplatu za sex.“ (V. S., muž, 25 let, rozhovor proveden 17. 1. 2016)

- Okolí vysokoškolských kolejí v ulici Borská; Plzeň – město
- 4.F.* Vrazi, perverti, záškodníci a další na první pohled reálné postavy a jevy; 4.F.25 *Pervert řádící v okolí kolejí* (V okolí vysokoškolských kolejí / internátu řádí pervert, který ohrožuje mladé dívky vracející se pozdě v noci na kolej/internát).

Vysokoškolské koleje a internáty 7

„Popravdě mě napadají snad jen koleje na Borský, kde jsem nějakou dobu bydlela. Tam se tradovalo, že kolem kolejí obchází úchyl a přepadá holky, co se sami vrací pozdě v noci na kolej. Na druhou stranu tomu nedalo moc práce uvěřit, protože okolo to vypadalo dost divoce a široko daleko byly jenom koleje a učňák.“ (M. L.2, žena, 26 let, rozhovor proveden 24. 1. 2016)

- Okolí vysokoškolských kolejí v ulici Borská; Plzeň – město
- 4.F.* Vrazi, perverti, záškodníci a další na první pohled reálné postavy a jevy; 4.F.25 *Pervert řádící v okolí kolejí* (V okolí vysokoškolských kolejí / internátu řádí pervert, který ohrožuje mladé dívky vracející se pozdě v noci na kolej/internát).

Vysokoškolské koleje a internáty 8

„Na intru se říká, že v domě, kde jsme ubytovaní, dříve žily jeptišky. A dnes že jsou stále jejich duchové na půdě. Stále je tam prý slyšet dupot a otevírají

se samy skříně.“ (X1e, studentka 1. ročníku SŠ, dotazníkové šetření provedeno 22. 2. 2016)

- Internát; Plzeň – město
- 4.D.20 *Duch hřmotí v domě (poltergeist)*

Vysokoškolské koleje a internáty 9

„Intr u zimáku. Straší tam jeptišky na půdě a hrají na piano a jedna sedí u okna, ta židle není vůbec zaprášená a nikdo nemá klíče, jen okénkem ve dveřích se můžeme koukat.“ (X1l, studentka 1. ročníku SŠ, dotazníkové šetření provedeno 22. 2. 2016)

- Internát; Plzeň – město
- 4.D.20 *Duch hřmotí v domě (poltergeist)*

Vysokoškolské koleje a internáty 10

„Na intru se vypráví historka, že na půdě je uprostřed místnosti židle, vše je zaprášené, jen ta židle ne, protože na ní sedí jeptiška, která patřila k jeptiškám, které dříve intr obydlovaly. Každou noc se z půdy ozývá dupot.“ (X1s, studentka 1. ročníku SŠ, dotazníkové šetření provedeno 22. 2. 2016)

- Internát; Plzeň – město
- 4.D.20 *Duch hřmotí v domě (poltergeist)*

Vysokoškolské koleje a internáty 11

„Když jsem byla na intru, tak se tam vyprávěla historka o jeptišce, která se oběsila na půdě. Tak jsme přesvědčili vychovatelku, aby nás tam vzala. Když jsme tam přišli, tak u takového malého okna byla židle, a i přesto, že tam bylo strašně prachu, nebyla vůbec zaprášená, a to tam prý před náma nikdo dlouho nebyl. Občas jsou tam i slyšet kroky, i když tam nikdo není.“ (X2i, studentka 2. ročníku SŠ, dotazníkové šetření provedeno 22. 2. 2016)

- Internát; Plzeň – město
- 3.A.105 *Sebevrah*
- 4.D.20 *Duch hřmotí v domě (poltergeist)*

8.12 Obchodní domy

Obchodní domy jsou typickou ukázkou moderního, technicky vylepšeného místa, které je v příbězích a narrativech dějištěm pověstí, avšak přímo v tomto místě k šíření pověstí, jako takovému, spíše nedochází. Ač se zde setkává velké množství lidí, místo je anonymizováno tak jako jakékoliv jiné veřejné, kupříkladu venkovní, prostranství. Samozřejmě záleží na úrovních transmise, kde zcela jistě mohou kolovat specifické fámy a pověsti například mezi zaměstnanci obchodního centra, avšak pokud máme na mysli obchodní dům či nějaký hypermarket coby veřejnou lokalitu, kde se setkávají nakupující osoby, hraje toto místo spíše roli dějiště samotných narativů, kde se příběh údajně odehrává, na rozdíl od vysokoškolských kolejí a internátů, kde si dané příběhy vyprávějí studenti přímo v „místě děje“.

Na první pohled nikterak démonické místo zde hraje povětšinou roli lokality únosu dětí, kde únoscí bývají často cizinci, kteří jsou demonizováni a celý příběh tak získává na tajemnu a absurditě. Dítě najednou nepozorovaně zmizí rodičům, jako by jej unesl např. čert či jiná nadpřirozená bytost.

Obchodní domy 1

„Jako jo, to vyloženě není strašidelný... To je taky nějak nahoře u toho Globusu... tam zmizelo někomu dítě v tom obchodáku, to se, myslím, už

jako nenašlo údajně vůbec.“ (K. S., muž, 26 let, rozhovor proveden 1. 12. 2015)

- Okolí hypermarketu Globus, Chotíkov; Plzeň – město

Obchodní domy 2

„To jsem nějak četla i na internetu. Víš co, Facebook a tyhle ty sociální sítě, tam to vždycky jede ve velkym, že jo, tak tam hodně psali, že byly ty případy, že třeba šla matka nakupovat s dítětem do obchodního centra a to dítě se jí ztratilo, tak ho prostě hledali, že jo, a pak zjistili, že je jako třeba na záchodě, a já nevím co všechno, se zjistilo, že ty děti vodvázej a že s nima obchodují. No a nikdy se nepřišlo na to, kdo to dělá. Hodně se to jako svaluje na cizince. Ale jako četla jsem o tom, no, že se to stává, že se ztrácí ty děti.“ (P. L., žena, 26 let, rozhovor proveden 12. 1. 2016)

- Nespecifikováno
- 4.F.* Vrazi, perverti, záškodníci a další na první pohled reálné postavy a jevy; 4.F.30 Únos dítěte v nákupním centru (V nákupním centru se ztratí dítě. Později je nalezeno na toaletách s ostříhanými vlasy a/či převlečené za opačné pohlaví. Dítě mělo být původně uneseno).

Obchodní domy 3

„Jo! A teď jsem si vzpomněla, jak se říká taková ta tady z Plzeňska, slyšela jsem to ve verzi z Ikey a slyšela jsem to ve verzi tady nahoře Tesco, že tam vzali to dítě a že bylo rozprodáno na orgány a takhle, jo, znáš to... Jako že bylo připravený. Že to byla holčička a že byla ostříhaná na kluka, převlečená a že byla připravená k transportu jako na darování orgánů.“ (E. J., žena, 26 let, 18. 1. 2016)

- Ikea Bory + Tesco Rokycanská; Plzeň – město

- 4.F.* Vrazi, perverti, záškodníci a další na první pohled reálné postavy a jevy; 4.F.30 *Únos dítěte v nákupním centru* (V nákupním centru se ztratí dítě. Později je nalezeno na toaletách s ostříhanými vlasy a/či převlečené za opačné pohlaví. Dítě mělo být původně uneseno).

Obchodní domy 4

„Z tohohle soudku potom ještě matka, které se v supermarketu ztratí její čtyřletý kluk, a najdou ho převlečeného do holčičích šatiček na dámských záchodech.“ (T. B., muž, 33 let, rozhovor proveden 23. 1. 2016)

- Nespecifikováno
- 4.F.* Vrazi, perverti, záškodníci a další na první pohled reálné postavy a jevy; 4.F.30 *Únos dítěte v nákupním centru* (V nákupním centru se ztratí dítě. Později je nalezeno na toaletách s ostříhanými vlasy a/či převlečené za opačné pohlaví. Dítě mělo být původně uneseno).

Ač by bylo možné spekulovat, zda tyto historiky řadit k současným démonologickým pověstem, či nikoliv, neboť by někdo mohl namítat, že zde žádné nadpřirozeno nefiguruje, mají tyto pověsti jisté markery, dle kterých je s klidným svědomím do démonologických pověstí řadit lze. Stejně jako u jiných současných pověstí, v nichž figuruje vrah, násilník, pervert či jiná rádobý reálná postava, zde existuje pachatel, jenž se na první pohled jeví velice reálně – zástupce etnické menšiny či cizinec obecně. Takto popisovaná postava v těchto příbězích figuruje velice často a snaží se opět o uvěřitelnost, což pro mnohé členy majoritní společnosti není těžké, pokud se jedná, co se týče role agresora, o jejího nečlena. Jednotlivé osoby cítí, že mají blíže k dalším jedincům uvnitř jedné skupiny, do níž samy náleží, než s jedinci ze skupiny jiné. Úspěch „těch druhých“, o němž se doslýcháme, je pokládán za výjimku či náhodu, kdežto naopak jejich selhání je vnímáno jako jejich esence a přirozenost. V České republice bývají často pachatelé

(pokud jsou vůbec specifikováni) německé národnosti, či se jedná o osoby pocházející z některé z arabských zemí (Dobrovolná 2014).

Poselství této pověsti je tedy pravděpodobně především takové, aby si rodiče hlídali své děti a dávali na ně pozor (Janeček 2006: 90).

8.13 Ostatní

V této podkapitole jsou zařazeny narativy a pověsti, jež nebylo z důvodu nezařaditelnosti místa děje možno přiřadit do výše uvedených kategorií.

Ostatní 1

„... to zas byla holka někde, to asi nebyl intr nebo kolej, to bylo doma, že byla, že slyšela jakoby z baráku hluk, pohyb, tak šla dolů, protože měla psa, tak se šla podívat, jestli to není pes, nerozsvěcela si z nějakýho důvodu, šla okamžitě tam, kde spal pes, že si ho pohladí, tak ho pohladila, pes jí volíznul ruku, tak zjistila, že je v pohodě, ten pes, a šla spát. A pak taky nějak se vzbudila ráno a šla dolů, pes mrtvej a vzkaz, něco ve stylu, jak to bylo, že „I lidi dokážou lízat“.“ (K. S., muž, 26 let, rozhovor proveden 1. 12. 2015)

- Nespecifikováno

Ostatní 2

„Je to příběh nějaký mladý holky, která leží v posteli a u té postele spí její pes, a právě je zvyklá vždycky shodit takhle ruku z té postele a pes tu ruku olízne a to dělá vždycky, a právě jednoho rána se probudí a pes je mrtvej a tam vzkaz typu „Nejenom domácí mazlíčci můžou olizovat ruce“.“ (F. S., muž, 25 let, rozhovor proveden 21. 1. 2016)

- Plzeňsko

Ostatní 3

„Nebo jak jí v tý posteli lízal tu ruku. No, já jsem jako slyšela, že ta holka byla sama doma a že se bála a že měla vlastně ruku nějak jako z postele a že jí tam jako údajně pes tu ruku olizoval, jo. Tak jako že prostě usnula, že jo, a ted'ko když se ráno vzbudila, tak že prostě našla mrtvýho psa a u toho jako nápis, že nejen psi lízají ruce. Což teda mě spíš naštválo kvůli tomu psovi. No, ale taky to bylo hnusný teda dost, jako.“ (K. Š., žena, 27 let, rozhovor proveden 26. 1. 2016)

- Nespecifikováno
- Ke třem výše uvedeným narativům: 4.F.* Vrazi, perverti, záškodníci a další na první pohled reálné postavy a jevy; 4.F.35 *I lidé dokážou olizovat ruce* (Mladá dívka spí v posteli. Vzbudí ji rachot v domě. Chce pohladit svého psa, který leží u její postele, svěsí tedy ruku z postele a pes ruku olízne. Dívka klidně usne. Ráno se vzbudí, její pes je mrtvý. Dívka nalezne vzkaz ve smyslu „I lidé dokážou olizovat ruce“. V domě v noci byli zloději a zabili psa, aby nevzbudil majitele, přičemž jej imitovali, aby uklidnili dívku.)

V této démonologicky zabarvené pověsti vystupuje jako agresor zloděj, který se vloupe do domu majitelky psa, kterého posléze zabije, aby neštěkal a nevzbudil spící obyvatele domu. Když se majitelka psa vzbudí, olízne jí „pes“ ruku, aby dál v klidu spala. Ráno nalezne majitelka svého psa mrtvého a u něj vzkaz ve smyslu, že nejen psi umí olizovat ruce. Agresorem bývá tedy muž, kdežto obětí je zde, jako obvykle u tohoto druhu pověstí, žena (v minulosti, především v prvních verzích pověsti z 60. a 70. let 20. století, se v těchto historkách objevovaly v roli oběti však spíše děti) (Janeček 2006: 54).

Ve starších variantách se objevují i jisté zákazy rodičů, kteří zanechávají svou dceru z nějakého důvodu (musejí naléhavě odcestovat apod.) přes noc samotnou v domě, čili se i zde objevuje opět symbolika reflektující porušení určitého tabu a následného potrestání, konkrétně zde v podobě usmrcení domácího mazlíčka. Sexuální symboliku lze spatřovat v pozvání muže či chlapce do domu, když nejsou rodiče doma (či přinejmenším nezamezení přístupu – otevřené okno atd.), následném pohlavním styku (krev) a případném nechtěném otěhotnění.

Ostatní 4

„A já bych řekla, že tady hodně v Plzni, co jsem vyzorovala jako mezi hodně malejma dětma, se hodně jako šíří Krvavá Mary. To je každou chvíli prostě. Jak jdou malý děti kolem, většinou holky tak kolem deseti, dvanácti let, v trolejbusu, v autobuse, tak vždycky si o tom jako dost často povídají. Že prostě jedna holka z vyšší třídy, ze čtvrtý, z pátý třídy, že jako vyvolávala Krvavou Mary a že ta jí potom jako ublížila, že teď nechodí do školy... To je dost častý, no, tohleto je dost často slyšet. Bejvá to i tady ve třicítce, když děti jedou tady ze školy, ze Slovan, tak opravdu dost často, když jsem třeba jela z práce, tak to je každou chvíli, že nějaký holčičky si o tom povídají, že zkoušely i vyvolávat prostě a že jim se nic nestalo, tak to jsem taky slyšela.“
(M. H., žena, 28 let, rozhovor proveden 22. 7. 2015)

- Plzeň

Ostatní 5

„No, pak s Krvavou Máry, to znám akorát tak, že teda když koukáš do zrcadla a když řekneš 3x Krvavá Máry, tak se jako objeví a zabije tě.“ (A. K., žena, 25 let, rozhovor proveden 1. 11. 2015)

- Nespecifikováno

Ostatní 6

„... *Bloody Mary, Krvavá Máří – třikrát řekneš jméno do zrcadla, vona se objeví, to samý Candyman, ale tohleto není český vůbec.*“ (K. S., muž, 26 let, rozhovor proveden 1. 12. 2015)

- Nespecifikováno

Ostatní 7

„*O tý Krvavý Mary se toho taky hodně říká, že se nesmíš koukat do toho zrcadla, když jí vyvoláváš, vona tě zabije, to se hodně říká.*“ (P. L., žena, 26 let, rozhovor proveden 12. 1. 2016)

- Nespecifikováno

Ostatní 8

„*Přičemž ta postava (pozn.: Krvavá Mary), slyšela jsem, že je taková krvavá, jo, že má krvavý oči a tak podobně, a že jako řeže do obličeje, jsem slyšela, no [...] takovej příběh, že to nějaká ta holka zkoušela, takovej ten rituál, že jo, jak stála o půlnoci s tou svíčkou a ted'ko že prostě [...] že se jí ten svět okolo [...] jakoby slil do jednoho a nějak jako že zrudnul, že jí bylo úplně blbě nějak a že viděla i vlastní jako obličej v tom zrcadle nějaký zohyzděnej...*“ (K. Š., žena, 27 let, rozhovor proveden 26. 1. 2016)

- Kralovice; Plzeň – sever
- K pěti výše uvedeným narativům: 2.E.151* *Krvavá Máří* (Člověk vyvolá či kontaktuje Krvavou Máří, když třikrát opakuje její jméno před zrcadlem. Krvavá Máří se zjeví a vyškrábe člověku oči / vystraší člověka / zohaví člověka / zabije ho.)

Ostatní 9

„Jo, ale znám, když tady vidím, tak s tím vyvoláváním Boženy Němcové, tu znám, že děti vyvolávaly teda Boženu Němcovou a stalo se jim něco hroznýho, že ta Božena jako byla prostě hnusná, nějaká to... A mně to prostě přitom přijde, jako proč zrovna Božena Němcová, že je spousta snad ženskejch, který provedly něco hroznýho, ale vona zrovna nic neprovedla.“
(A. K., žena, 25 let, rozhovor proveden 1. 11. 2015)

- Nespecifikováno
- 2.E.150 *Výzva či posměch nadpřirozeným silám*

Božena Němcová, česká spisovatelka žijící v 19. století, se řadí mezi nejčastěji dětmi vyvolávané osobnosti minimálně od počátku 80. let minulého století. Mnohdy zde funguje princip tzv. „etické inverze“, kdy se ze za života dobrých lidí po smrti automaticky stávají zlí a nebezpeční duchové a naopak (Janeček 2015: 79). Opačným případem zde bývá například Adolf Hitler, který s Boženu Němcovou a Satanem patřil donedávna k nejoblíbenějším postavám při dětském vyvolávání duchů. Tyto postavy však, zejména díky vlivu internetu, pomalu nahrazují „modernější“ postavy, jako například Krvavá Mary (Janeček 2015: 83).

Ostatní 10

„Ale jo! Mám. Mám známou, ta tvrdí, dneska teda je už upoutaná na lůžko, je to stará paní a ta tvrdí, že ještě byla jako v Plzni, v plzeňskym bytě, normálně v paneláku a uspávala syna, kterej dneska je starší, než já, jo, ale tenkrát to bylo dítě. Najednou strašná záře, tvrdí, že koukla z okna a viděla talíře. UFO, určitě a pak to probíraly s kamarádkama a těch dam bylo víc, kdo teda viděly nějakou tu nadpřirozenou... Ale mám dojem, že se to potom i docela vysvětlovalo, že tady lítali nějaký ty výzvědný, nevím teda která

strana, sovětská či americká. Prostě že to byla opravdu záře a takovej fofr, že se to mohlo zdát... To by mohlo bejt i kolem toho osmašedesátýho, tak nějak to bude, ty šedesátý léta by to mohly bejt. Kde to bylo, no já myslím, že bydleli na Slovanech, ale nevim... Ta to tvrdila s takovým přesvědčením, jako kdyby si na ně pomalu šáhla, říkala, že na ně koukala z okna. My jsme si z ní samozřejmě spíš utahovali, jestli je viděla i zaparkovat, ale... Ta byla přesvědčená, že teda viděla UFO.“ (P. K., žena, 35 let, rozhovor proveden 16. 11. 2015)

- Slovany; Plzeň – město
- 4.A.70 *Světelný či ohnivý úkaz* (Doplnění epizody v rámci typu: Člověk spatří různé světelné či jiné úkazy (létající objekty), které si vysvětluje jako UFO.*)
- 7.B.40 *Snaha o racionální vysvětlení strašidel* (Doplnění epizody v rámci typu: Světelné úkazy či objekty na nebi považují lidé za UFO.*)

Ostatní 11

„Tak definuj zombie, že jo, nebo když jsem byl v SONY ADC, taková ta hala, co tam skládaj CDéčka a podobně, tak tam jsem viděl celou bandu zombie, tam stáli a skládali CDéčka, to byl Zombieland (smích), ale jinak reálný zombie asi ne.“ (K. S., muž, 26 let, rozhovor proveden 1. 12. 2015)

- Fabrika SONY ADC, Plzeň – město
- 7.B.5 *Člověk je považován za strašidlo* (Doplnění epizody v rámci typu: Člověk je díky svému vzezření či chování považován za zombie.*)

Ostatní 12

„Hele, to nebyla jako vyloženě postava, a vona nějak šla (pozn: matka informátorky ve starém bytě) a cítila takový to, jako prostě to cítíš, že něco

se to, a votočila se a bylo to takový jako světélkující, ale říkala, že při tom měla hrozně příjemnej pocit. Že třeba někdo, když ho vidí, tak je prostě v šoku, že jo, nevíš, co máš dělat. A ona ne, ona z toho měla hrozně dobrej pocit, protože jako věděla, že jí nechtěl ublížit a takhle. A třeba zase brácha, když viděl tenkrát toho Esesáka, tak prostě vyloženě von i ukazoval jakoby, že prostě maj odejít, že maj prostě jít pryč. A když vlastně vodjížděli jakoby potom s autem, tak byli jakoby v mlze a až když odjeli úplně pryč, tak ta mlha zmizela. Jako že jim prostě ukázal, že maj jít pryč. Jako říkám, viděla jsem to na tý fotce, ale brácha má teď novej mobil, tak nevím, jestli jí ještě má. Prostě normálně bílá postava a bylo vidět, že prostě měl ten klobouk, normálně ty boty, že jo, co nosí Esesáci, ten kabát a to, normálně vyloženě byla vidět ta postava jakoby bílá a takhle ukazuje, jako že maj jít pryč.“ (P. L., žena, 26 let, rozhovor proveden 12. 1. 2016)

- Nespecifikováno
- 4.A.5 *Strašidelné zjevení* (Doplnění epizody v rámci typu: Člověku se zjeví světélkující objekt v domě. Člověk má následně příjemný pocit.*)
- 4.A.10 *Neobvyklá mužská postava*

Ostatní 13

„Jo, tady vidim „Hodiny po babičce“... Moje babička, když byla malá, tak bydlela tady v Plzni, a když umřel její strejda, tak se normálně ty hodiny zastavily. Prostě tou dobou, kdy on umřel, přesně v tu chvíli se jim prostě doma zastavily hodiny. On neumřel v tom domě, on byl jinde. A jak se zastavily ty hodiny, tak oni jim volali, nebo tenkrát jim nevolali, ale prostě jim to potom jakoby řekli, že umřel. A když se ptali v kolik hodin, tak jim řekli jakoby tu hodinu a ty hodiny byly fakt zastavený na tu hodinu, kdy von umřel. A ještě mi vyprávěla, ale to je podle mě taky trošku vymyšlený, že ten samej strejda, že jí kousnul, že spala, že normálně měla takhle otisk prostě.“

(pozn.: její strýc byl již po smrti) (P. L., žena, 26 let, rozhovor proveden 12. 1. 2016)

- Plzeň – město
- 2.A.70 *Neobvyklé chování přístroje v domě*
- 3.B.30 *Upír vysává lidem krev*
- 2.D.40 *Můra tlačí spícího člověka*

Ostatní 14

„Kamarádky máma se jednou dusila ve spánku, tak ji její manžel chtěl probudit, ale ona se neprobudila. Druhý den ráno měla modřiny a otlačeniny od prstů na jejím krku i ruce. Tak to pokračovalo, dokud nenechali vysvětit ložnici. Od té doby se jim nic takového nestalo.“ (X2d, studentka 2. ročníku SŠ, dotazníkové šetření provedeno 22. 2. 2016)

- Plzeňsko; blíže nespecifikováno
- 2.D.40 *Můra tlačí spícího člověka*
- 2.D.70 *Různé pověrečné úkony proti můře* (Doplnění epizody v rámci typu: Nechat si od faráře vysvětit ložnici.*)

V rámci slovesného folkloru by narativ naznačoval, že se může jednat o upíra, avšak v české tradici se spíše než *upír* objevoval *morous* či *můra*¹⁶, která může být někdy spojována s *čarodějnicí* či *divoženkou*. Na tvorbě lidových představ o této bytosti se pravděpodobně podílely též fyziologické vlivy, kterými trpěla oběť můry, a to například pocit tlaku na prsou, dušnosti a těžký spánek (Navrátilová 2005: 124), což značilo, že na daném člověku sedí můra (mnohdy v podobě kočky), jež se mohla dostat do pokoje ke spícímu klíčovou dírkou, kupříkladu v podobě stébla slámy. Ve dne mohla mít ženskou či mužskou podobu a poznat ji bylo možné, dle folklorních

¹⁶ Viz Lecouteux 1998b: 100.

vyprávění a příběhů, například dle srostlého obočí. Podobnost s upírem je v tomto případě nasnadě, neboť můra nemusí způsobovat pouze dýchací potíže a noční můry, ale může také sát oběti krev (Korandová 2006: 114; Dobrovolná 2012: 26). Můra je taktéž známa ze sbírek Jaroslava Schiebla (1933b: 54–55), kde měla v její podobě sužovat plzeňského obyvatele tamní svíčková bába a také můra v podobě muže, jistého Lehnerta z Chebska, jenž se do Plzně přistěhoval a o němž kolovaly pověsti, že se narodil již se zuby a chodí dusit spící obyvatele Plzně (Schiebl 1933b: 91–92).

Co se zastavení hodin týče, jedná se o poměrně obvyklý jev ve folkloru, kdy nám tím mrtvým „dává najevo“ loučení, svůj odchod a tak podobně. Dle C. G. Junga se jedná o intenzivní myšlenky a vzpomínky umírajícího na jeho blízké, což by mohlo způsobovat tyto jevy (Jaffé 2000: 138).

Ostatní 15

„Potom jsem slyšela třeba o těch hodinách, který se třeba zastavujou a to se prej údajně někomu tam od nás jako stalo, že ty hodiny se prostě zastaví v ten čas, kdy prostě někdo zemře, jo. A dokonce jsem i slyšela, že jak tomu zabránit, aby už se to jako neopakovalo, a sice ty hodiny rozbít. Rozbít hodiny a zahrabat je.“ (K. Š., žena, 27 let, rozhovor proveden 26. 1. 2016)

- Kralovice; Plzeň – sever
- 2.A.70 Neobvyklé chování přístroje v domě

Ostatní 16

„Nebo „Vlak duchů“, tím jsem vždycky strašila ségru, když byla malá... to byl snad tehdy nějaký film, nebo něco takovýho, vždycky stačilo říct „vlak

duchů“ a vona brečela a bála se (smích).“ (M. L.1, žena, 26 let, rozhovor proveden 12. 1. 2016)

- Nespecifikováno

Paralelu je možné najít pravděpodobně v pověsti *Černý vlak*, kde je v „rolí“ průvodčího kostlivec. Tato konkrétní pověst má však vtipnou závěrečnou pointu, kdy vlak zastavuje před vystrašeným osamoceným mužem, sedícím v noci na opuštěném vlakovém nástupišti. Kostlivec se k němu nakloní a vykřikne *„Máme zpoždění, nezastavujeme!“* Tyto tzv. *pseudothrillery*, čili smyšlená strašidelná vyprávění s gradací děje a závěrečnou komickou pointou, si vyprávějí běžně děti téměř po celém světě (Janeček 2008a: 309). Tento druh narací koluje spíše mezi staršími dětmi, přibližně od patnáctého roku věku, kdy jim pravděpodobně přestává běžný dětský repertoár připadat dostačující (Janeček 2007: 300).

Ostatní 17

„Nebo ještě mezi Tachovem a Planou, vono to spadá pod Bažantov, tam je taková osada, kde za docela zvláštních okolností umřel pan majitel a vymřelo tam veškerý to zvířectvo, co tam bylo s nim. Ale ne, že by jako vyhladovělo, voni ho našli docela brzo... ty zvířata prostě, jak kdybys kouzelnou hůlkou mávla a vono to tam všechno pochcípalo. A za druhý světový války tam byla pod tím podkovaná taková, tam je pod tím spojovací chodba, mezi Nahym Újezdcem a právě tím Bažantovem, a právě tehdy tam partyzáni popravili nějakýho sedláka a jako tam vopravdu tu energii toho místa cejtíš.“ (V. G., žena, 26 let, rozhovor proveden 13. 1. 2016)

- Bažantov; Tachovsko; Plzeňský kraj
- 4.A.156* *Zvířata naráz pojdou* (Majitel statku zemře a jeho dobytek a zvířectvo záhadně rázem pojde.)

Ostatní 18

„Máma mi vyprávěla ještě z Domažlicka, jak děda bydlel v těch Pelechách, takže ona jako malá tam jezdívávala, a že tam prej strašilo, že tam snad taky nějak viděla ducha, nebo něco takovýho... A že někde vzala s ostatníma dětma nějakou vozejk na seno nebo na slámu, a že tam s tím někde jezdili z kopečka a vjeli do nějaký starý stodoly a že tam viděla ducha a že z toho byla úplně zcepenělá... vím, že to bylo někde okolo statku [...].“ (V. F., muž, 29 let, rozhovor proveden 16. 1. 2016)

- Pelechy; Domažlicko; Chodsko
- 4.A.5 Strašidelné zjevení

Ostatní 19

„Jo, potom ještě vykládala historku, že její kamarád volal, někdy ve tři ráno a že jí vzbudil a že něco, prej: „Magdo, tady u nás straší, prosim tě, přijed!“, jo, prej: „Von tam byl plakát a teď tam není...“ No, byl vožralej (smích). A asi po hodině pak, když trošku vystřízlivěl, tak říkal: „Ježmarja, von spad“. Prej „tady straší“, úplně celej vyschízovanej, „pojd’ mi pomoct“.“ (smích) (E. J., žena, 26 let, rozhovor proveden 18. 1. 2016)

- Plzeňsko
- 7.B.30 Člověk se vyděsí vinou vlastních představ (Doplnění epizody v rámci typu: Člověk v opilosti slyší / vidí věci, které se ve skutečnosti nedějí / záhy se vysvětlí. *)

Ostatní 20

„No a pak moje maminka teda, tak ta má prostě jakoby konkrétní zkušenost, protože s kamarádkou vyvolávaly ducha takovým nějakým tím kyvadlem a fakt se jim podařilo prej jako někoho vyvolat, no. Říká, že jakoby se potemnilo, ucítila prostě chlad, psi se zježili, utekli někam jakoby do koutů

a jakoby fakt tam prej někdo byl. A bylo to u tý pani doma...“ (P. H., žena, 30 let, rozhovor proveden 21. 1. 2016)

- Plzeň – město
- 2.E.150 *Výzva či posměch nadpřirozeným silám*

Ostatní 21

„Nebo [...] jak prostě je ta holka s tím klukem na tom rande, ne, a jak uteče nějakej ten vrah a jak toho kluka zabije, nebo co, a že ho pověsí nad auto a tam kape ta krev na to auto.“ (K. Š., žena, 27 let, rozhovor proveden 26. 1. 2016)

- Nespecifikováno
- 4.F.* *Vrazi, perverti, záškodníci a další na první pohled reálné postavy a jevy; 4.F.40 Vrah a automobil* (Chlapec s dívkou jsou v autě na opuštěném místě. Chlapec se vzdálí od vozu, dívka v autě zůstane. Později dívka slyší zvláštní zvuky – kapání na kapotu auta / škrábání na auto. Uprchlý šílenec / vrah zavraždil chlapce a pověsil jeho tělo na strom tak, aby krev kapala na kapotu auta / aby se rukama/nohama dotýkal kapoty auta. Dívka je ráno zachráněna.)

Současná pověst o dívce, která se ocitne uprostřed noci sama v autě na opuštěném místě, kdy její přítel musí z nějaké příčiny vůz opustit a zanechat ji tam s tím, že se pro ni zanedlouho vrátí, byla poprvé zdokumentována v 60. letech 20. století ve Spojených státech amerických a pravděpodobně se vyvinula z pověstí *Hák (The Hook)* a *Smrt spolubydlící (The Roommate's Death)* (Wilson 1998: 90). Neměnnými prvky jsou zde: pár v automobilu, chlapec z nějakého důvodu vůz opouští, zvláštní zvuky na střeše automobilu a ranní hrůzný nález těla přítele dívky za pomoci zachránců – často v podobě policistů (Janeček 2006: 35).

Do českého povědomí se pověst dostala pravděpodobně především vlivem internetu a díky literárním a filmovým zpracováním, čili interpretace se týká spíše amerického prostředí, kde bývají běžné schůzky mladých párů v automobilech, kde dochází k různým intimitám a mnohdy i k pohlavnímu styku. Poselství pověsti je tak více než jasné – mladé dívky by neměly sedat do automobilů s chlapci a být s nimi o samotě. Nejen, že budou samy potrestány hrůzným nálezem těla mrtvého chlapce, ale ani muži zde neujdou trestu, a to přímo trestu smrti. Lze zde vypožorovat možnou symboliku varování před neplánovaným rodičovstvím, kdy jsou v mladém věku svou nerozvážností a neovládnutím chtějí potrestání oba aktéři – i přes varování v rádiu (liší se dle variant), že se v okolí potuluje uprchlý vrah/šílenec apod., jedou společně na opuštěné místo. I přes varování rodičů a společnosti mladé dívky mnohdy neplánovaně otěhotní, což může mít v nejednom případě negativní vliv na jejich životy obecně.

Existují však též další možné výklady pověsti, než je výklad psychoanalytický, a to například ten, že se jedná pouze o pokračování tradičních démonologických pověstí, jež varují před pobytem na neznámém místě v noci. Muž s hákem místo ruky je tak zmodernizovaná klekánice či podobná nadpřirozená bytost (Janeček 2007: 37). Interpretace se dle mého názoru nevyklučují, považují obě dvě za legitimní a související jedna s druhou. Kritiky se psychoanalytický model dočkal se strany feministek, které tvrdí, že tyto výklady jsou sexistické a patriarchální a že by měl být kladen větší důraz na samotné vypravěčky, jelikož co se týče pověstí, kde figuruje nějaký maniak napadající ženy, jsou šířeny téměř výlučně zástupkyněmi ženského pohlaví. Příběhy by tak měly být zasazeny do kontextu a zkoumat motivace samotných žen, které si tyto strašidelné historiky předávají (Janeček 2007: 37–38).

Ostatní 22

„[...] že v tý vesnici žila nějaká žena, o který se říkalo, že je čarodějnice, že má nadpřirozený schopnosti a že k ní nějaká tadyta postava (pozn.: škalník) jako lítá v noci. A oni nějak jí chtěli, ti mladý kluci ze vsi, zvědaví, říkali, že to půjdou jako vyzkoumat, že ji budou pozorovat za dveřma klíčovou dírkou, jestli opravdu se třeba nějak proměňuje v kočku, nebo v nějaký zvíře, a jestli jí tam lítá teda asi tadyten škalník. No, jednou v noci právě takhle ji pozorovali, tou klíčovou dírkou a přiletěl tam tuten škalník, no a ona mu dala jíst nějakou tu smetanu. A ona o nich jako nevěděla. On to nějak vycítil, jako přítomnost těch kluků za dveřma a takový různý jako vydával zvuky, jako že „kouká“ - „ouká, ouká“, a vona si myslela, že ta smetana, co mu dala, je horká, tak mu poradila „fuky, fuky, fuky“, no a von furt „ouká, ouká, ouká“, a ona to furt nepochopila, ale ti kluci za dveřma to pochopili líp, než ta čarodějnice a radši někam utekli, no.“ (D. B., žena, 26 let, rozhovor proveden 26. 1. 2016)

- Chodsko
- 1.A.185 *Člověk pozoruje čarodějnice* (Doplnění epizody v rámci typu: Chlapci pozorují čarodějnici klíčovou dírkou při setkání se škalníkem. Škalník je odhalí, snaží se varovat čarodějnici. Chlapci jeho varování pochopí a raději se dají na útěk.*)
- Paralela zde: Schiebl (1933b: 84), kde se však nejedná slovy přímo o škalníka, nýbrž o „malého čerta“

Ostatní 23

V. S.: „Moc strašidelných historek neznám. Ale jednou mi kamarádka vyprávěla, že její kamarádka co vyvolávala duchy se zbláznila, protože jí po bytě začli lítat věci – tužky a tak...“ (V. S., muž, 25 let, rozhovor proveden 17. 1. 2016)

- Nespecifikováno
- 2.E.150 *Výzva či posměch nadpřirozeným silám*
- 4.D.25 *Neobvyklé chování předmětů v domě* (Doplnění epizody v rámci typu: Nevysvětlitelné pohyby věcí v domě. *)

Ostatní 24

„A ten rod Šternberků měl v Jakubu, v kostele svatého Jakuba, měli hrobku a když někdo umřel, tak se to tam prej osvítilo. Pod podlahou.“ (Zy4, žák 4. třídy ZŠ, rozhovor proveden 10. 2. 2016)

- Kostel sv. Jakuba Většího; Nepomuk; Plzeň – jih
- 2.A.30 *Duch rodu oznamuje úmrtí člena rodiny*

Ostatní 25

„Já znám ještě z jedny knížky, že támhle nějaký kluk našel přejetou kočku, tak ji jakoby zahrabal do země a pak ráno, tak viděl úplně tu samou, jak je zdravá a pobíhá.“ (Zy5, žák 5. třídy ZŠ, rozhovor proveden 10. 2. 2016)

- Nepomuk; Plzeň – jih
- 4.B.46* *Mrtvá kočka oživne* (Chlapec najde mrtvou kočku, kterou pohrbí do země. Kočka do rána oživne a vesele pobíhá.)

Ostatní 26

„A nebo na táboře, jeden kamarád bydlel v chatce deset a ráno, když se vzbudil, tak tam viděl po stěnách krev. Vim, že tam byla krev, a když do ní sáhnul, tak pak nějak zmizela.“ (Zy5, žák 5. třídy ZŠ, rozhovor proveden 10. 2. 2016)

- Táborová historika
- 4.A.145 *Zdánlivé dění* (Doplnění epizody v rámci typu: Člověk spatří krev na stěně, když na ni sáhne, krev zmizí. *)

Ostatní 27

„To na táboře, když jsme byli, tak jedny holky ze srubu, tak říkaly, že viděly na stromě nějakou holku a skoro každou noc někdo škrábal na dveře, a tam se říkalo, že nějaká holka se šla projít do lesa a už se nevrátila, že tam bylo jenom její oblečení a ta holka jedna se jmenovala Anetka a vona se ta holka taky jmenovala Anetka, takže vona byla úplně pokakaná.“ (Zy5, žák 5. třídy ZŠ, rozhovor proveden 10. 2. 2016)

- Táborová historka
- 4.A.5 *Strašidelné zjevení*
- 4.A.140 *Člověk se beze stopy ztratí* (Doplnění epizody v rámci typu: Člověk se jde projít do lesa a už se nevrátí. Zbude po něm jen oblečení.*)

Na letních táborech a školách v přírodě se děti často baví vyprávěním strašidelných příběhů, zcela smyšlených nereálných vyprávění, sloužících primárně k postrašení posluchačů, které samy nazývají „horory“. V jiných slovanských zemích mohou mít tyto příběhy název „strašilky“, odborně jsou pak nazývány „dětské thrillery“ a jsou v nich zobrazeny archaické folklorní motivy, jako například porušení tabu a následný trest (Janeček 2015: 93–94). Tyto a jim podobné příběhy tradované na táborech mají též název *campfire legends* (pověsti táborových ohňů), jež odrážejí mj. odloučení povětšinou městských dětí od civilizace a jejich domovů (Pohunek 2015b: 74).

Ostatní 28

„To já chci říct, že to jsem někde slyšela, že na nějakým hřbitově pobíhá duch malý holčičky, ale že ho vidí jenom malý děti.“ (Zx5, žákyně 5. třídy ZŠ, rozhovor proveden 10. 2. 2016)

- Nespecifikováno
- 4.B.35 *Duch je viditelný jen některému člověku*

Ostatní 29

„To, jeden Honza Novák mi posílal na skypu něco, že je malá holčička, která...“ (Zx5, žákyně 5. třídy ZŠ, rozhovor proveden 10. 2. 2016)

„Ne, neříkej to! Já se pak budu bát!“ (Zx5, žákyně 5. třídy ZŠ, rozhovor proveden 10. 2. 2016)

„... píše, že jí je sedm let a když to nepošle někde dvaceti kontaktům, tak že ho zabije. Tam byl příklad, že nějaká holka to poslala dvaceti jedna lidem, vyhrála auto, pak nějaký kluk tomu nevěřil a rodiče ho ráno našli mrtvého, to, nůž v srdci a vytrhlý oči. [...] A pak mi někdo poslal, že pokud to nepošlu asi patnácti lidem, tak moje mamina zemře do roka.“ (Zy5, žák 5. třídy ZŠ, rozhovor proveden 10. 2. 2016)

- Nepomucko; Plzeň – jih

Ostatní 30

„To, jeden kluk z tábora mi říkal, že každé večer se báli v chatce, protože jim někdo jako foukal na sklo, mlžilo se, a prej že jim pořád někdo lezl po chatce po zemi a pořád ze střechy někdo vybíhal. A pak na střeše na táboře našli (Pozn.: Není rozumět, co našli) a byli v tom mrtví lidi.“ (Zy5, žák 5. třídy ZŠ, rozhovor proveden 10. 2. 2016)

- Táborová historika
- 4.D.20 *Duch hřmotí v domě (poltergeist)*

Ostatní 31

„No, babička, když byla mladší, když byli v bytovce, tak naproti v bytovce bydleli lidi a jim ta umřel syn a vona, když jednou jakože šla ven, tak prostě

než umřel, tak tam viděla jenom takovej stín se mihnout.“ (Zx7, žákyně 7. třídy ZŠ, rozhovor proveden 7. 3. 2016)

- Nepomucko; Plzeň – jih
- 2.A.5 *Duch umírajícího se zjeví ve chvíli jeho smrti* (Doplnění epizody v rámci typu: Duch umírajícího se zjeví v podobě stínu na místě, kde žil.*)

Ostatní 32

Zx9: „No tak my právě, já jsem byla s kamarádkou v kasárnách tady v Nepomuku a ona mi tvrdila, že tam viděla nějakou holku a že stála za mnou, tak utekla, ale já jsem šla teda za ní, a když jsem se jí ptala, co je, tak říkala, že tou holkou, ale já jsem ji neviděla na vlastní oči, takže nevím, jestli je to pravda, nebo ne.“ (Zx9, žákyně 9. třídy ZŠ, rozhovor proveden 7. 3. 2016)

- Nepomuk; Plzeň – jih
- 4.A.5 *Strašidelné zjevení*

Ostatní 33

„Mamce, když zemřel tatínek, tak v noci za ní přišel do ložnice a sedl si na kožené křeslo, které vrzalo. A mamka slyšela, jak dýchá a nemůže se zvednout.“ (X1k, studentka 1. ročníku SŠ, dotazníkové šetření provedeno 22. 2. 2016)

- Plzeňsko, blíže nespecifikováno
- 2.A.5 *Duch umírajícího se zjeví ve chvíli jeho smrti* (Doplnění epizody v rámci typu: Duch umírajícího se přijde rozloučit se svými blízkými.*)

Ostatní 34

„Před cca devíti roky mi zemřela prababička. Ve skříni (ve vitríně) za sklem jsme měli její fotku. Jednou jsem přišla ze školy a mamka šla věsit prádlo.

Najednou se mamka zhrozila a hned mě zavolala. „Babičky“ fotka ležela na zemi. Nikdo jiný doma nebyl, takže jsme to nemohly být my. [...] Bylo tam plno jiných fotek, ale vypadla zrovna babičky. Za pár dní se mamka dozvěděla, že má její tatínek rakovinu. Myslím si, že to bylo varování, že jí chtěla říct, že přijde něco zlého.“ (X1m, studentka 1. ročníku SŠ, dotazníkové šetření provedeno 22. 2. 2016)

- Nespecifikováno
- 2.A.75 *Pád předmětu ze stěny*

Ostatní 35

„Mám bratrance, který věděl dopředu, že naše babi umře. Tu noc se s ním přišla rozloučit do snu. Když poté řekl rodičům, co se stalo, nikdo mu nevěřil, a když teta šla k naší babi, našla ji mrtvou.“ (X1q, studentka 1. ročníku SŠ, dotazníkové šetření provedeno 22. 2. 2016)

- Plzeňsko
- 2.A.105 *Sen o zesnulém příbuzném* (Doplnění epizody v rámci typu: Umírající se přijde ve snu rozloučit s příbuznými/blízkými.*)

Ostatní 36

„Mojí ségře když byl rok a mamky přítel měl tátu, který se mu zabil, když mu bylo sedm, takže moje ségra neměla šanci ho vidět. Jednou v noci se probudila s tím, že jejího táty táta sedí na gauči a pozoruje to, jak rodiče a moje mladší ségra spí, a že se na nás usmívá.“ (X1q, studentka 1. ročníku SŠ, dotazníkové šetření provedeno 22. 2. 2016)

- Plzeňsko
- 4.A.5 *Strašidelné zjevení*

Ostatní 37

„Moje babička prý v kuchyni viděla svou mrtvou maminku, která jí radila jak dál a že můj často nemocný bratránek už nebude nějak vážněji nemocný. Od té doby je vše v pořádku.“ (X1s, studentka 1. ročníku SŠ, dotazníkové šetření provedeno 22. 2. 2016)

- Nespecifikováno
- 3.A.220 *Mrtvý pomáhá svým blízkým* (Doplnění epizody v rámci typu: Mrtvý příbuzný radí živým s léčením jejich nemocného příbuzného.*)

8.14 Narativy, u nichž jsou informátoři přesvědčeni, že se udály přímo jim

Víra lidí v současné pověsti a další narativy dělá současné pověsti tím, čím jsou (Dégh 1996: 35). Víru v tyto příběhy lze však rozlišit na víru v něco, co je nám vyprávěno nějakou další osobou a čemu díky „utvrzovacím“ prohlášení uvěříme (určení konkrétního místa děje, prohlášení, že vypravěč daného člověka, jehož známému či příbuznému se měl příběh udát, skutečně zná apod.), a na víru, že se daná konkrétní událost přihodila přímo nám – vypravěčům. Lze tedy říci, že se jedná o víru „zprostředkovanou“ a „přímo“. Ač může být člověk přesvědčen o tom, že se mu, v tomto případě nadpřirozená či podivuhodná, událost skutečně udála, hraje zde roli vícero faktorů (viz Úvod), jako například psychický stav jedince, přehlednost prostředí, v němž se nachází, a další okolnosti.

Narativy, u nichž jsou informátoři přesvědčeni, že se udály přímo jim 1

„U kapličky sv. Vojtěcha když jsem šla jednou, dávno jako, asi před osmi lety, tak přímo u kapličky jsem cítila pánskou voňavku, ale nikdo tam nebyl.“

Měla jsem pocit, jako by tam někdo byl, ale byla tam na jednom místě jen ta vůně, to bylo divný.“ (A. K., žena, 25 let, rozhovor proveden 1. 11. 2015)

- Nepomucko; Plzeň – jih

Narativy, u nichž jsou informátoři přesvědčeni, že se udály přímo jim 2

„Já vim, teda ne, že by se to říkalo obecně, ale to jsem zažila já. Že u nás, jakoby v Rokycanech bydlím u kolejí a tam chlap spáchal sebevraždu, že skočil pod vlak. A bylo to v listopadu někdy no a vod tý doby vždycky kolem toho listopadu, tak se nám stává, že nám zvoní zvonek a nikdo tam nestojí. Normálně a mně se to stalo, že jsme otevřeli v tu chvíli, kdy tam někdo zazvonil, ale fakt jsme viděli, že tam nikdo není. Tak já si to spojuju s tím, že určitě to je duch toho, toho, co nám tam zvoní. Naši mi říkali, že je to tím, že v listopadu, jak tam zamrzne ta voda v tom zvonku, tak se to spouští, ale...“ (M. L.1, žena, 26 let, rozhovor proveden 12. 1. 2016)

- Rokycany
- 3.A.105 Sebevrah
- 7.B.40 Snaha o racionální vysvětlení strašidel (Doplnění epizody v rámci typu: Zvonění na zvonek způsobuje zamrzlá voda.*)

Narativy, u nichž jsou informátoři přesvědčeni, že se udály přímo jim 3

„To jsme měly právě s holkama taky, že jsme viděly nějaký světýlko u kamarádky Lucky právě na zahradě a myslely jsme si, jako když někdo potahuje z cigarety. A seděl prostě, jako kdyby někdo seděl u nich na studni. A to bylo takový, v tu chvíli jsme prostě normálně tam vocad' utekly. Jsme se prostě hrozně bály a do dneška nevíme, co to bylo, no.“ (V. H., žena, 26 let, rozhovor proveden 12. 1. 2016)

- Nepomucko; Plzeň – jih
- 4.A.5 Strašidelné zjevení

Narativy, u nichž jsou informátoři přesvědčeni, že se udály přímo jim 4

„Třeba UFO věřím, naprosto bezpodmínečně mu věřím, protože já sám osobně jsem s kamarádem byl, naštěstí jsme byli dva, to znamená, chytli jsme se za ruce, ne za ruce (smích), ale takhle jsme do sebe drcli a říkáme: „Slávku, vidíš to, co já?“ a von říká „Vidím.“. „Ted’ jsme svědkové mezi sebou“, normálně dva kluci, takhle jsme si to řekli, vono už to je pár let. Normálně šli jsme, u nás v Touškově, u školy, pěšky... a najednou jsme viděli nad polem obrovskou zář, která normálně svítila, jasný velký světlo. A z toho pole to světlo letělo vobrovskou rychlostí bez jakýhokoliv hluku, bez jakýhokoliv motoru, protože to by tam bylo slyšet. Ten přenos toho světla byl tak rychlej... tohleto bylo těleso, který se dostalo nad nás, nad pole, nad druhý pole, takhle to tam chvilku prostě poletovalo, pak k nám a pak zmizelo v dálce a hrozně rychle. Jestli to byla nějaká loď, nebo co to bylo... A viděli jsme to dva, řekli jsme to doma a za tejdén vyšla zpráva v tej době, že tady byly vodrazy ze Slunce a že tady Slunce dělalo takovejhle efekt. Nesmysl. Nejsem debil.“ (R. C., muž, 35 let, rozhovor proveden 13. 1. 2016)

- Touškov; Plzeň – sever
- 4.A.70 Světelný či ohnivý úkaz (Doplnění epizody v rámci typu: Člověk spatří různé světelné či jiné úkazy (létající objekty), které si vysvětluje jako UFO.*)
- 7.B.40 Snaha o racionální vysvětlení strašidel (Doplnění epizody v rámci typu: Světelné úkazy či objekty na nebi považují lidé za UFO.*)

Narativy, u nichž jsou informátoři přesvědčeni, že se udály přímo jim 5

„Já jsem jinak zažil toho ducha, jak jsem říkal, byl jsem při vědomí, duch mě držel na posteli, nevím jakej, ale zřejmě to byla ženská, protože když ke mně šla, tak klapaly podpatky... A viděl jsem kolegu a když mě ten duch nějakým

způsobem držel na posteli, abych se nemoh hnout, tak jsem byl při plným vědomí, všechno jsem vnímal a nemoh jsem se hnout... a nejhorší je, že vidím toho souseda, jak tam leží a spí a chrápe. Nemoh jsem ho vzbudit a pak se mi to povedlo přemocť hrozným způsobem, že se mi teda povedlo se přetočit a spad jsem z postele a až pak jsem teda teprve procít v pohyb, že jsem se moh jako hejbat. Ten duch byl jenom slyšet, věděl jsem, že přišel ke mně, že mi stál u postele, to jsem cítil, že tam je a pak nevim z jakýho důvodu mě přitáh prostě k posteli, nevim, co se mělo dít dál, já jsem to už nevydržel, kdybych čekal dál, tak bůhví, jestli bych to přežil, třeba mě chtěl zabít. Až tím dopadem se to uvolnilo. A cítil jsem na sobě takovou tu rybářskou síť, jestli víš, jak vypadá, takovou tu velkou, ty velký voka, tak ty jsem na sobě cítil i přes hlavu, všude. Fyzicky jsem to cítil, neviděl.“ (R. C., muž, 35 let, rozhovor proveden 13. 1. 2016)

- Kralovice; Plzeň – sever
- 4.B.80 *Duch napadne člověka* (Doplnění epizody v rámci typu: Duch přitlačí člověka k posteli. / Duch přes člověka přehodí neviditelnou rybářskou síť.*)
- 4.B.120 *Vítězství nad duchem* (Doplnění epizody v rámci typu: Člověk ducha přemůže.*)

Narativy, u nichž jsou informátoři přesvědčeni, že se udály přímo jim 6

„Když umřela babi, tak se zastavily hodiny a já jsem s tátou seděl v kotelně dole. A nějak jsme byli ten den za babi, a když babi ten den umřela, tak jsme já i táta měli blbej pocit a zastavily se hodiny v kuchyni.“ (V. F., muž, 29 let, rozhovor proveden 16. 1. 2016)

- Cheb (výjimka)
- 2.A.70 *Neobvyklé chování přístroje v domě*

Narativy, u nichž jsou informátoři přesvědčeni, že se udály přímo jim 7

V. F.: „Prostě jsem ležel, já nevím, jestli polospánek, nebo něco, ale najednou, zničehonic jsem sám sebe viděl seshora. Předcházelo tomu to, že jsem se najednou nemoh nadechnout, jak kdybych se chtěl nadechnout nebo chtěl pohnout rukou, chtěl jsem zavolat na rodiče, který byli vedle v pokoji a nemoh jsem. Viděl jsem, že chci a nemůžu, tělo mě neposlouchalo. Ruce se nezvedly. To se mi stalo několikrát. A jednou jsem měl úplně nutkavej pocit, že třeba je takhle, to jsem bydlel ve čtvrtym patře v paneláku, že tam někde je UFO a že mě nějak na dálku, ne na dálku, to byli blízko jako ode mě, že mě nějak jako paralyzovali a já se nemůžu hnout. A já jsem se několik nocí, nebo tejdnu, jsem měl hrozný stavy a bál jsem se usnout. Bál jsem se, že přijde tohle. To bylo šílený. Pak to prostě samo nějak odeznělo. V souvislosti s tím jsem měl pak často, nebo i vlastně předtím, jak kdyby to byla nějaká předtucha tohohle, že to přijde, jsem měl takovej úplně hnusnej sen, že se vaří krupicová kaše a spálí se. Já to s tím mám prostě spojený. To nebyla krupicová kaše, ale takovej ten pocit, že se vaří a pak se začíná pálit. Nejde o smrad, jde o tu hmotu, o konzistenci, já nevím, je to hnus.“ (V. F., muž, 29 let, rozhovor proveden 16. 1. 2016)

- Cheb (výjimka)

Narativy, u nichž jsou informátoři přesvědčeni, že se udály přímo jim 8

„[...] Slatina, to je hned vedle Chanovic a já jsem tam vyrůstala, v tom domě, kde se údajně mělo stát to, ona je to ale taková pověst, kterou moc lidí nezná, já jsem se o tom bavila právě s hist... no, jak se říká těm lidem, který se zajímaj jako o historii, tak ten právě říkal, oni nám kopali plyn a našly se ještě základy nějakýho kláštera, ale potom se tam normálně postavilo takový velký selský stavení a tam jsme bydleli. Tak on právě říkal, že tam bydlel nějaký zlej sedlák a ten tam zavíral právě ty poddaný do sklepa. Protože já

jsem tenkrát měla nějaký noční můry a furt jsem někoho viděla ve sklepe a furt jsem se tam s nima bavila a tak. A právě pak na to máma, protože já jsem ještě tenkrát byla malá, tak ta se ho jako ptala, i jsme se dokonce potom dočetly, on co napsal tenkrát ještě najakej papír vo tom, takže tohle. [...] nějak je tam asi jako trýznil a nechal je tam zavřený. Ten sklep byl strašně starej a takovej ponurej vošklivej. A já jsem tam jako v tom snu vopravdu seděla vyloženě s jednou pani, která měla normálně sukni [...]“ (M. K.2, žena, 27 let, rozhovor proveden 1. 4. 2016)

- Slatina; Plzeň – jih
- 3.A.226* *Mrtvý se zjevuje ve snu* (Mrtvý se zjevuje ve snu současným majitelům domu, kde dříve žil / kde byl zavražděn).

Narativy, u nichž jsou informátoři přesvědčeni, že se udály přímo jim 9

„Třeba táta šel do kuchyně a my tam máme takovou polici, tam kde máme čaje a takový a ona vyletěla nejednou ta krabička s čajema.“ (Zy5, žák 5. třídy ZŠ, rozhovor proveden 10. 2. 2016)

„A nebo jsem se myl a voňavka na policiče se takhle pohla přes celou tu...“ (Zy5, žák 5. třídy ZŠ, rozhovor proveden 10. 2. 2016)

„Nám se vobčas taky šoupaj věci doma.“ (Zy5, žák 5. třídy ZŠ, rozhovor proveden 10. 2. 2016)

„Já jsem si chtěla vzít ze skříně skleničku a vona na mě vyletěla a rozbila se.“ (Zx5, žákyně 5. třídy ZŠ, rozhovor proveden 10. 2. 2016)

- Ke čtyřem výše uvedeným narativům:
- 4.A.100 *Různé zvláštní jevy*
- 4.D.25 *Neobvyklé chování předmětů v domě* (Doplnění epizody v rámci typu: Nevysvětlitelné pohyby věcí v domě.*)

**Narativy, u nichž jsou informátoři přesvědčeni, že se udály přímo jim
10**

„To já když jsem vstala ráno, to byla asi sobota nebo neděle, nebo ne, asi když jsem byla unavená a šla jsem si lehnout večer, tak jsem se vzbudila jako někdy dýl, koukla jsem se na hodiny, kolik je, a vedle mě jako tam byl odraz od těch hodin a vedle mě jako kdyby byla nějaká pani a přitom nebyla. Jako já jsem se ze začátku bála, koukla jsem se za sebe, koukla jsem se pak znovu... já jsem se lekla a utíkala jsem k rodičům.“ (Zx5, žákyně 5. třídy ZŠ, rozhovor proveden 10. 2. 2016)

- 4.A.5 Strašidelné zjevení

**Narativy, u nichž jsou informátoři přesvědčeni, že se udály přímo jim
11**

„My jsme s mejma kamarádkama, tak jsme se sestrou a kamarádkou vyvolávaly nějakýho ducha, asi zpěvák nějaký, už nevím...byl polední klid, tak jsme zamkly dveře, daly jsme tam přes vokna černý deky, aby tam byla tma, namalovaly jsme kruh na zem a najednou se sundaly ty deky a otevřely se dveře.“ (Zx5, žákyně 5. třídy ZŠ, rozhovor proveden 10. 2. 2016)

- Táborová historka
- 4.A.100 Různé zvláštní jevy

**Narativy, u nichž jsou informátoři přesvědčeni, že se udály přímo jim
12**

„Jednou, jak jsem se snažil usnout, jsem měl na sedačce zrovna oblečení a vono to vypadalo, jako kdyby tam byl nějaký muž, jak tam stál. To tak vypadalo, to oblečení. Tak jsem se celou noc bál (smích).“ (Zy5, žák 5. třídy ZŠ, rozhovor proveden 10. 2. 2016)

- 7.B.15 *Věc je považována za strašidlo* (Doplnění epizody v rámci typu: Oblečení na židli/věšáku je považováno za lidskou postavu.*)

**Narativy, u nichž jsou informátoři přesvědčeni, že se udály přímo jim
13**

„Jo, stejně jako u mě! Když jsem byl malej, tak mi rodiče dávali židli, abych nepad z postele, no a já jsem se probudil a tam byla ta židle a já myslel, že to je nějakej chlap s motorovkou (smích).“ (Zy5, žák 5. třídy ZŠ, rozhovor proveden 10. 2. 2016)

- 7.B.15 *Věc je považována za strašidlo* (Doplnění epizody v rámci typu: Nábytek v místnosti je ve tmě považován za lidskou postavu.*)

**Narativy, u nichž jsou informátoři přesvědčeni, že se udály přímo jim
14**

„Mamky hlas mě volal do kuchyně, ale když jsem se tam vydala, slyšela jsem, jak mamka šeptá z jiné místnosti: „Nechod tam, já to taky slyšela!““ (X1k, studentka 1. ročníku SŠ, dotazníkové šetření provedeno 22. 2. 2016)

- Plzeňsko, blíže nespecifikováno
- 4.A.110 *Lidské hlasy* (Doplnění epizody v rámci typu: Člověk slyší volání známého hlasu. Když se za hlasem vydá, člověk, který měl být původcem volání, zašeptá z jiné místnosti, aby tam osoba nechodila, že volání také slyšel, a tudíž nepochází od něj.*)

**Narativy, u nichž jsou informátoři přesvědčeni, že se udály přímo jim
15**

„Probudilo mě ťukání na sklo a pořád to ťukalo. Najednou jsem si uvědomila, že to není na okno, ale že to ťukání je ze zrcadla.“ (X1l, studentka 1. ročníku SŠ, dotazníkové šetření provedeno 22. 2. 2016)

- Plzeňsko, blíže nespecifikováno

- 4.A.130 *Různé nevysvětlitelné zvuky* (Doplnění epizody v rámci typu: Člověka v noci probudí ze spánku ťukání na sklo. Myslí si, že někdo klepe na okno, ale posléze zjistí, že se jedná o ťukání ze zrcadla v místnosti.*)

9 ZÁVĚR

Cílem disertační práce byla dokumentace, klasifikace, katalogizace a interpretace neformálně šířených a kolektivně sdílených narativů západních Čech, zejména z oblasti města Plzně a okolních měst a obcí, v nichž se objevují démonické bytosti a jevy, a dále dokumentace vnímání hypotetického zrealističtění a stoupající agresivity těchto aktérů ze strany informátorů. Dále byla v textu nastíněna určitá proměna lokalit, v nichž se dle folklorních narativů tyto bytosti vyskytovaly či vyskytují, kdy mnohdy došlo k tvorbě míst zcela nových, či v některých případech alespoň k jejich technickému vylepšení. V neposlední řadě byla v textu řešena otázka pedagogické funkce těchto postav, konkrétní příklady strašení informátorů v dětství, jakožto výchovné metody, a jejich představy o strašení svých (v mnoha případech – s přihlédnutím k věku většiny informátorů – budoucích) potomků.

Během výzkumu bylo zjištěno, že tvrzení některých informátorů, že na dané démonické bytosti nevěří, se během rozhovoru ukázala v některých případech jako lichá. Naopak vyplynula na povrch skutečnost, že se informátoři určitých postav skutečně obávají, kdy se v některých případech vyhýbají určitým lokalitám ze strachu, že by se zde mohla daná bytost vyskytovat. Tento fenomén značí, že přes deklarovanou nevíru na verbální rovině ovlivňují tyto folklorní narativy částečně sociální jednání informátorů.

Další zkoumanou oblastí bylo zachycení určitého trendu v současné orální kultuře, kdy se již příliš nehovoří o konkrétních démonických postavách, nýbrž spíše o *energiích* či *silách*. Jedná se tedy o jistý narativní přechod od hmotného k nehmotnému, od pevného k *fluidu*, jež by bylo možné přirovnat spíše ke kapalné či plynné látce, nežli k pevnému tělesu. Taktéž bývají v určitých situacích namísto typických démonických postav v rámci verbalizace ohrožení ve veřejném prostoru konstruováni spíše

cizinci či příslušníci etnických menšin, kdy bývají démonizováni jak zástupci těchto menšin, tak lokality, kde se tyto osoby dle dotazovaných zdržují ať již reálně, nebo pouze na verbální úrovni – v rámci pověsti.

Reálnější i agresivnější připadají informátorům spíše současné postavy, které vnímají i jako nebezpečnější a děsivější. V mnoha případech tento názor dotazovaní podkládají argumenty týkajícími se jejich podoby a motivu jejich jednání. Mnohdy informátory děsí fakt, že by nemuseli na první pohled tuto bytost (ať již ducha, vraha či perverta) rozeznat od příslušníka běžné populace, tudíž se zde pro ně jedná o *skrytou hrozbu*. Co se motivu jejich jednání týče, připadají západočeským informátorům současné démonické postavy ve svém jednání často *bez motivu*, kdy útočí na člověka, aniž by měly pádný důvod. Tradiční démonické postavy oproti tomu dle početné skupiny dotazovaných trestaly po právu, za určité provinění člověka vůči přírodě, jejich teritoriu, či za porušení určitého kulturního nebo sociálního tabu. Informátoři pokládají povětšinou tradiční démonické bytosti za menší hrozbu také proto, že tyto postavy mívají typické atributy, podle nichž je lze rozpoznat. Také dle nich nebývají v pověstech a dalších příbězích tak agresivní jako jejich modernější následovníci, což pravděpodobně souvisí mj. s vyobrazením těchto postav v populární kultuře, především ve filmu a televizi. V městském prostředí se také v současnosti pohybuje obecně vzato velké množství anonymních osob, jedinci si tak mohou démonizovat sebe navzájem – dochází tedy ke *vzájemné démonizaci*. Dále se ve městech zpravidla nevyskytuje tolik opuštěných míst, kde by se mohla naplno rozvinout lidská fantazie (až na strašení v domě duchem apod.), čili je člověk nucen démonizovat si „reálné“ skutečnosti.

Někteří informátoři dle svých slov plánují v budoucnu praktikovat strašení jakožto formu výchovné metody na své (případné) děti, aby tak předešli různým nebezpečím (utonutí, poranění, ztrátě dítěte apod.), avšak

někteří z nich s těmito praktikami nesouhlasí a věří, že dítě může pochopit díky racionálnímu vysvětlení, jak se má, či nemá chovat. Strašení dětí jim přijde zastaralé a ne příliš moudré. V současné době a především v městském prostředí bývá nejběžnější postavou, jíž bývali informátoři v určitých případech strašívání či kterou by užili ke strašení dětí, *čert* (zejména v období obchůzek Mikuláše a jeho družiny – čerta s andělem). Nazvala bych ji tedy současnou démonickou pedagogickou postavou.

Během pokusu o interpretaci vybraných pověstí a narativů vystávala neustále otázka, zda se vždy při interpretacích jungiánského typu jednalo, co se sexuální symboliky týče, o problematiku pohlavního styku jako takového, či zda mají samotné pověsti a jejich témata a motivy přesah do konkrétnější roviny, a to k tabu nechtěného otěhotnění. V tomto případě spolu tato témata souvisejí a nechtěné otěhotnění je spíše možná metaúroveň původních psychoanalytických výkladů.

Přidanou hodnotou disertační práce byly samotné dokumentované pověsti a další folklorní narativy, jejich citace a následný pokus o katalogizaci a interpretaci. Záměrem práce tedy mj. bylo zabývat se informátorovým textem jakožto celkem, pokusit se porozumět sdělení v něm obsáhlém a dále s těmito informacemi pracovat. Z folkloristického hlediska mohou zdokumentované narativy posloužit jako zdroj pro případnou budoucí badatelskou práci například při tvorbě srovnávacích studií, kde by tyto texty bylo možné komparovat kupříkladu se současnými obdobnými narativy zdokumentovanými v odlišné geografické oblasti, ať už v rámci České republiky, či zahraničí.

Jednou z hlavních funkcí folkloru je dle antropologa Williama Bascoma jeho zábavná funkce. Příjem a přenos démonologických pověstí byl tedy populární jak v dřívějších dobách, kdy lidé napjatě naslouchali příběhům o čertech, vodnicích či bludičkách v chalupě na vesnici (Janeček

2006: 25), tak i dnes, v přetechnizované době, kdy jsme si z tradičních pověstí tu a tam něco vypůjčili, tu a tam něco přetransformovali a zasadili do, ve velké míře, urbanizovaného prostředí, či kdy jsme si vytvořili strašidla zcela nová. Funkce však tyto postavy a jevy mají stále stejné – ať se již jedná o funkci pedagogickou, kdy se rodiče snaží prostřednictvím těchto bytostí a konkrétních příběhů své děti ochránit před případným nebezpečím, jako je utonutí, úraz a další, tak například již zmíněnou funkci zábavnou, kdy si, ať už děti, či dospělí, vyprávějí mezi sebou nadpřirozeně zabarvené historky, které se „zaručeně“ přihodily. Slovesný folklor tak, na rozdíl od mylných domněnek některých odborníků i laiků, není mrtev, naopak je stále živý a může se transmitovat v mnoha variantách a ve velké míře díky internetu napříč všemi sociálními vrstvami.

10 LITERATURA

AARNE, Antti, THOMPSON, Stith a UTHER, Hans-Jörg, 2004. The Types of International Folktales. A Classification and Bibliography. *Folklore Fellows Communications*. 284, 285, 286. Helsinki: Suomalainen Tiedeakatemia. ISBN 951-41-0955-4 (vol. 1), ISBN 951-41-0961-9 (vol. 2), ISBN 951-41-0963-5 (vol. 3.).

BANKS THOMAS, Jeannie, 2007. The Usefulness of Ghost Stories. In: GOLDSTEIN, Diane E. a kol.: *Stories Haunting Experiences. Ghosts in Contemporary Folklore*. USA: Utah State University Press. ISBN 978-0-87421-681-3.

BANKS THOMAS, Jeannie (eds.), 2015. *Putting the Supernatural in Its Place. Folklore, the Hypermodern, and the Ethereal*. Salt Lake City: The University of Utah Press. ISBN 978-1-60781-449-8.

BASCOM, William R., 1954. Four Functions of Folklore. Prose Narratives. *Journal of American Folklore*. 67, s. 333-349. ISSN 0021-8715.

BAUMAN, Zygmunt, 2002. *Tekutá modernost*. Praha: Mladá fronta. ISBN 80-204-0966-1.

BEARDSLEY, Richard K. a HANKEY, Rosalie, 1943. A History of The Vanishing Hitchhiker. *California Folklore Quarterly*. 2/1, s. 13–25. ISSN 1556-1283.

BENNETT, Gillian, 1999. *Alas, Poor Ghost!* USA: Utah State University Press. ISBN 978-0-87421-277-8.

BITTNEROVÁ, Dana, 2011. Kultura dětí a dětský folklor. In: JANEČEK, Petr, 2011 *Folklor atomového věku. Kolektivně sdílené prvky expresivní kultury*

v soudobé české společnosti. Praha: Národní muzeum. ISBN 978-80-7036-315-7.

BORGATTI, Stephen P., 1996. *ANTHROPAC 4.0 Methods Guide*. Natick, MA: Analytic Technologies. ISBN nevedeno.

BROUČEK, Stanislav a JEŘÁBEK, Richard (redaktoři), 2016. *Lidová kultura. Národopisná encyklopedie Čech, Moravy a Slezska*. Etnologický ústav Akademie věd České republiky, v. v. i., v Praze a Ústav evropské etnologie Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Praha: Mladá fronta. [online] Dostupné z: http://eu.avcr.cz/Projekty/Narodopisna_encyklopedie/index.html.

BRUNVAND, Jan Harold, 1993. *The Baby Train and Other Lusty Urban Legends*. New York: W. W. Norton & Company. ISBN 978-0-393-03438-7.

BRUNVAND, Jan Harold, 2001. *Encyclopaedia of Urban Legends*. ABC: Clio. ISBN 157607076X.

BUDILOVÁ JAKOUBKOVÁ., Lenka, 2015. Etnografie a terénní výzkum. In: TOUŠEK, Laco a kol.: *Kapitoly z kvalitativního výzkumu*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni. ISBN 978-80-261-0471-1.

CAMPION – VINCENT, Véronique, FINE, Gary Alan a HEATH, Chip, 2005. *Rumor Mills. The Social Impact of Rumor and Legend*. USA: Aldine Transaction. ISBN 978-0-202-30747-3.

CARROLL, Michael P., 1992. Allomotifs and the Psychoanalytic Study of Folk Narratives: Another Look at „The Rommate’s Death“. *Folklore*. 103, s. 225–234. ISSN 0015-587x.

CICHÁ, Martina, 2015. Antropologická reflexe pověr a mýtů. In: PREISSOVÁ KREJČÍ, Andrea, MÁČALOVÁ, Jana a SKOTÁKOVÁ, Jasna

(eds.): *Mýty a pověry v každodennosti obyvatel ukrajinského Polesí a Zakarpatí*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci. ISBN 978-80-244-4485-7.

DAŇKOVSKÁ, Drahomíra, 1983. Pověsti Podbrdská. *Vlastivědný sborník Podbrdská*. 24, s. 5–85. ISBN neuvedeno.

DÉGH, Linda, 1996. What is a Belief Legend? *Folklore*. 107, s. 33–46. ISSN 0015-587x.

DOBROVOLNÁ, Kateřina. *Pověsti Chodska*. Plzeň, 2012. Bakalářská práce. Západočeská univerzita. Fakulta filozofická. Katedra antropologie. Vedoucí práce Marta Ulrychová.

DOBROVOLNÁ, Kateřina. *Verbalizace ohrožení ve veřejném prostoru v neformálně transmitovaných textech*. Plzeň, 2014. Diplomová práce. Západočeská univerzita v Plzni. Fakulta filozofická. Katedra antropologie. Vedoucí práce Petr Janeček.

DOBROVOLNÁ, Kateřina, 2016. Tradiční démonologické pověsti Chodska a jejich katalogizace. *Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity*. 8/2, s. 43-59. ISSN 2336-6346.

DOBROVOLNÁ, Kateřina, 2017. Lokalizace démonických bytostí v současných pověstech západních Čech. *Národopisná revue*. 4, s. 307–315. ISSN 0862-8351.

ELLIS, Bill, 2003. *Aliens, Ghosts, and Cults: Legends We Live*. Jackson: University of Mississippi Press. ISBN 9781617030017.

FINE, Gary Alan a ROSNOW, Ralph, 1976. *Rumor and Gossip: The Social Psychology of Hearsay*. NY: Elsevier-North-Holland. ISBN 0-444-99031-3.

FINE, Gary Alan, 1992. *Manufacturing Tales. Sex and Money in Contemporary Legends*. Knoxville: University of Tennessee Press. ISBN 0-87049-754-5.

FRANZ, Marie-Louise von, 2011. *Psychologický výklad pohádek: smysl pohádkových vyprávění podle jungovské archetypové psychologie*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-0863-1.

GIBAS, Petr, 2008. Duchařský obrat společenských věd, aneb duchové (a lidé) v pražském metru. *Sborník Hrdličkova muzea člověka UK*. 7, s. 9–12. ISBN 978-80-254-3734-6.

GRIDER, Sylvia Ann, 2007. Children's Ghost Stories. In: GOLDSTEIN, Diane E. a kol.: *Stories Haunting Experiences. Ghosts in Contemporary Folklore*. USA: Utah State University Press. ISBN 978-0-87421-681-3.

HALBWACHS, Maurice, 2009. *Kolektivní paměť*. Praha: Sociologické nakladatelství. ISBN 978-80-7419-016-2.

HEJNAL, Ondřej, 2013. Já si je najdu, ty vole. Vždyť máme furt stejný místa. Místa bezdomovců ve veřejném prostoru. *Lidé města*. 15/3, s. 419–441. ISSN 1212-811.

HENKEN, Ellisa R., 2004. Gender Shifts in Contemporary Legends. *Western Folklore*. 63/3, s. 237–256. ISSN 0043-373x.

HLÔŠKOVÁ, Hana, 2001. Moderné povesti – k doterajším výsledkom ich štúdia v zahraničnej folkloristike. *Slovenský národopis*. 49/2, s. 174-181. ISSN 1335-1303.

HODROVÁ, Daniela, 1977. *Poetika míst. Kapitoly z literární tematologie*. Jinočany: H & H. ISBN 8086022048.

HOLBEK, Bengt, 1995. Stories about Strangers. *International Folklore Review*. 10, s. 5–9. ISSN neuvedeno.

HOROWITZ, Donald L., 2001. *The Deadly Ethnic Riot*. Berkeley: University of California Press. ISBN 9780520236424.

HRABALOVÁ, Olga a kol., 1980. Jak žije folklor mezi dětmi. *Národopisné aktuality*. 17, s. 31-38. ISSN neuvedeno.

CHALOUPKOVÁ KOŠLÍKOVÁ, Petra. *Vošahlík jako specifický symbolický prostor*. Plzeň, 2013. Disertační práce. Západočeská univerzita. Fakulta filozofická. Katedra antropologie. Školitel Zdeněk Uherek.

JANEČEK, Petr, 2006. *Černá sanitka a jiné děsivé příběhy. Současné pověsti a fámy v České republice*. Praha: Nakladatelství Plot. ISBN 80-86523-74-8.

JANEČEK, Petr, 2007. *Černá sanitka: Druhá žeň*. Praha: Nakladatelství Plot. ISBN 978-80-86523-82-8.

JANEČEK, Petr, 2008a. *Černá sanitka: Třikrát a dost*. Praha: Nakladatelství Plot. ISBN 978-80-86523-88-0.

JANEČEK, Petr, 2008b. Slovesný folklor. In: ANDERLE, Jan a kol.: *Plzeňsko: příroda, historie, život*. Praha: Baset. ISBN 978-80-7340-100-9.

JANEČEK, Petr, 2009. „Městské legendy“ na pomezí oborů: antropologický, sociologický nebo folkloristický diskurz? *Antropowebzin*. 5/1, s. 12-19. ISSN 1801-8807.

JANEČEK, Petr. *Současná pověst a fáma v České republice. Vznik, geneze a sociální a kulturní funkce domácího urbánního folkloru v mezinárodním kontextu*. Praha, 2012. Disertační práce. Univerzita Karlova. Fakulta

filozofická. Ústav etnologie. Školitel Bohuslav Šalanda.

JANEČEK, Petr, 2014. Bloody Mary or Krvavá Máří? Globalization and Czech Children's folklore. *Slovak Ethnology*. 62/2, s. 221–243. ISSN 1339-9357.

JANEČEK, Petr, 2015. *Krvavá Máry a jiné strašlivé historky*. Nakladatelství Plot. ISBN 978-80-7428-250-8.

JANEČEK, Petr, 2016a. Česká prozaická folkloristika v letech 1945–1989 v mezinárodním kontextu. In: WOITSCH, J. (ed.): *Etnologie v zúženém prostoru*. Praha: Etnologický ústav AV ČR. ISBN 978-80-88081-10-4.

JANEČEK, Petr, 2016b. Od monstra k superhrdinovi. Pérák v dynamice kulturní a komunikativní paměti. In: BÍLEK, Petr A., PROCHÁZKA, Martin a WIENDL, Jan (eds.): *Hrdina – antihrdina – superhrdina – nehrdina v kulturním prostoru minulosti a současnosti*. Praha: Univerzita Karlova. ISBN 978-80-7308-675-6.

JANEČEK, Petr, 2017. *Mýtus o pérákovi. Městská legenda mezi folklorem a populární kulturou*. Praha: Argo. ISBN 978-80-257-2315-9.

JUNG, Carl Gustav, 1997. *Archetypy a nevědomí*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka. ISBN 80-85880-16-4.

JUNG, Carl Gustav, 1999. *Tajemno na obzoru. O fenoménech UFO a mimozemských jevech*. Brno: Nakladatelství Tomáše Janečka. ISBN 80-85880-20-2.

KAKAR, Sudhir, 1996. *The Colors of Violence. Cultural Identities, Religion and Conflict*. Chicago: University of Chicago Press. ISBN 9780226422855.

KLÍMOVÁ-RYCHNOVÁ, Dagmar, 1963. Katalog lidové prózy Nové Lhoty na

- Hornácku. *Český lid. Etnologický časopis*. 50, s. 213–230. ISSN 0009-0794.
- KLUCKHOHN, Clyde, 1959. Recurrent Themes in Myths and Mythmaking. *Daedalus. Journal of the American Academy of Arts and Sciences*. ISSN 88:268-279.
- KOKOT, Waltraud, 2007. Culture and Space – anthropological Approaches. *Ethnoscripts*. 9/1, s. 10–23. ISSN 2199-7942.
- KRAMAŘÍK, Jaroslav, 1957. Klasifikace látek českých antifeudálních pověstí. *Československá etnografie*. 5, s. 327–332. ISSN neuvedeno.
- KROČA, Jan, 2008. Slovesný folklor. In: ANDERLE, Jan a kol.: *Plzeňsko: příroda, historie, život*. Praha: Baset. ISBN 978-80-7340-100-9.
- KŘIVANCOVÁ, Michaela, 2017. Pojdte s námi do pohádky (Obraz pohádkových bytostí v české frazeologii). *Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity*. 9/2, s. 67–99. ISSN 2336-6346.
- LECOUTEUX, Claude, 1997. *Přízraky a strašidla středověku*. Praha: Volvox Globator. ISBN 9788072070596.
- LECOUTEUX, Claude, 1998a. *Trpaslíci a elfové ve středověku*. Praha: Volvox Globator. ISBN 9788072071180.
- LECOUTEUX, Claude, 1998b. *Víly, čarodějnice a vlkodlaci ve středověku. Příběh dvojníka*. Praha: Volvox Globator. ISBN 9788072071555.
- LOW, Setha a SMITH, Neil, 2006. *The Politics of Public Space*. New York: Routledge: Taylor and Francis Group. ISBN 0-415-95138-0.
- LUFFER, Jan, 2014: *Katalog českých démonologických pověstí*. Praha: Academia. ISBN 978-80-200-2383-4.

MENCEJ, Mirjam, 1996. Predstavy o živote po smrti u starých Slovanov. *Slovenský národopis*. 44/3, s. 286–301. ISSN 1339-9357.

NAVRÁTILOVÁ, Alexandra, 2005. Revenantství v české lidové tradici jako obraz cizího, nepřátelského světa. *Studia mythologica Slavica*. VIII, s. 115–136. ISSN 1581-128X.

NĚMCOVÁ, Tereza. *Historické proměny funkcí pražských numinózních pověstí*. Praha, 2015. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Fakulta filozofická. Ústav etnologie. Vedoucí práce Petr Janeček.

PERERA, Brinton Sylvia, 2010. *Komplex obětního beránka. Mytologie stínu a pocitu viny*. Brno: Emitos: Nakladatelství Tomáše Janečka. ISBN 9788087171165.

POHUNEK, Jan. *Odras archeologizovaných krajinných prvků v etnografických pramenech*. Praha, 2015a. Disertační práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta. Ústav etnologie. Historické vědy – Etnologie. Folkloristika. Školitel Bohuslav Šalanda.

POHUNEK, Jan, 2015b. *Stíny mezi stromy. Extravilán v současných pověstech*. Praha: Národní muzeum. ISBN 978-80-7036-450-5.

POLÍVKA, Jiří, 1923–1931. *Súpis slovenských rozprávok I.–V. Turčianský sv. Martin: Matica slovenská*. ISBN neuvedeno.

POSPÍŠILOVÁ, Jana (ed.), 2003. *Rajče na útěku. Kapitoly o kultuře a folkloru dnešních dětí a mládeže s ukázkami*. Brno: Etnologický ústav AV ČR. ISBN 9788072391462.

PROPP, Vladimír Jakovlevič, 2008. *Morfologie pohádky a jiné studie*. Praha: H+H. ISBN 978-80-7319-085-9.

SIROVÁTKA, Oldřich, 1998. *Česká pohádka a pověst v lidové tradici a české literatuře*. Brno: Ústav pro etnografii a folkloristiku AV ČR. ISBN 80-85010-06-2.

STEIN, Murray a CORBETT, Lionel, 2006. *Příběhy duše: moderní jungiánský výklad pohádek I*. Brno: Emitos. ISBN 978-80-9037-151-4.

ŠIDÁK, Pavel, 2012. Vodník v české kultuře, zvláště v literatuře. *Studia mythologica Slavica*. XV, s. 247–292. ISSN 1581-128X.

ŠIDÁK, Pavel, 2013. *Literární žánry: Skripta Literární akademie, Soukromé vysoké školy Josefa Škvoreckého*. Praha: Literární akademie. ISBN 978-80-86877-64-8.

ŠRÁMKOVÁ, Marta, 2008. *Česká prozaická folkloristika v letech 1945–2000. (Přehled, vývoj, témata, bibliografie)*. Praha: Etnologický ústav AV ČR. ISBN 978-80-87112-08-3.

TILLE, Václav, 1929. *Soupis českých pohádek I*. Praha: Česká akademie věd a umění. ISBN nevedeno.

TOLSTAJA, Svetlana Michajlovna, 2000. Slavjanskije mifologičeskije predstavlenija o. duše. In: VINOGRADOVA, Liudmila Nikolaevna a kol.: *Slavjanskij i balkanskij folklór. Narodna demonologija*. Moskva: Indrik. ISBN nenalezeno.

TOUŠEK, Laco, 2012. Vybrané aspekty metodologie aplikované antropologie. In: HIRT, Tomáš a kol.: *Vybrané kapitoly z aplikované sociální antropologie*. Plzeň: Západočeská univerzita v Plzni. ISBN 978-80-261-0122-2.

TUCKER, Elizabeth, 2007. *Haunted Halls. Ghostlore of American College Campuses*. Jackson: University Press of Mississippi. ISBN 978-1-57806-

994-1.

WILSON, Michael, 1998. Legend and Life: „The Boyfreind’s Death“ and „The Mad Axeman“. *Folklore*. 109, s. 89–95. ISSN 0015-587x.

10.1 Seznam pramenů

BAAR, Jindřich Šimon, HRUŠKA, Jan František a TEPLÝ, František, 1927. *Chodská čítanka*. Praha: Štencův grafický závod. ISBN nevedeno.

BĚLOHLÁVEK, Miloslav, 1999. *Plzeňské pověsti a legendy*. Plzeň: Nava. ISBN 80-7211-043-8.

BUKAČOVÁ, Irena, 2003. *Panna vejpůl. Lidové pověsti ze severního Plzeňska*. Mariánská Týnice: Nadační fond Mariánské Týnice. ISBN 80-239-1714-5.

ČEKANOVÁ, Markéta a ZAJÍČEK, Zdeněk, 2006. *Dva tucty plzeňských pohádek a pověstí. Všem, kteří jsou v Plzni doma*. Plzeň: RLA Stallion. ISBN 80-239-7947-7.

ČEKANOVÁ, Markéta a ZAJÍČEK, Zdeněk, 2012. *Přehršle pohádek a pověstí z Čech, Moravy a Slezska*. Plzeň: RLA Stallion. ISBN 978-80-260-3312-7.

ČESAL, Aleš, 2004. *Tajemná města*. Plzeň. Praha: Regia. ISBN 80-86367-38-X.

DVOŘÁČKOVÁ, Vendula, 2007. *Pověsti tajemných míst*. Olomouc: Rubico. ISBN 978-80-7346-073-0.

DVOŘÁK, Otomar, 2008. *Démonické pasti*. Praha: Nakladatelství XYZ, s. r.

o. ISBN 978-80-7388-077-4.

ERBEN, Karel Jaromír, 1952. *Slovanské pohádky*. Praha: Melantrich. ISBN neuvedeno.

GROHMANN, Josef Virgil, 2009. *Pověsti z Čech*. Praha: Plot. ISBN 978-80-7428-011-5.

HAVLIC, Vladimír, 1995. *Zlatá kniha plzeňských pověstí*. Plzeň: Karel Veselý. ISBN 80-901439-6-2.

HAVLIC, Vladimír, 2001. *Mapa plzeňských strašidel, duchů, zjevení a postaviček od pohanských časů až do 20. století*. Plzeň: Nava. ISBN neuvedeno.

HAVLIC, Vladimír, 2003. *Pověsti z kraje pod Radyní: Radyně, Hůrka, Starý Plzenec, Plzeň, okolí Plzně, Blovice, Spálené Poříčí, Žinkovy, Nepomuk, Rokycany, Radnice, Zbiroh*. Plzeň: Altea Production. ISBN 80-902960-1-7.

KORANDOVÁ, Marie, 2004. *Chodské pověsti a legendy*. Plzeň: Nava. ISBN 80-7211-179-5.

KORANDOVÁ, Marie, 2006. *Chodové v pověstech*. Plzeň: Nava. ISBN 80-7211-239-2.

KORANDOVÁ, Marie, 2011. *Pověsti a legendy západních Čech*. Plzeň: Nava. ISBN 978-80-7211-386-6.

KRATOCHVÍL, Miloš V., 1959. *Báje a pověsti z Čech*. Praha: Státní nakladatelství dětské knihy. ISBN neuvedeno.

KŮS, Petr, 2012. *Rokycansko v pověstech 5*. Rokycany: Agentura AM art. ISBN neuvedeno.

LIŠKA, Vladimír, 2014. *Tajemství českých kronik, pověstí a mýtů*. Frýdek-Místek: Alpress. ISBN 978-80-7466-388-8.

MAS SV. JANA Z NEPOMUKU, 2013. *Pověsti z míst tajemných i kouzelných. Nepomucko, Spálenopoříčsko a Žinkovsko*. Spálené Poříčí: MAS sv. Jana z Nepomuku. ISBN neuvedeno.

MAZNÝ, Petr a kol., 2001. *Plzeňská strašidla*. Plzeň: Starý most. ISBN 80-238-7890-5.

MAZNÝ, Petr, 2004. *Plzeňská strašidla se vracejí*. Plzeň: Starý most. ISBN 80-239-2931-3.

MEYER, Stephenie, 2008. *Stmívání*. Praha: Egmont. ISBN 978-80-252-0898-4.

OBČANSKÉ SDRUŽENÍ AKTIVOS, 2013. *Pověsti z míst tajemných i kouzelných. Přešticko, Blovicko, Staroplzenecko a Mirošovsko*. Nezdice: Občanské sdružení Aktivios. ISBN neuvedeno.

POPP, Vladimír, 2004. *Neuvěřitelné příhody zelenohorského panství 1. Zpověď zbloudilých duší a nepomucká tajemství*. Klášter: Vladimír Popp. ISBN neuvedeno.

RAUSCH, Antonín, 1995. *Příběhy ze staré Šumavy*. Praha: Erika. ISBN 80-7190-072-9.

SILOVSKÝ, Ladislav, 2014. *Pověsti z Říšské cesty*. Plzeň: Delex. ISBN 9788087118108.

SCHIEBL, Jaroslav, 1924. *Hrad Radyně. Pověsti a staré tradice*. Plzeň: Spolek pro záchranu Radyně a Hůrky. ISBN neuvedeno.

SCHIEBL, Jaroslav, 1933a. *Plzeň v pověsti, legendě, tradici a škádlivce. Díl I.* Plzeň: Vlastivědné knihkupectví a nakl. M. Lábkové. ISBN neuvedeno.

SCHIEBL, Jaroslav, 1933b. *Plzeň v pověsti, legendě, tradici a škádlivce. Díl II.* Plzeň: Vlastivědné knihkupectví a nakl. M. Lábkové. ISBN neuvedeno.

SCHIEBL, Jaroslav, 1934. *Plzeň v pověsti, legendě, tradici a škádlivce. Díl III.* Plzeň: Vlastivědné knihkupectví a nakl. M. Lábkové. ISBN neuvedeno.

ŠMÍD, Zdeněk, 1987. *Dudáci a vlčí hlavy.* Plzeň: Západočeské nakladatelství. ISBN 80-7376-109-7.

VOREL, Josef, 1997. *Lidové pověsti z Manětínska.* Rabštejn nad Střelou: Josef Vorel. ISBN neuvedeno.

WENIG, Frank, 1929. *Pověsti ze staré i nové Plzně.* Plzeň: Marie Lábková. ISBN neuvedeno.

11 RESUMÉ

Cílem disertační práce je dokumentace, klasifikace, katalogizace a interpretace neformálně šířených a kolektivně sdílených narativů západních Čech, zejména z oblasti města Plzně a okolních měst a obcí, v nichž se objevují démonické bytosti a jevy, a dále dokumentace vnímání hypotetického zrealističtění a stoupající agresivity těchto bytostí informátory. Dále je v textu nastíněna určitá proměna lokalit, v nichž se dle folklorních narativů a literatury tyto bytosti vyskytovaly či vyskytují, kdy mnohdy došlo k tvorbě míst zcela nových, či v některých případech alespoň k jejich technickému vylepšení. V neposlední řadě je v textu řešena otázka pedagogické funkce těchto postav.

Zdokumentované démonologické pověsti ze západních Čech jsou v disertační práci katalogizovány dle katalogu Jana Luffera (2014), jenž ve svém indexu třídí 737 typů pověstí do 7 skupin. Z folkloristického hlediska mohou zdokumentované narativy posloužit jako zdroj pro případnou budoucí badatelskou práci, kde by tyto texty bylo možné komparovat kupříkladu se současnými obdobnými narativy zdokumentovanými v odlišné geografické oblasti, ať už v rámci Čech, či v zahraničí.

Záměrem textu je mj. postihnout samotné transformace aktérů démonologických pověstí. Z dosavadního výzkumu bylo zjištěno, že dochází k určitému trendu v současné orální kultuře, kdy se v dnešní době již příliš nehovoří o konkrétních démonických postavách, ale spíše o *energiích* či *silách*. Jedná se tedy o jistý narativní přechod od hmotného k nehmotnému, od pevného k *fluidu*, na což je v práci kladen značný důraz.

Během výzkumu bylo využito metody polostrukturovaných rozhovorů, ať již rozhovory skupinové, či s jednotlivci. Tyto rozhovory zahrnují celkem 90 osob. Dále proběhlo dotazníkové šetření na nejmenované střední škole

v západních Čechách, jehož se účastnilo celkem 102 osob. Informátory byli mladí obyvatelé Plzeňského kraje ve věku od 10 do 35 let a nacházeli se mezi nimi jak žáci či studenti, tak ekonomicky činné osoby, pracující v rozličných oborech.

12 SUMMARY

The aim of the dissertation is documentation, classification, indexing and interpretation of informally distributed and collectively shared narratives of Western Bohemia, especially from the area of Pilsen and the surrounding towns and municipalities where demonic beings and phenomena appear, as well as the documentation of the perception of the informants hypothetically elevating the realism and aggressiveness of these beings. Furthermore, the author describes a certain transformation of localities where according to folklore narratives, these beings used to be present or are present now. Entirely new places were created or in some cases at least their technical improvement occurred. Last but not least, the question of the pedagogical function of these characters is being addressed in the text.

The documented demonological narratives from Western Bohemia are indexed in the dissertation according to the catalogue of Czech demonological legends by Jan Luffer (2014), who classifies 737 types of stories into 7 groups. From a folkloristic point of view, the documented narratives can serve as a source for future research, where these texts could be compared, for example, with simile contemporary narratives documented in a different geographic area, whether in the Czech Republic or abroad.

The intent of the text is, among other things, to address the transformation of the actors of demonic stories themselves. So far the research has shown that there is a certain trend in contemporary oral culture, suggesting that there is little or no talk about specific demonic characters, but rather about *energies* or *forces*. Therefore, a certain narrative shift from material to intangible, from *solid* to *fluid*, occurred, which is considerably emphasised in this work.

During the research, half-structured interviews were used in form of group discussions or with individuals. These interviews include a total of 90 people. In addition, a questionnaire was carried out at an unnamed high school in western Bohemia with a total of 102 people attending. The informants were young inhabitants of the Pilsen Region aged between 10 and 35 including pupils and students, as well as economically active persons working in various fields.

13 RESÜMEE

Es ist das Ziel dieser Dissertationsthesis die informell ausverbreiteten und kollektiv-geteilt Narrativen West-Böhmens, besonders von den der Nahe Pilsens und umliegenden Orten, wo dämonische Gestalten und Phänomenen erscheinen, und weiter die Dokumentierung der Wahrnehmung des hypothetischen Realisierung und der ansteigende Aggressivität dieser Gestalten bei den Informatoren, zu dokumentieren, sortieren, katalogisieren und interpretieren. Den Text auch spricht von den Umwandlung den Plätze, wo sich die Gestalten nach der Literatur- und Folkloronarrativen befinden oder befindet haben, wo oft ganz neuen Gestalten formiert werden oder in manchen Fälle die Technik den Narrativen verbessert wurde. Die pädagogische Rolle den Figuren wurde in den Text aufgelöst.

In der Dissertationsthesis sind die dokumentierten dämonologischen Sagen von Westböhmen nach dem Katalog Jan Luffers (2014), der in seinem Index 737 Typen Legenden in 7 Gruppen sortiert, katalogisiert. Von dem folklorologischen Gesichtspunkt können die dokumentierte Narrative als Quellen einer potenziellen Forschungsthesis, wo es möglich wäre diese Texten komparieren zum Beispiel mit ähnlichen gegenwärtigen Narrativen, die in einer anderen geographischen Region entweder Tschechiens oder Auslands dokumentiert werden, dienen.

Es ist das Ziel des Textes unter anderem allein die Transformation den Akteuren den dämonologischen Sagen zu fassen. Bisherige Forschung zeigt uns, dass es einen bestimmten Trend in der heutige Oralkultur gibt. Man spricht nicht mehr so viel von bestimmten dämonischen Gestalten, sonst spricht man von *Energien* oder *Machten*. Dieser narrativen Übergang von dem Stofflichen zu dem Unstofflichen, von Festem zum *Fluidum*, wird in der Thesis viel Platz gewidmet.

Während der Forschung wurde die Halbstruktuierten-Gespräch-Methode benutzt in Gespräche mit Gruppen und auch mit Einzelnen. Diese Gespräche umfassen 90 Leute. Noch wurde eine Fragebogenuntersuchung geführt in einer ungenannten Schule in Westböhmen. Diese Untersuchung hat 102 Befragten. Die Informanten waren junge Einwohner des Pilsner Regions 10-35 Jahre alt. Diese Informanten waren entweder Schüller und Studenten oder Personen, die in verschiedenen Fächer ökonomisch tätig sind.

14 PŘÍLOHA

14.1 Seznam informátorů a datum provedení rozhovoru (rozhovor naživo)

- M. H. (A¹⁷) – žena, 28 let, pracující, 22. 7. 2015
- A. K.1 (B) – žena, 25 let, pracující, 1. 11. 2015
- P. K. (C) – žena, 35 let, pracující, 16. 11. 2015
- K. S. (D) – muž, 26 let, student, 1. 12. 2015
- S¹⁸ (E)– (Sž – ženy, Sm – muži), 3 ženy a 3 muži ve věku 19–24 let, studenti, 1. 12. 2015; skupinový rozhovor
- M. L.1 (F) – žena, 26 let, studentka, 12. 1. 2016
- P. L. (G) – žena, 26 let, pracující, 12. 1. 2016
- N. V. (H) – žena, 25 let, studentka, 12. 1. 2016 (F, G, H – skupinový rozhovor)
- V. H. (CH) – žena, 26 let, pracující, 12. 1. 2016
- V. G. (I) – žena, 26 let, studentka + pracující, 13. 1. 2016
- R. C. (J) – muž, 35 let, pracující, 13. 1. 2016
- K. D. – autorka disertační práce
- J. R. (L) – muž, 24 let, student, 13. 1. 2016
- L. R. (M) – žena, 26 let, pracující, 14. 1. 2016
- V. F. (N) – muž, 29 let, student + pracující, 16. 1. 2016
- E. J. (O) – žena, 26 let, pracující, 18. 1. 2016
- F. S. (P) – muž, 25 let, student, 21. 1. 2016
- V. T. (Q) – žena, 28 let, studentka, 21. 1. 2016
- P. H. (R) – žena, 30 let, pracující, 21. 1. 2016
- M. K.1 (S) – muž, 26 let, student, 21. 1. 2016

¹⁷ Některá písmena v příloze značí pseudonym informátorů, který jim byl přidělen na začátku výzkumu. Později byla písmena změněna na iniciály jmen informátorů. Změna se projevuje pouze v příloze.

¹⁸ Písmeno „S“ zde bylo zvoleno podle slova „studenti“.

K. Š. (T) – žena, 27 let, studentka + pracující, 26. 1. 2016

D. B. (U) – žena, 26 let, pracující, 26. 1. 2016

M. K.2 (V) – žena, 27 let, studentka, 1. 4. 2016

X – studenti nejmenované střední školy v západních Čechách (cca 15–19 let), 22. 2. 2016

Z – žáci nejmenované základní školy v západních Čechách (cca 10–15 let), od února do března 2016

14.2 Seznam informátorů a datum provedení rozhovoru (rozhovor na dálku)

V. S. (W1) – muž, 25 let, student, 17. 1. 2016

T. B. (W2) – muž, 33 let, pracující, 23. 1. 2016

V. R. (W3) – žena, 26 let, pracující, 23. 1. 2016

M. L.2 (W4) – žena, 26 let, pracující, 24. 1. 2016

M. K.3 (W5) – žena, 25 let, studentka, 26. 1. 2016

L. K. (W6) – žena, 26 let, pracující, 28. 1. 2016

A. H. (W7) – muž, 35 let, pracující, 23. 2. 2016

M. K.4 (W8) – žena, 27 let, pracující, 8. 3. 2016

14.3 Seznam démonických postav a jevů spontánně zmíněných informátory

Anděl (W3, W7, Z7, X1f, X1ch, X1o, X1v, X1w, X2a, X2i, X3i, X3l, X3m, X3n, X4s) – 15x

Asmodeus (W2) – 1x

Azazel (W2) – 1x

Bezhlavý rytíř (jeho duch) (H, L, P, W4, W7, W8, Z6, Z7, X3b, X3c, X3d, X3f, X3o) – 13x

Bílá paní (C, L, R, T, W3, W4, W7, W8, Z5, Z6, Z7, Z9, X1a, X1t, X1v, X1w, X2a, X2k, X2m, X2o, X2p, X2q, X3b, X3j, X3k, X3m, X3n, X4c, X4s) – 29x

Bludičky (M, Q, T, X3t, X4s) – 5x

Bludný kořen/kámen (Q) – 1x

Bůh (C) – 1x

Candyman (D) – 1x

Creeper (Z4) – 1x

Čarodějnice¹⁹ (A, B, N, Q, U, W1, W2, W4, W6, W7, W8, Z5, Z7, Z8, Z9, X1f, X1g, X1h, X1i, X1j, X1k, X1l, X1n, X1q, X1r, X1t, X1w, X2a, X2e, X2h, X2ch, X2l, X2o, X2p, X2q, X2r, X2u, X2v, X2w, X2x, X3a, X3c, X3d, X3e, X3g, X3h, X3ch, X3l, X3m, X3o, X3p, X3t, X3w, X3x, X4e, X4g, X4n, X4o, X4p, X4s, X4v, X4w) – 62x

Černá sanitka (B, P, W4, W5) – 4x

Černá švihovská paní (X2p) – 1x

Čert (C, D, E, G, F, CH, L, M, P, Q, T, U, W1, W2, W3, W4, W6, W7, W8, Z4, Z7, Z8, X1g, X1j, X1o, X2e, X2t, X3c, X3i, X3l, X3v, X4e) – 32x

Čtyři jezdci Apokalypsy (W2) – 1x

Démon (U, W6, Z5, X1a, X1ch, X1k, X1l, X1m, X1p, X1q, X1r, X1s, X2a, X2d, X2e, X2i, X2u, X2w, X3b, X3d, X3m, X3n, X4b, X4d, X4g, X4s, X4t, X4u) – 28x

Divé ženy/divoženky (W3, W6, W7) – 3x

¹⁹ Viz Křivancová 2017: 82.

Divoká honba (W3, W4) – 2x

Drak²⁰ (U, W7, Z4, Z5, Z9, X1x, X2a, X2l, X2m, X3d, X3g, X3h, X3m, X4c, X4m, X4s) – 16x

Duch (B, C, G, F, H, CH, J, L, M, N, P, Q, T, V, W1, W2, W3, W4, W6, W7, Z4, Z5, Z7, Z9, X1i, X1j, X1m, X1o, X1p, X1r, X1v, X2e, X2f, X2p, X2t, X3d, X3i, X3k, X3v, X4d, X4h, X4ch) – 42x

Duchové lesa²¹ (W7) – 1x

Ďábel (L, M, U, W2, Z5, X1n, X1v, X1w, X2d, X2e, X2w, X2x, X3m, X3n, X4t, X4u)- 16x

Elf (W2, W8, X2a, X3w, X3y, X4a, X4c, X4m) – 8x

Enderman (Z4) – 1x

Golem (W4, X3d) – 2x

Had (Z4) – 1x

Had s korunkou (W7) – 1x

Hejkal (N, S, T, U, W2, W3, W4, W7, Z8, X2p, X3t, X4s) – 12x

Incubus (T) – 1x

Jeptiška (Z4, X1e) – 2x

Jezinka (Q, W7, Z5, X3o) – 4x

Klaun (X1f, X2v, X3l) – 3x

Klekání (F) – 1x

Klekánice (I, R, W7, Z5, X1m, X1t, X2n, X3p ,X4ch) – 9x

²⁰ Viz Křivancová 2017: 82.

²¹ Některé bytosti či jevy bylo možno považovat za synonymní, já jsem je však ponechala v terminologii, kterou užíli informátoři.

Klekáník (Z5, Z9) – 2x

Kočár s koňmi (přízrak) (G) – 1x

Kostlivec (Z7) – 1x

Kouzelník, čaroděj, černokněžník (H, O, W4, Z5, X1ch, X1o, X2a, X2e, X2i, X2l, X2m, X2o, X2r, X2w, X2x, X3d, X3l, X3o, X3p, X3t, X4n, X4o, X4t, X4u) – 24x

Krakonoš (W2) – 1x

Kruhy v obilí (C, U) – 2x

Krvavá Mary/Bloody Mary (A, B, D, G, T, W3, Z4, Z5, Z6, Z7, X1ch, X1j, X1k, X1l, X1m, X1n, X1t, X1u, X1w, X3b, X3c, X4d, X4e) – 23x

Krvavé koleno (B, CH, T, W1, W2, W3, W4, W6, W8, Z4, Z6, Z8, X1ch, X1m) – 14x

Lochneská příšera (X1ch) – 1x

Meluzína (D, Z8) – 2x

Mizející stopař/ka (N, P) – 2x

Mořská panna (X1m, X1q, X3d, X4e, X4m, X4o) – 6x

Mumie (Z4, X2h, X2ch, X3i, X3l, X4r) – 6x

Můra (T, W3, W4, W7) – 4x

Oběšenec (B, E, CH, N, R) – 5x

Obr (X4c, X4e, X4m) – 3x

Ohniví koně (W3) – 1x

Ohniví psi (N, T, W3, W4, W7) – 5x

Oživlý strašák (D) – 1x

Pérák (W3) – 1x

Polednice (P, R, W1, W4, W5, W6, W7, Z4, Z7, X1a, X1v, X1w, X2b, X2o, X2p, X2r, X2v, X2w, X3c, X3d, X3g, X3h, X3ch, X3m, X3p, X3q, X3r, X3s, X4ch, X4n, X4s, X4v) – 32x

Poledníček (W7) – 1x

Přízrak (P, W7, X4a) – 3x

Radouš (R, S, W2, W4, W7, X1f, X1t, X2a, X2d, X2e, X2o, X2s, X3o, X3p, X3y, X4t) – 16x

Rampelník (O) – 1x

Salamandr (T, X3x) – 2x

Samara²² (X1h, X1ch, X1i, X1j, X1k, X1l, X1v, X1w, X2v, X3a, X3o) – 11x

Satan/Lucifer (W2, W6, Z7, X1e, X1ch, X1o, X1p, X1w, X1x, X3ch, X3w, X4d, X4j, X4l, X4t, X4u, X4v, X4w) – 18x

Skřítkci, skřeti, šotci, permoníci, trpaslíci²³, raraši (CH, I, M, Q, S, T, W2, W3, W4, W7, W8, Z5, X1f, X1i, X1l, X1m, X1n, X1r, X2a, X2e, X2l, X3d, X3m, X3n, X3o, X4a, X4b, X4c, X4e, X4g, X4j, X4k) – 32x

Slenderman (B, D, Z4, Z5, Z6, Z8, X1a, X1ch, X1o, X1p, X1u, X1v, X1w, X3w) – 14x

Slendertubbies (Z5) – 1x

Smrtka (X3l, X3m, X3n, X4h, X4j, X4k, X4o, X4t) – 8x

Strašidlo²⁴ (P, R, X1i, X3k) – 4x

²² Viz Janeček 2012: 75.

²³ Viz Lecouteux 1998a: 72.

Striga (W2) – 1x

Succubus (T, X3d) – 2x

Světýlka (U, W3, W4, W8) – 4x

Sylfa (T) – 1x

Trojhlavý pes (Z5) – 1x

Troll²⁵ (W2, X3w, X3x, X4a, X4i, X4j, X4m) – 7x

UFO (A, B, C, D, J, L, P, W1, W3, W4, W6, Z7, X1j, X1m, X2f, X2n, X3c, X3d, X3i, X3l, X3v, X4h, X4n, X4t) – 24x

Upír (P, T, W2, W3, W4, W5, W6, W7, W8, Z4, Z6, Z7, Z8, X1a, X1d, X1e, X1f, X1g, X1h, X1ch, X1k, X1l, X1n, X1o, X1p, X1s, X2a, X2d, X2i, X2j, X2k, X2l, X2m, X2n, X2p, X2q, X2s, X2t, X2u, X2w, X3b, X3c, X3d, X3e, X3f, X3g, X3h, X3ch, X3m, X3n, X3o, X3p, X3q, X3r, X3s, X3t, X3v, X4d, X4f, X4g, X4k, X4n, X4o, X4p, X4s, X4t, X4u) – 67x

Víla²⁶ (C, H, L, M, S, T, W1, W2, W3, W4, W5, W6, W7, W8, Z5, Z8, Z9, X1k, X1l, X2e, X2w, X2x, X3b, X3d, X3f, X3m, X3y, X4c, X4g) – 29x

Víla Zuběnka/zoubková víla (X1m, X1v, X2l, X2m) – 4x

Vládci hor (W7) – 1x

Vlak duchů (F) – 1x

Vlkodlak (W2, W3, W4, W5, W6, W7, W8, Z4, Z5, Z8, X1f, X1g, X1h, X1ch, X1k, X1l, X1n, X1o, X1p, X1s, X1t, X1u, X1y, X2a, X2d, X2i, X2k, X2l, X2n, X2p, X2q, X2u, X2x, X3b, X3c, X3d, X3e, X3f, X3g, X3h, X3l, X3m, X3n, X3o, X3p, X3q, X3r, X3t, X4d, X4e, X4f, X4g, X4k, X4o, X4s) – 55x

²⁴ Viz Křivancová 2017: 84.

²⁵ Viz Lecouteux 1997: 145.

²⁶ Viz Křivancová 2017: 87.

Vodní nymfa (T, X3w, X3y, X4e, X4o) – 5x

Vodnice (Z5) – 1x

Vodník²⁷ (A, B, C, D, G, CH, L, N, O, P, Q, S, U, W1, W2, W3, W4, W5, W6, W7, W8, Z4, Z5, Z6, Z7, Z8, X1c, X1l, X2e, X2f, X2t, X3p, X3v, X3y) – 34x

Vrah, pervert, psychopat (CH, P, W3, W4, X1c, X1j, X1n, X2f, X2p, X2t, X3d, X4ch) – 12x

Zombie/nemrtví (D, E, F, N, W2, W4, W5, W6, W7, W8, Z4, Z5, Z6, Z7, Z9, X1e, X1j, X1o, X1p, X1s, X2h, X2ch, X2j, X2k, X2n, X2p, X2q, X2t, X2u, X2w, X2x, X3a, X3ch, X3i, X3l, X3m, X3n, X3s, X4c, X4d, X4e, X4f, X4g, X4i, X4j, X4m, X4n, X4o, X4p, X4r, X4s, X4t, X4u) – 53x

14.4 Seznam lokalit zmíněných informátory

Andělíček; N – nepříjemný pocit; V - pověst vážící se k věži katedrály sv. Bartoloměje; W5, W6 - 4x

Bažantov; opuštěná usedlost; Tachovsko – I divný pocit – 1x

Borský park, Plzeň – A – děsivé místo z důvodu výskytu „zvláštních existencí“; přes den ne, jen večer/v noci), S – zvláštní pocit po tom, co se tam někdo oběsil; X1s – strašidelné místo v noci; X3ch, X3p – strašidelné místo – 5x

Boží muka naproti lomu u Kozlovic na Nepomucku – C – strašidelné místo – 1x

Bramborárna (pod kasárnami pod Zelenou Horou); Nepomuk; Plzeň – jih – Zx8 – strašidelné místo – 1x

²⁷ Viz Křivancová 2017: 86.

Bušovice; okres Rokycany – X2d – špatný pocit více osob v chatařské oblasti – 1x

Byt v ulici Kardinála Berana; Plzeň – město – V – zjevoval se zde duch, strašidelné místo – 1x

Bývalá nemocnice; Plzeň – město – X1j – strašidelné místo – 1x

Černé jezírko, mezi Nepomukem a Klášteřem (někde u „Knárovy“ – hospody) – CH – 1x

Čertův náramek; Slatina/Kadov; Plzeň – jih – V – váže se k místu pověst, zvláštní místo – 1x

Červený most, u Nepomuku, Plzeň – jih – B – pověst o husitech a UFO, C – nepříjemné, strašidelné, působivé místo, CH, Z5 – 4x

Dům U Lípy; Nepomuk; Plzeň – jih – Zy7 – ozývají se zde strašidelné zvuky – 1x

Dům v Riegrově ulici; Plzeň – město – R – strach, negativní pocit – 1x

Farní zahrada, Arciděkanství Nepomuk, Plzeň – jih – B – zvláštní místo (energie, zvláštní atmosféra), ne strašidelné – 1x

Hadačka; část obce Výrov; Plzeň – sever – X2s – strašidelné místo, bývalá kasárna – 1x

Hladomorna na zámku Zelená Hora; Plzeň – jih – W6 – strašidelné místo – 1x

Hlavní nádraží; Plzeň – město – X3p – strašidelné místo – 1x

Hněvnický les, Hněvnice – Plzeň – sever – X1x – je zde k vidění malá holčička v bílé halence, která se dívá z lesa – 1x

Hotel Nimrod u Mariánských Lázní; Karlovarský kraj – D – straší zde, I, X3w; X3k – vlastní nepříjemné zkušenosti, mají se zde vyskytovat duchové – 4x

Hrad Homberk; Rokycansko – X2o – strašidelné místo – 1x

Hrad Radyně; Starý Plzenec; Plzeň – město – M - pověsti o Radoušovi, měl by zde dodnes strašit; W2, X2o, X2q – strašidelné místo; W4, Z5, X1f, X2s, X3o – 9x

Hřbitov u kostela Všech svatých; Plzeň – město – W7 – děsivé místo – 1x

Hřbitov Velhartice; Šumava; Plzeň – jih – X1i strašidelné místo – 1x

Husmannova kaple, Tachovsko – H – zvláštní místo – 1x

Ikea Bory; Plzeň – město – O – údajně tam někdo unáší děti – 1x

Internát v Plzni u zimního stadionu; Plzeň – město – X1e, X1l, X1s – duchové mrtvých jeptišek, v noci se ozývá dupot z půdy apod. – 3x

Jateční ulice – Plzeň – město – X4f – strašidelné místo – 1x

Kaple sv. Vojtěcha, u Nepomuku, Plzeň – jih – B – divný pocit, příhoda s pánskou vůní na určitém místě – 1x

Kasárna, pod Zelenou Horou, Plzeň – jih – B i Z5 – straší tam (nic konkrétního); Zy8 i Z9 – strašidelné místo – 4x

Katakomby v Klatovech; Plzeň – jih – W6 – strašidelné místo; Zy7 – divné místo – 2x

Klášter Chotěšov; Plzeň – jih – X2v – strašidelné místo – 1x

Kostel sv. Jakuba Většího; Nepomuk; Plzeň – jih – Zy4 – pověst o rodu Šternberků a světle – 1x

„Křížák“ (Křížový vrch), u Chotěšova a Stoda; Plzeň – jih – V – energetické místo, libé pocity – 1x

Les na Šumavě na Sušicku (blíže nespecifikováno); Plzeň – jih – X1e – rozpadlá stavba, duch knížete – 1x

Les pod Zelenou Horou; Plzeň – jih – Zy4 – ozývají se zde dle informátora hlasy a křik, má zde strach – 1x

Les v Kralovicích; Plzeň – sever – T – různé pověsti, smíšené pocity, občas negativní, strach – 1x

Lom u Kozlovic na Nepomucku – C – strašidelné místo, nepříjemný pocit – 1x

Město Touškov – louka; Plzeň – sever – J – informátorem spatřeno UFO – 1x

Místo bývalých (zbouraných) kasáren; Plzeň – město – X2d, X2p – strašidelné – 2x

Na Dianě u Rozvadova, v lese pozůstatek kostela – H – lidé se tam bojí chodit – 1x

Náměstí Republiky; Plzeň – město – M - příjemný pocit z místa, kde je Andělíček; N – nepříjemný pocit; V - pověst vážící se k věži katedrály sv. Bartoloměje; W5 – 4x

Trnová, okolí Horní Břízy; Plzeň – sever – N - tamní hřbitov, nepříjemný pocit, děsivé místo – 1x

Obec Klášter, Plzeň – jih – C – nepříjemné, strašidelné místo, zvláště když se setmí – 1x

Okolí hřbitova v Černicích; Plzeň – město – R – údajně zde mělo dojít ke znásilnění u hřbitova na jakémisi větrném pahorku, divný pocit, lidé se zde příliš neshromažďují – 1x

Obchodní dům Globus; Plzeň - město – D - ztrácí se zde údajně děti – 1x

Okolí obchodního domu Globus, Plzeň – město – D – místo spojené s pověstí, že zde stopovala dívka a poté byla nalezena v lese mrtvá – 1x

Okolí vysokoškolských kolejí v ulici Borská; Plzeň – město – W1 i W4 – pověsti o pervertovi – 2x

Opuštěná modlitebna na Doubravce; Plzeň – město – X2b – dveře se zde samy zamykají, padají věci – 1x

Park (zatrávněný prostor) v Kralovicích; Plzeň – jih – T – vrah s nožem zde měl honit dívku – 1x

Parkoviště u Kauflandu v Plzni na Borech – Em – nepříjemný pocit v noci, strašidelné třepotající se praporky – 1x

Pelechy; Domažlicko; Chodsko – N – strašení ve stodole – 1x

Petrohrad – Plzeň – město – X4f – strašidelné místo – 1x

Planá u Mariánských Lázní; Plzeňský kraj – X2n – strašidelné místo, poutníci se zde údajně zjevují pocestným – 1x

Plzeňské podzemí; Plzeň – město – U – straší tam údajně; W2, W7, X2p – strašidelné místo; Z9; X2g – strašidelné místo, historka s mlýnským kolem; X3h, X4o – strašidelné místo – 8x

Podchod u autobusového nádraží, Plzeň – město – X2p – strašidelné místo – 1x

Podchod u hlavního vlakového nádraží, Plzeň – město – X2ch – cítí strach, blíže nespecifikováno; X3t – strašidelné místo – 2x

Podchody, mosty, Plzeň – A, X3C – necítí se tam dobře, i kvůli bezdomovcům apod., X2h – to samé; strašidelné místo – X2u, X3a, X3d, X3ch, X4ch – 8x

Podzemní chodba u Slatiny/Chanovic; Plzeň – jih – V – různé historiky k místu – 1x

Popravčí louka u hotelu Nimrod u Mariánských Lázní; Karlovarský kraj – X3k, X3w – straší zde, je zde slyšet smích a křik malých dětí – 2x

Prazdroj Plzeň; Plzeň – město – U – zvláštní pocit na místě, kde popravili Jana Sladkého Kozinu – 1x

Přesanické náměstí; Nepomuk; Plzeň – jih – Zy4 – příbuzný informátora má strach na místo vkročit – 1x

Pustiny; Šumavská vesnice – X2e – strašidelné místo – 1x

Pušperk – opuštěný statek údajně; okres Klatovy – X2a – strašidelné místo – 1x

Rabštejn nad Střelou; Plzeň – sever – T – strašidelné místo, pověst o bezhlavém rytíři – 1x

Rozhledna Chlum, Doubravka, Plzeň – město – A – zvláštní místo; O – příjemný pocit, chodí tam na procházky; X1o – strašidelné místo – konkrétně část lesa v okolí Chlumu, jsou zde prý zvláštní kameny a stromy – 3x

Rozpadlý kostel ve Všekarech; okres Domažlice – X2c – údajně zde straší – 1x

Rybník v obci Klášter; Plzeň – jih – Zx6 – prý je zde vodník, informátorka má strach kolem rybníku procházet – 1x

Silnice u Bezvěrova; Plzeň – sever – A. K., V. G., V. F., X1r, X1v – znají ze zpráv v TV – duch se zjevil muži v autě, aby ho varoval – 5x

Silnice u Domažlic na Chodsku „U Mlejna“/“chodská dálnice“ – Ež – stávají se zde často dopravní nehody, zvláštní místo, lidé tam nechtějí chodit – 1x

Sloup „Bílá panna“; hlavní tah z Plzně na Kralovice; Plzeň – sever – O – zvláštní pocit, fascinace, pocit, že zde zemřeli lidé; velké množství autonehod – 1x

Stará cihelna Košutka; Plzeň – město – X3j – strašidelné místo – 1x

Staré lázně na Denisově nábřeží; Plzeň – město – X2f, X2p, X2t, X3v, X3x, X3y, X4c, X4d, X4e, X4g, X4i, X4m, X4t, X4w – strašidelné místo, X2g – respekt z místa – 15x

Statek Pohádka, Šumava – X2d – vrah vraždil ve svém domě, strašidelné místo – 1x

Stod – vyhlídka; Plzeň – jih – X1x – shazovali se zde údajně lidé do propasti – 1x

Šibeniční vrch, Nepomuk – B – zvláštní místo (energie); C – strašidelné místo, CH, Zy4, Z9 – 5x

Tesco na Rokycanské; Plzeň – město – O – údajně zde někdo unáší děti – 1x

Tylova ulice; Plzeň – město – L – informátor by zde měl strach jít za tmy – 1x

Ulice u náměstí Augustina Němejce; Nepomuk; Plzeň – jih – Zx5 – nepříjemný pocit, strach – 1x

Vinice – Plzeň – město – X3j, X4f, X4u – strašidelné místo – 3x

Zábělá; přírodní rezervace; Plzeň – město – X1o – údajně zde v lese zabito mnoho lidí a několik vrahů se zde mělo ukrývat – 1x

Zahrada u rodinného domu v ulici Pivovarská; Nepomuk; Plzeň – jih – Zy4 – informátor se zde bojí, prý se zde ozývá křik a hlasy – 1x

Zámek v Chanovicích; Plzeň – jih – V – dějí se zde nadpřirozené věci, pověst se zastřeleným mužem – 1x

Zámek Zelená Hora; Plzeň – jih – Zy5 – straší zde bílá paní; Zx7 – zazděná dcera; Zx8 – zazděné dítě – 3x

Zelenohorská pošta; Nepomuk; Plzeň – jih – Zy4 - strašidelné místo – 1x

14.5 Osnova rozhovoru

- 1) Jaké znáte strašidelné/děsivé historky/příběhy?
- 2) Znáte nějaké vyloženě z Plzeňska?
- 3) Odkud/od koho všechny tyto pověsti/příběhy znáte?
- 4) Věříte, že se opravdu staly?
- 5) Jaké znáte nadpřirozené/nereálné bytosti, které mohou v démonologických pověstech vystupovat? Jak podle Vás tyto postavy vypadají/měly by vypadat? Připadají Vám agresivní? Připadají Vám realistické?
 - „Tradiční“
 - „Současné“
- 6) Znáte v Plzni/v okolí Vašeho bydliště na Plzeňsku nějaká strašidelná/děsivá místa? Neváže se k nim nějaká pověst/historka?
- 7) Stala se Vám nebo např. Vašemu známému někdy nějaká podivná/nadpřirozená příhoda?

15 SEZNAM PUBLIKOVANÝCH PRACÍ STUDENTA

DOBROVOLNÁ, Kateřina. 2017. Současné démonologické pověsti západních Čech a jejich katalogizace. *Národopisná revue*. 4, s. 307–315.

DOBROVOLNÁ, Kateřina. 2016. Vybavení interiéru nově zrekonstruovaného Svatojánského muzea v Nepomuku pohledem jeho zaměstnanců. *Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce*. 2, s. 38–44.

DOBROVOLNÁ, Kateřina. 2016. Tradiční démonologické pověsti Chodska a jejich katalogizace. *Acta Fakulty filozofické Západočeské univerzity*. 2, s. 43–59.

DOBROVOLNÁ, Kateřina. 2015. Současné narativy o „těch druhých“ aneb Verbalizace ohrožení ve veřejném prostoru. *Národopisná revue*. 4, s. 316–323.

Recenze:

DOBROVOLNÁ, Kateřina. 2015. M. Pavlásek – J. Nosková (eds.) – Když výzkum, tak kvalitativní: serpentinami bádání v terénu (2013). *AntropoWebzin*. 1–2, s. 64–65.